

Door en door verdorven

Een normatieve en discoursanalyse van de roman *Een liefde* (1887)
van Lodewijk van Deysel

Marije van 't Kruijs

s4478320

29 juni 2018

Eerste lezer: Dr. Rob van de Schoor

Tweede lezer: Aukje van Hout

Master Letterkunde: Literair Bedrijf

Radboud Universiteit Nijmegen

Excerpt

Karel Joan Lodewijk Alberdingk Thijm (also known as Lodewijk van Deysse, 1864-1952) was a Dutch author who participated in the literary movement of De Tachtigers, a group of young writers who were focused on literary realism, naturalism and lyric poetry. His debut novel, *Een liefde*, about misunderstandings in marriage and adultery, was perceived as quite controversial, especially since his father, J.A. Alberdingk Thijm, was a very well-known Catholic author.

This study starts with an analysis of this novel, based upon the normativity theory of Vincent Jouve, which shows that both of the main characters of *Een liefde*, Mathilde and Jozef, have different expectations about marriage, which lead to disappointments and misunderstandings. A discourse analysis, according to the theories of Dominique Maingueneau, enables us to confront normative statements in the novel with the author's biography, written by Harry G.M. Prick. This analysis makes clear that many aspects of the world view of the novel's characters and their behaviour – although not all of them – show some resemblance to Karel Alberdingk Thijm's personality and that of his close family members and former girlfriend and wife.

Keywords: Lodewijk van Deysse, Karel Alberdingk Thijm, nineteenth century literature, normative analysis, Vincent Jouve, discourse analysis, Dominique Maingueneau

Inhoudsopgave

Excerpt.....	2
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	4
De rol van de schrijversbiografie binnen de literatuurwetenschap.....	5
<i>Een liefde</i> van Lodewijk van Deyssel.....	5
Opbouw onderzoek.....	6
Hoofdstuk 2: Methode.....	7
Normatieve analyse.....	7
De normatieve analyse van Jouve in het kort.....	7
Lokale waarden.....	7
Gedachten en uitspraken.....	8
Daden.....	9
Van lokaal naar globaal.....	10
Globale waarden.....	11
Discoursanalyse.....	11
De discoursanalyse van Maingueneau in het kort.....	11
Scenografie en paratopie.....	12
Drievoudig auteursconcept.....	12
Plan van aanpak.....	12
Hoofdstuk 3: Resultaten normatieve analyse.....	14
A. Globale waarden.....	14
Actantieel model.....	14
Afloop en beloning.....	15
Semiotisch vierkant van veridictie.....	16
Redundanties.....	17
B. Lokale waarden.....	18
Hoofdstuk 4: Resultaten discoursanalyse.....	34
Scenografie.....	34
Paratopieën.....	35
Hoofdstuk 5: Conclusie.....	41
Bibliografie.....	42
Bijlage.....	43

Hoofdstuk 1: Inleiding

Mathilde: L. Van Deysseel zelf. - Als ik aan niets anders denk dan aan die gelijkheid, dan begrijp ik Van Deysseel nog beter door Mathilde's geschiedenis. Die geschiedenis heet 'Een Liefde', maar moest eigenlijk 'Twee Liefden' heeten. Zij is de geschiedenis hoe Mathilde haar huis en haar vader dien ze liefhad, verlaat uit liefde tot Jozef, maar hoe dan haar vader doodgaat en Jozefs liefde voor haar verdwijnt. Twee liefden - twee doodgegene liefden. Dat is Mathilde. - En ik denk eraan, dat Mathilde L. Van Deysseel is. Dan zie ik dat heele boek worden, wat het ook eigenlijk is, een groote persoonlijke ontboezeming, een lyriek met verbeelde namen. Mathilde: L. Van Deysseel. Mathildes huis: Van Deysseels huis. Jozef: wat hij, Van Deysseel, voor het Leven aanzag, een poos; dat hij liefhad bóven zijn huis en de mooiheid van zijn kindsheid; dat, toen hij moê was en zijn huis vergeten had, bleek weinig te zijn en niet het mooie, dat hij ervan had gedroomd. Nu ik dat goed voel wordt het boek met zijn verhaal van Mathilde mij nog veel meer belangrijk. Want als Van Deysseel een belangrijke persoonlijkheid is - en ik vind hem belangrijk - dan is zijn boek belangrijker naarmate het meer van die persoonlijkheid in zich heeft. Dan is het als boek van dien belangrijken Van Deysseel nú vooral belangrijk, nu het zijn eigen leven van zooveel jaren in zich houdt gesymboliseerd. (Verwey, 1888, p. 48)

In 1888 publiceert Verwey een brochure over de roman *Een liefde*, door Lodewijk van Deysseel geschreven. Bovenstaand fragment laat zien dat Verwey met het grootste gemak parallellen trekt tussen het werk en het leven van de auteur. Het is echter helemaal niet zo vanzelfsprekend dat men biografische aspecten meeneemt in de analyse van een roman. Er zijn meerdere wetenschappelijke stromingen, zoals New Criticism, volgens welke men bij het analyseren van een werk alleen naar de tekst zelf moet kijken, niet naar wat zich daarbuiten bevindt. In dit onderzoek wil ik ingaan op de rol van de biografie bij het analyseren van een roman, aan de hand van de roman *Een liefde* van Lodewijk van Deysseel en de biografie over zijn leven die is geschreven door Harry G.M. Prick (1997). Mijn onderzoeksvraag luidt: in hoeverre helpt de biografie van Prick bij het interpreteren van Van Deysseels roman *Een liefde*? Om te kunnen vaststellen of biografische informatie van betekenis is voor tekstanalyse, wil ik onderzoeken of het wereldbeeld in de roman overeenstemming vertoont met het wereldbeeld van de jonge Van Deysseel. Dat onderzoek naar het wereldbeeld in de roman is een normatieve tekstanalyse, waarvoor ik gebruik maak van het analysemodel van Jouve. De discoursanalyse van Maingueneau moet mij in staat stellen de romanideologie te verbinden met de auteur zoals we die kennen uit Pricks biografie.

Om deze vragen naar behoren te kunnen beantwoorden zal in de inleiding eerst een beeld worden geschetst van de biografie als literair en literatuurwetenschappelijk genre, de gekozen roman en de reacties van tijdgenoten op deze roman. Aan het einde van deze inleiding volgt een korte samenvatting van de opbouw van dit onderzoek.

De rol van de schrijversbiografie binnen de literatuurwetenschap

Sintobin en Vandevoorde (2017) schrijven in “Nederlandse Letterkunde” dat de biografie voor lezers een interessant genre is, dat ook veel aandacht krijgt in de media, aangezien het voor verschillende categorieën lezers geschikt is. Binnen de literatuurwetenschap daarentegen, heeft de biografie te kampen met veel kritiek. Er is geen goede theorievorming, waardoor het literaire werk slechts als illustratie van de biografie wordt gezien. Biografieën bevatten vaak chronologische opsommingen in plaats van informatie over het leven dat door het werk wordt verhelderd of het werk dat door het leven wordt verhelderd. In dit onderzoek wordt er op basis van één casus gekeken of de biografie ondanks deze veronderstelde mankementen toch een bijdrage kan leveren aan tekstinterpretatie. Als dit het geval is kan de biografie binnen de literatuurwetenschap een hogere status bemachtigen dan op dit moment het geval is.

Een liefde van Lodewijk van Deysel

Een liefde van Lodewijk van Deysel is bij uitstek interessant voor een onderzoek naar de betekenis van de biografie voor tekstanalyse, omdat de inhoud ervan tot veel controverse heeft geleid bij tijdgenoten. Deze controverse is vooral ontstaan door de passage waarin hoofdpersoon Mathilde zichzelf bevredigt in de tuin. In *Onder de toonbank. Pornografie en erotica in de Nederlanden*. (2018) wordt er ingegaan op deze bewuste passage. Sliggers schrijft daar “Met een masturberende Mathilde in Lodewijk van Deysels romandebuut *Een liefde* uit 1887 werd voor het eerst in de Nederlandse literatuur zo openlijk over erotiek en seksualiteit geschreven.” (p. 194). Deze uitspraak geeft aan hoe gedurfd *Een liefde* was.

Sommige lezers waren lyrisch over *Een liefde* en waren ervan overtuigd dat het een indrukwekkend werk was, anderen waren van mening dat het een onzedelijke en daarmee verwerpelijke schepping was. Kortom, genoeg stof tot nadenken. In *Lodewijk van Deysel. Dertien close-ups* beschrijft Prick (1964) wat Lodewijks vader, J. A. Alberdingk Thijm, vindt van de debuutroman van zijn jongste zoon. Uit een brief van de broer van Van Deysel blijkt dat Alberdingk

Thijm over de roman zegt dat niet het kwaad erin beschreven staat, maar het huwelijk. Een mild oordeel, waarin hij net als zijn zoon van mening lijkt dat het huwelijk een literaire analyse verdient. Van Deysse's opvatting over het huwelijk verre van idealistisch en stuitte op veel tegenstand: er is niet langer sprake van een moraliserend karakter. Jozef Alberdingk Thijm schrijft aan zijn zoon Karel dat het hem verdriet doet dat de roman in strijd is met de "algemeen aangenomen zedelijkheidsbegrippen" (Prick, 1964, p. 32) en daardoor veel lezers heeft afgestoten. Hij neemt het wel op voor de roman en is van mening dat de mensen veel kwaadspreken over *Een liefde*, voornamelijk degenen die het boek niet zelf hebben gelezen maar een oordeel hebben geveld op basis van wat zij erover hebben gehoord.

Van Eeden schrijft in *De Nieuwe Gids* in 1888 een recensie over *Een liefde*. Hij noemt het boek van Van Deysse niet onzedelijk, ook al doet de titel "Een onzedelijk boek. Door Frederik van Eeden" het tegenovergestelde vermoeden. Van Eeden betoogt dat veel auteurs eerst onzedelijk werden genoemd maar later juist werden geadoreerd. Onzedelijk is in dit kader een opvatting die tegen de stroom in gaat. Hij zegt: "Toch niet onzedelijk. Men moet precies blijven in woorden. Het boek is hinderlijk, ergerlijk, stuitend - shocking! - juist shocking! - dat is het woord." (Van Eeden, 1888, p. 63). Van Deysse schrijft op wat hij ziet en voelt, zonder verdere bedoelingen. Die dingen die hij ziet en voelt, worden door veel lezers als onwenselijk beschouwd. Maar genieten van kunst kan niet uitsluitend door positieve beelden te bieden, zegt Van Eeden. Hij wijst erop dat wat schoonheid is voor de een, dat niet hoeft te zijn voor de ander. Van de hand van Kloos verschijnt in *De Nieuwe Gids* in 1888 ook een recensie over *Een liefde*, waarin hij schrijft dat *Een liefde* een mooi boek is, een waar boek, een boek dat gevoeligheden en emoties prachtig beschrijft, dat Van Deysse een groots auteur is en dat *Een liefde* inderdaad een onzedelijke roman is, maar dat men daar niet al te veel aanstoot aan moet nemen, omdat dat zonde zou zijn voor de Nederlandse letterkunde.

Opbouw onderzoek

De onderzoeksvraag wordt in dit werkstuk stapsgewijs beantwoord. In Hoofdstuk 2 wordt de te gebruiken methode uiteengezet. Deze methode is opgesplitst in een deel over de normatieve analyse van Vincent Jouve en de discoursanalyse van Dominique Maingueneau. In Hoofdstuk 3 zijn de resultaten van de normatieve analyse te vinden en in Hoofdstuk 4 de resultaten van de discoursanalyse. In Hoofdstuk 5 staat de conclusie, met het antwoord op de gestelde onderzoeksvraag.

Hoofdstuk 2: Methode

In deze methodesectie staat beschreven hoe de normatieve analyse en de discoursanalyse ten uitvoer gebracht zullen worden.

Normatieve analyse

In 2001 verscheen *Poétique des valeurs* van Vincent Jouve, waarin wordt beschreven hoe een normatieve analyse uitgevoerd kan worden. Joke Simmelink heeft in 2014 voor haar masterscriptie die analysemethode vertaald uit het Frans. In mijn methodesectie maak ik gebruik van Simmelinks interpretatie van *Poétique des valeurs* maar heb ik ook dit werk zelf globaal bestudeerd.

De normatieve analyse van Jouve in het kort

Jouves methode is gericht op het onderzoeken van waarden die in een literaire tekst te vinden zijn. Dit type onderzoek gaat uit van de tekst zelf en is dus tekstintern en geeft daarnaast de lezer zelf ook een grote rol. De waarden zijn te identificeren door de wisselwerking tussen de lezer en de tekst, waarna de waardeoordelen door de lezer gerangschikt kunnen worden. Het onderscheid tussen lokale waarden (die worden toegeschreven aan personages) en de globale waarden van een tekst (die de roman de lezer voorlegt) is bij Jouve het belangrijkste.

Lokale waarden zijn waarden die op een bepaalde plek in het verhaal tot uiting komen, zoals de weergave van meningen van personages. De personages hoeven niet per se hetzelfde te vinden en denken als de verteller. De globale waarde is de belangrijkste waarde uit de tekst. Deze wordt toegeschreven aan de implied author, die een stapje hoger in de vertelhiërarchie staat dan de verteller. Uit de globale waarden blijken de ideologie en/of de boodschap die de auteur in de tekst heeft willen leggen.

Lokale waarden

Lokale waarden, de waarden die door personages worden geuit, kunnen op verschillende manieren voorkomen in een tekst. Jouve onderscheidt drie middelen die een personage in kan zetten om een waarde naar voren te laten komen. Deze middelen zijn als volgt.

1. Gedachten (hetgeen de personages denken)
2. Uitspraken (hetgeen de personages zeggen)
3. Daden (hetgeen de personages doen)

In de volgende secties worden bovenstaande middelen uitvoeriger uiteengezet.

Gedachten en uitspraken

Om lokale waarden uit gedachten en uitspraken te kunnen destilleren, dient het discours van de tekst bestudeerd te worden. Een discours is volgens Jouve een universum aan overtuigingen die tevoorschijn komen in gedachten en uitspraken.

Het ontdekken van waarden in het discours kan op drie verschillende niveaus worden gedaan: het semantische niveau, het syntactische niveau en het pragmatische niveau. Aangezien het syntactische niveau zich richt op de opbouw van de tekst, is dit niet van belang voor het onderzoeken van lokale waarden. Dit niveau wordt dan ook buiten beschouwing gelaten in deze analyse, net als het pragmatische niveau, dat is gericht op begrippen uit de traditionele retorica (zoals ethos, logos en pathos) en meer gericht is op een overtuigende tekst dan op een literaire tekst.

Zo rest slechts het semantische niveau, dat relevant is voor het analyseren van een literaire tekst zoals *Een liefde*. Het semantische niveau betreft de subjectiviteit van een discours dat tot uiting wordt gebracht door de gedachten en uitspraken van de personages en de onderwerpen die in die gedachten en uitspraken aan bod komen. Er zijn vier verschillende aspecten waarin de subjectieve dimensie van het discours aan bod komt:

1. Keuze van de thematiek
2. Het taalregister
3. De beeldspraak
4. De evaluatieve uitspraken

(1) zegt iets over hoeveel waarde de personages hechten aan bepaalde onderwerpen, omdat deze een rol hebben in hun denk- en spraakpatroon. Hoe meer een personage een bepaald onderwerp benoemt, hoe groter de rol is van dit specifieke onderwerp in de tekst. (2) gaat over een bepaald soort taalgebruik, deftig of juist plat. Dit laat zien in welke sociale positie het personage zich bevindt. Dit kan te maken hebben met een beroep (directeur of schoorsteenveger) of een situatie (een diner of een avond met vrienden in de kroeg). (3) is een constructie van metaforen die voor de personages belangrijk zijn. Uit bepaalde beelden blijkt een bepaalde wereldvisie. Bij (4) is er sprake van expliciete waardeoordelen omtrent het besproken onderwerp. Er zijn verschillende manieren waarop deze evaluaties kunnen voorkomen in een literaire tekst:

- a. Het vocabulaire om gevoelens mee te uiten
- b. Subjectieve bijvoeglijk naamwoorden

c. Bijwoorden

d. Krachttermen

(a) geeft weer wat een personage bevalt en wat afkeer opwekt. Dit blijkt uit woorden als “vrezende”, “liefhebben” en “haten”. (b) geeft een persoonlijke ondertoon aan de beschrijving van een zaak, gebeurtenis of personage. Dit blijkt uit woorden als “krankzinnig”, “fantastisch”, “merkwaardig” en “zalig”. (c) wordt door de spreker gebruikt om een oordeel te geven over zijn eigen uitspraken. Dit blijkt uit woorden als “wellicht”, “absoluut” en “waarachtig”. (d) geeft een directe reactie van een personage op een voorval. Dit blijkt uit woorden als “klote” en “tering”.

Daden

Jouve gebruikt voor het analyseren van daden in een literaire tekst het actantiële model van Greimas. In dit model zijn zes onderdelen te onderscheiden:

Subject: het personage dat centraal staat

Object: hetgeen het subject wil bereiken

Zender: hetgeen ervoor zorgt wat het object van het subject is

Ontvanger: het personage op wie het object van toepassing is

Helper: personages of zaken die het subject helpen het object te verwezenlijken

Tegenstander: personages of zaken die het subject belemmeren het object te verwezenlijken

Door deze zes onderdelen in te vullen voor enkele relevante passages uit de roman wordt een beeld gegeven van de lokale waarden die blijken uit de verrichte handelingen en uitspraken van de personages.

De afloop van een verhaal is symbolisch voor de waarden die erin centraal staan. Men verwacht bij een goede afloop voor een personage A dat dit personage A zelf goed heeft gehandeld. Als het slecht afloopt met personage B, zal hij het wel zelf verdiend hebben door slecht gehandeld te hebben. Dit is vooral het geval bij moraliserende verhalen, waar *Een liefde* niet onder valt, omdat deze roman juist een realistische weergave van de werkelijkheid geeft. Aan de afloop kan dus niet direct worden afgelezen of de personages goed dan wel slecht gehandeld hebben. Als het slecht afloopt met een personage dat goed heeft gehandeld, is het van belang om te kijken naar het oordeel van de verteller over het personage. Daarnaast is het mogelijk dat het slecht afloopt met een personage maar dat dit personage wel verder leed bespaard is gebleven.

De ontwikkeling en afloop van een verhaal vormen samen het narratieve programma, bestaande uit vier fasen:

1. Expositie
2. Bekwaamheden
3. Prestaties
4. Beloning

Eerst wordt duidelijk welke rollen en motieven de verhaalpersonages hebben. Uit hun bekwaamheden volgen hun prestaties. Deze worden uiteindelijk wel of niet beloond naar aanleiding van de uitgevoerde handelingen. De beloning bewijst de waarde van het narratieve programma en geeft aan of de personages wel of niet juist hebben gehandeld. Hieruit blijkt het verschil tussen de gerealiseerde waarden en de gedefinieerde waarden. Gerealiseerde waarden zijn in dit geval alle handelingen die het personage heeft uitgevoerd, gedefinieerde waarden zijn de waarden die door de verteller als goed worden bestempeld.

Van lokaal naar globaal

De globale waarde van een verhaal blijkt uit opposities die een rol spelen in het verhaal. Om deze tegenstellingen weer te geven kan gebruik gemaakt worden van het semiotische vierkant van veridictie, ontwikkeld door Greimas, dat bestaat uit de eigenschappen zijn/-niet zijn en schijnen/-niet schijnen. Als wat een personage is en schijnt te zijn overeenkomst vertoont, leeft deze volgens een waarheid. Als een personage iets is maar niet schijnt te zijn, leeft deze met een geheim en als een personage iets schijnt te zijn maar niet is, leeft deze volgens een leugen.

Er zijn drie manieren waarop de verteller waarden kan expliciteren in de tekst. De eerste manier is die waarin de verteller een ideologie uitdraagt. De tweede manier is die van de regie, waarin de verteller verhaalelementen structureert. De derde manier is het uitdrukken van een moraliserend oordeel. Bij de eerste manier worden er expliciete uitspraken gedaan die een ideologie onderschrijven of verwerpen. Zo worden waarden van de werkelijkheid naar de fictieve tekst overgedragen. Bij de tweede manier, waar de verteller fungeert als regisseur, door verhaalelementen te structureren, wordt er gebruik gemaakt van redundantie: de belangrijkste informatie wordt op meerdere plekken herhaald om de belangrijkste boodschap te ondersteunen. Deze redundantie kan op verschillende manieren plaatsvinden, hier volgen meerdere voorbeelden. Ruimtes waarin gebeurtenissen zich afspelen kunnen symbool staan voor het karakter van het personage, meerdere personages kunnen dezelfde gebeurtenis

beleven, op bepaalde plaatsen gebeurt altijd hetzelfde. De narratieve stem kan hetzelfde blijven door de roman heen of andere vormen aannemen, net als de focalisatie. De verteller en het personage kunnen hetzelfde uitdragen of de verteller heeft in vergelijkbare contexten hetzelfde commentaar. Gebeurtenissen kunnen het commentaar van de verteller bevestigen. De derde manier, het tot uitdrukking brengen van een moraliserend oordeel, kan ook op verschillende manieren. Zo kan er sprake zijn van een expliciete evaluatie, als de verteller directe oordelen geeft over een personage. De verteller kan ook het karakter van een personage op positieve of negatieve manier voorstellen of variëren in de mate van afstand waarmee gedachten en uitspraken van een personage worden weergegeven. De verteller kan het daarnaast eens of oneens zijn met gedachten en uitspraken van een personage, of er wordt gebruik gemaakt van interne focalisatie. De terminologie die in de normatieve analyse wordt gebruikt, is afkomstig uit het handboek *Vertelduidels* (2001) van Herman en Vervaeck.

Globale waarden

Globale waarden mogen niet aan de personages of aan de verteller worden toegekend maar ook niet direct aan de auteur. Daarom wordt gesteld dat de globale waarden worden toegedicht aan de implicit author, degene die verantwoordelijk wordt gehouden voor de tekst als complex van waardeoordelen en die betekenis geeft aan de elementen waaruit de tekst bestaat. De implicit author staat boven de verteller, die op zijn beurt weer boven de personages staat. De lokale waarden zijn afkomstig van de personages en de verteller, de globale waarden zijn afkomstig van de implicit author. De globale waarden kunnen worden weergegeven door gebruik te maken van het semiotisch vierkant van veridictie.

Discoursanalyse

Van Hout (2017) is een toepassing van de discoursanalyse volgens Maingueneau. Dit artikel vormt de basis voor mijn discoursanalyse, waarin ik aan de hand van de biografie over het leven van Lodewijk van Deysse een relatie leg tussen de auteur in en buiten de roman.

De discoursanalyse van Maingueneau in het kort

De discoursanalyse van Maingueneau onderscheidt zich van andere benaderingswijzen van literatuur omdat de auteur er zelf een rol in krijgt. Onderzoek naar het leven van de auteur en het onderzoeken van verwijzingen naar de werkelijkheid komen samen in de theorie van Maingueneau. Hij ziet de

auteur als “iemand die voortdurend in dialoog is met het literaire veld” (Van Hout, 2017, p. 80), waardoor het leven van de auteur automatisch is verbonden aan de literaire tekst.

Scenografie en paratopie

Begrippen die centraal staan in de discoursanalyse zijn scenografie en paratopie. De scenografie is een kader waarmee de werkelijkheid wordt verbeeld in een literaire tekst. Het is een combinatie van gegevens in de literaire tekst (zoals decor) en gegevens waaruit de literaire tekst is ontstaan (biografische gegevens van de auteur), waardoor de scenografie een scharnierfunctie heeft tussen tekst en werkelijkheid.

Met paratopie wordt bedoeld: de positie van de auteur die zich tegelijkertijd wel en niet in het literaire veld bevindt omdat hij eraan deelneemt maar zich er ook tegen verzet. Bij een paratopie in een roman is er sprake van een dubbelzinnigheid: er wordt tegelijkertijd wel en niet aan een bepaald aspect van het maatschappelijk leven deelgenomen.

Drievoudig auteursconcept

Mainqueneau maakt geen duidelijk onderscheid tussen de verteller in een literaire tekst en de auteur buiten de literaire tekst. In plaats daarvan hanteert hij een drievoudig auteursconcept, bestaande uit:

1. *Personne* (biografische persoon)
2. *Écrivain* (auteur)
3. *Inscripteur* (implied author)

Deze drie dimensies zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden: ze worden continu door elkaar beïnvloed. In de discoursanalyse ga ik kijken naar in hoeverre de *personne* invloed heeft gehad op de *écrivain* en *inscripteur*, door het persoonlijk leven van Karel Alberdingk Thijm te bestuderen.

Plan van aanpak

Allereerst zal ik kernpassages uit *Een liefde* selecteren. Ik kijk hierbij naar de groei die de personages doormaken en hoeveel invloed de beschreven gebeurtenissen hebben op de rest van het verhaal. Per kernpassage voer ik een normatieve analyse uit door lokale en globale waarden te noemen. Voor de hele roman vul ik vervolgens het actantiële model voor zowel Mathilde als Jozef in en zal ik kijken naar de manier waarop het verhaal afloopt. Ik zal het semotisch vierkant van veridictie invullen en aangeven van welke redundanties er sprake is in de roman.

Ik zal daarna uiteenzetten hoe de scenografie in *Een liefde* eruitziet en welke aspecten hiervan overeenkomsten vertonen met het leven van Van Deyszel zoals in de biografie staat beschreven. Daarna zal ik de paratopieën noemen die in de roman aan bod komen en eveneens kijken of die overeenkomsten vertonen met de biografie van Van Deyszel. Zo wordt onderzocht op welke manier de *personne* invloed heeft gehad op de *écrivain* en *inscripteur*. Hoe meer overeenkomsten er zijn, hoe duidelijker het drievoudige auteursconcept van Maingueneau voor deze casus opgaat, omdat dit laat zien dat romanaspecten hun oorsprong vinden in de biografie van Van Deyszel.

Hoofdstuk 3: Resultaten normatieve analyse

In dit hoofdstuk wordt de roman *Een liefde* op basis van de methode van Jouve geanalyseerd. Jouve maakt het onderscheid tussen globale waarden en lokale waarden. Globale waarden gelden voor de roman als geheel; ik zal lokale waarden analyseren aan de hand van een aantal kernpassages waarin de ontwikkeling van de liefde tussen Jozef en Mathilde duidelijk wordt. Deze kernpassages zijn geselecteerd op basis van de groei en ontwikkeling van de personages en op gebeurtenissen die een grote rol spelen voor de rest van het verhaal. Eerst zal ik de globale waarden weergeven. Deze zorgen ervoor dat de lokale waarden makkelijker te plaatsen zijn. Iedere passage bij de lokale waarden ondersteunt namelijk een onderdeel van het actantiële model bij de globale waarden.

A. Globale waarden

Er zijn verschillende manieren waarop de globale waarden van *Een liefde* beschreven kunnen worden. Allereerst wordt het actantiële model ingevuld voor de twee hoofdpersonages, daarna wordt ingegaan op de afloop van het verhaal en de eventuele beloning voor de personages. Vervolgens wordt het semiotisch vierkant van veridictie ingevuld en tot slot worden de gevonden redundanties weergegeven.

Actantiel model

Hieronder is het actantiële model voor zowel Mathilde als Jozef ingevuld. Dit geeft een beeld van de globale waarden die in de roman centraal staan. Iedere passage dient ter ondersteuning van een van de aspecten uit onderstaande actantiële modellen.

Subject: Mathilde

Object: een gelukkig huwelijk hebben met Jozef en kinderen

Zender: Mathildes gedachten die haar toekomst en Jozef onlosmakelijk aan elkaar verbinden

Ontvanger: Jozef en Mathilde

Helper: Mathildes louter positieve beeld van Jozef, Mathildes gebrek aan andere contacten waardoor ze Jozef op een voetstuk plaatst

Tegenstander: Mathildes wens om haar vader niet alleen te laten, Jozefs gebrek aan vroomheid, Mathildes angst om haar geluk te moeten verliezen. Mathildes ziekte, de afstand tussen Hilversum, waar zij verblijft en Amsterdam, waar Jozef werkt, Jozefs interesse voor andere vrouwen en zijn wens om seks te hebben

Subject: Jozef

Object: een burgerlijk leven met een lieve vrouw die regelmatig seks wil hebben

Zender: de wens om te leven zoals het hoort met vrouw, kinderen en een goed seksleven, benijd te kunnen worden door anderen en op te kunnen scheppen over zijn leven

Ontvanger: Jozef

Helper: getrouwd zijn met een mooie vrouw, het hebben van een mooi huis, het hebben van een kind

Tegenstander: Mathildes uiterlijk dat er door de zwangerschap op achteruit gaat, Mathildes ziekte en haar wens om geïsoleerd te leven, Mathildes gebrek aan het verlangen naar fysieke intimiteit met Jozef

Op een abstracter niveau is het actantiële model in te vullen voor man en vrouw.

Subject: vrouw

Object: een beschermd en geborgen leven leiden met iemand die begrip toont voor haar zwakte en emotionele uitbarstingen

Zender: willen ontsnappen aan ouderlijk gezag en angst om alleen te moeten blijven

Ontvanger: vrouw

Helper: positief beeld van de man naar keuze, weinig vergelijkingsmateriaal dus snel tevreden

Tegenstander: angst om het verworven geluk te verliezen, concurrentie van andere vrouwen, twijfel of wat zij voelt wel liefde is

Subject: man

Object: een rustig en burgerlijk leven leiden om trots op te zijn

Zender: leven zoals het hoort met inkomsten, vrouw en bevredigend seksleven

Ontvanger: man

Helper: voldoende inkomsten, mooie vrouw, goede seks

Tegenstander: vrouw die niet mooi is of geen zin heeft in seks, gebrek aan inkomsten

Afloop en beloning

De afloop van *Een liefde* is zowel goed als slecht te noemen. Enerzijds goed, omdat Mathilde herstelt en van een tweede kindje, een dochter, bevalt en het goed met Jozef kan vinden. Anderzijds heeft de roman een slechte afloop voor Mathilde: Jozef is vreemdgegaan met Marie, waardoor zij hem niet meer kan vertrouwen en ontgoocheld is omdat hij niet de man is wie ze dacht dat hij was. Mathilde kan door

haar verwachtingen naar omlaag bij te stellen nog op een bepaalde manier gelukkig zijn, maar ze heeft niet de liefdesrelatie waar ze tijden naar heeft verlangd. Haar object is niet volledig in vervulling gegaan. Voor Jozef is het goed afgelopen: Zijn escapade met Marie (en met andere vrouwen in Amsterdam) heeft geen verstrekkinge gevolgen gehad, waardoor hij voor de buitenwereld een geslaagd huwelijk heeft en een burgerlijk leven leidt. Toch is dit huwelijk niet wat Jozef ervan had verwacht. Hij heeft weinig fysieke intimiteit gekend met Mathilde en zij is ook niet de gastvrouw geweest die hij graag had gezien. Een verschil tussen gedefinieerde waarden en gerealiseerde waarden is niet duidelijk te stellen. De roman heeft geen moraliserend karakter maar is bedoeld om te tonen hoe een huwelijk kan lopen. Er is geen sprake van een duidelijk verschil tussen een goed en een slecht personage en er is ook geen sprake van een beloning voor goede daden.

Semiotisch vierkant van veridictie

Het semiotisch vierkant van veridictie laat zien dat Jozef een liefdevolle echtgenoot schijnt te zijn, maar dat hij ontrouw is omdat hij met andere vrouwen het bed deelt, wat maakt dat hij in Mathildes ogen een leugen leeft. Of hij dit zelf ook zo ervaart is echter de vraag; hij koppelt liefde en lust namelijk los van elkaar. Hij vindt zelf niet dat hij Mathilde ontrouw is, dus volgens hemzelf leeft hij een waarheid. Ook Mathilde schijnt een liefdevolle echtgenote te zijn, maar zij heeft zich nooit daadwerkelijk aan Jozef durven overgeven. Dit merkt Jozef omdat zij de liefde eigenlijk nooit het initiatief neemt bij intimiteiten en vaak ook geen zin heeft in seks, terwijl dit in zijn ogen duidelijk bij het huwelijk hoort, dus in zijn ogen leeft ook Mathilde een leugen. Mathilde is zich hiervan bewust en vindt zelf ook dat zij een leugen leeft.

Er zijn ook andere begrippen waarmee het semiotisch vierkant kan worden ingevuld. Een daarvan is naïef, niet-naïef, nuchter, niet-nuchter. Mathilde begint als naïef en Jozef als nuchter. Naarmate hun huwelijk vordert wordt Mathilde niet-naïef, zij heeft door dat Jozef haar heeft gebruikt en raakt hierdoor haar illusies kwijt. Jozef verliest zijn nuchterheid. Hij raakt teleurgesteld in zijn huwelijk omdat hij met Mathilde niet de intimiteit kan hebben waar hij op hoopte.

Romantisch, niet-romantisch, zakelijk, niet-zakelijk zijn de termen waarmee je een ander semiotisch vierkant kan invullen. Mathilde begint als romantisch en Jozef als zakelijk. Mathilde blijft door de roman heen romantisch, ondanks dat zij haar naïviteit verliest. Ook nadat Jozef is vreemdgegaan blijft zij dromen van de Jozef zoals die in haar hoofd is en ze ligt verlangend naar hem in haar bed. Jozef begint zakelijk maar raakt een deel van die zakelijkheid kwijt. Op sommige

momenten voelt hij zich schuldig tegenover Mathilde. Hij probeert dit schuldgevoel te sussen door naar de zakelijke aspecten te blijven kijken, zoals de manier waarop hij haar onderhoudt en een buitenhuis voor haar heeft kunnen kopen.

Redundanties

In de roman als geheel komt een aantal redundanties voor, dienend ter ondersteuning van de boodschap van de roman. Een algemene weergave van de gevonden redundanties is hieronder te lezen.

De momenten waarop Mathilde zich alleen in haar slaapkamer bevindt, zonder Jozefs aanwezigheid, worden gekenmerkt door een grote mate van dromerigheid en fantasieën over Jozef en haar toekomst. Op deze momenten schijnt Mathilde te geloven in een leven dat mooier is dan de werkelijkheid. De Jozef in haar gedachten en herinneringen is een mooiere, betere Jozef dan de Jozef met wie zij aan tafel zit en het bed moet delen. Andere momenten waarop Mathilde alleen in haar kamer is, worden getekend door haar besef dat Jozef haar niet gelukkig maakt en dat hij niet is zoals een echtgenoot zou moeten zijn.

De dromerigheid die Mathilde kan bevangen als ze in haar slaapkamer is, komt ook voor als ze in de open natuur is, zoals tijdens het ritje met het rijtuig, als ze met Jozef een wandeling maakt in Valkenburg en wanneer ze zichzelf bevredigt in de tuin van hun buitenhuis. In de natuur heeft het zelfs een extra lading: Mathildes lust wordt op deze momenten opgewekt en zij verlangt ernaar om gemeenschap te hebben met Jozef, of hij nu wel of niet daadwerkelijk bij haar in de buurt is.

Voor Jozef gaat de drang naar seks niet zozeer samen met een bepaalde omgeving. Iedere ruimte waar hij zich begeeft zonder Mathildes aanwezigheid, is een ruimte waar hij aan willekeurige vrouwen denkt met wie hij het bed wil delen. Waar Mathildes lustgevoelens onlosmakelijk verbonden zijn met Jozef, zijn Jozefs lustgevoelens volledig losgekoppeld van Mathilde. Echter, als Mathilde bij hem in de buurt is, zijn zijn lustgevoelens wel op haar gericht, of dit nou in het rijtuig, de woonkamer of de trein is. De herhaling van ruimtes en plaatsen speelt bij Mathilde dus een duidelijkere rol dan bij Jozef.

In *Een liefde* hebben we te maken met een niet-gedramatiseerde, heterodiëgetische vertelinstantie. Er is geen sprake van expliciete waardeoordelen, maar er wordt voor gekozen om op het ene moment vanuit Mathilde te focaliseren en op het andere moment vanuit Jozef, om de verschillen tussen deze twee hoofdpersonages weer te geven. Iedere keer wanneer er vanuit Jozef wordt gefocaliseerd, wordt de nadruk gelegd op zijn verlangen naar seks en zijn boosheid omdat Mathilde

daar niet aan tegemoet kan komen. Daarnaast komt bij Jozef regelmatig zijn wens tot pronken met zijn vrouw naar voren. Hij wil niet alleen zelf van Mathildes schoonheid genieten, maar ook aan de wereld laten zien dat hij het heeft getroffen met zo'n mooie vrouw. Wanneer er vanuit Jozef over seksualiteit wordt geschreven, gaat dit steeds gepaard met plat taalgebruik. Wanneer er vanuit Mathilde wordt gefocaliseerd ligt de focus voornamelijk op diepe zielenroerselen. Zij overdenkt haar leven en in het bijzonder haar relatie met Jozef. Haar angsten maar ook wensen worden uitgebreid beschreven. Ook vanuit Mathilde wordt er over seksualiteit geschreven. Dit gebeurt vaak op een omfloerste manier, maar soms ook op realistische wijze, zoals wanneer zij in de tuin masturbeert.

B. Lokale waarden

De hierboven beschreven globale waarden zijn gedestilleerd uit het onderzoek naar de lokale waarden. De verschillende methoden die Jouve onderscheidt om lokale waarden te vinden, worden per passage behandeld. Er wordt gekeken naar uitspraken en gedachten enerzijds en naar handelingen van de personages anderzijds. Dit gebeurt aan de hand van een samenvatting van de passage, gevolgd door een belangrijk citaat daaruit en daarna een analyse van de passage. De volledige passages staan in de bijlage aan het eind van dit werkstuk zodat de analyse overzichtelijk blijft. De analyses per passage gaan dus niet slechts over het te lezen citaat. *Een liefde* bestaat uit twee delen; in het tweede deel wordt weer begonnen met paginanummer een. In de bijlage zijn de volledige passages terug te vinden.

Passage 1: pp. 7-11

Mathilde is alleen in haar slaapkamer nadat Jozef haar zijn liefde heeft verklaard. Ze is er helemaal van in de wolken en ze weet niet wat er met haar aan het gebeuren is, het lijkt wel alsof haar zintuigen voor alles vele malen gevoeliger zijn dan normaal.

Dan was 't, als of onbekende menschen of vreemde wezens langs onzichtbare telegraafdraden, boven door de kamer, stilletjes elkaâr allerlei dingen zeiden. Keek zij vóór zich, dan bewoog daar iets links achter haar, maar stil en zacht, zonder vijandige bedoeling, en keek ze naar den hoek, waaruit de beweging scheen te komen, dan bewoog er weêr iets vóór haar heen, en wilde zij zich overtuigen, dan was alles stil en stom als toen ze pas binnenkwam. Zij dacht, dat zij niet wél was en deed haar hand tegen haar voorhoofd, de haren wechstrijkend, zoo dat het volle gaslicht haar in de oogen schoot en zij alles in de rondte van een grijzige mist zag omwasemd. En weêr dwarrelden er klanken van de zoldering omlaag. Jozef, . . . zuiste het, Jozef, . . . Zij deed

haar oogen toe en zag in haar verbeelding dien naam, en altijd, altijd dien naam, in drukletters voor haar. (Van Deyssel, 1975, p. 8)

Op pp. 7-11 is er sprake van vertellerstekst, waar wordt gefocaliseerd vanuit Mathilde. Bovenstaand citaat is hier een illustratie van. Mathildes geluk om het aanzoek dat Jozef heeft gedaan komt duidelijk tot uitdrukking in deze passage. Van pure blijdschap weet ze niet wat ze doen zal, vergeet ze waar ze haar spullen heeft laten liggen enzovoort (p. 10). Alles in haar kamer begint voor haar te leven en alles wat ze ziet of denkt of hoort doet haar bij Jozef uitkomen. Zij is zo gelukkig dat ze de momenten van de afgelopen avond wil herbeleven. Door haar lange periode van onbeantwoorde verliefdheid die nu is afgesloten, is de ontlading groot. Het gevoelsleven en de liefde worden hier beschreven, dit past bij de zender in het actantiële model waar Mathilde het subject is.

Passage 2: pp. 15-23

In deze passage denkt Mathilde terug aan hoe zij en Jozef elkaar leerden kennen en met elkaar omgingen. Jozef trok veel op met Mathilde en leerde haar allemaal gezelschapsspellen en stimuleerde haar om te tekenen en piano te spelen. Mathilde vertrouwde Jozef meer dan haar eigen vader, want die hield zich bezig met voor haar onbegrijpelijke dingen, had last van haar pianospel en nam haar niet serieus omdat zij nog maar een kind was. Naar Jozef luisterde hij echter wel. Nadat Mathilde Jozef had gesproken over haar veranderende lichaam, bekoelde hun vriendschap. Mathilde ging naar de kostschool en toen zij terugkwam ging Jozef op reis. Daarna werd hun vriendschap weer hechter en werd Mathilde verliefd op Jozef. Jozef maakte wederom een reis en verklaarde haar daarna zijn liefde.

Eens op een buitenpartijtje, toen zij in den tuin van een uitspanning aan 't schommelen waren en hij haar, hoe of ze ook tegenstribbelde, veel te hoog opzette, was ze heelemaal duizelig geworden. Ze was gaan huilen, en toen Jozef eindelijk den schommel tot stilstand bracht, had zij hem, in haar drift, pardoes een klap in zijn gezicht gegeven. Een kwartier later toen zij bedaard was en inwendig al spijt had van haar handeling, was hij naar haar toe gekomen om haar te vragen of zij nog boos was. Zij had bedeesd van neen geknikt. Hierop hadden zij elkaâr afgezoend en was er over niets meer gesproken Dit voorval maakte, dat zij veel van Jozef

begon te houden Ze vond 't zoo lief van hem, dat hij haar niet af had geranseld, want hij was toch zooveel sterker dan zij. (Van Deysse, 1975, p. 16)

In deze passage is volledig sprake van vertellerstekst; er wordt gefocaliseerd door Mathilde. Uit bovenstaand citaat maak ik op dat Mathilde verwacht dat iemand die sterker is (een man) haar kwaad zou doen nadat zij boos was geworden. Zij voelde zich schuldig omdat zij Jozef een klap had gegeven, terwijl hij haar hoog liet schommelen. Dit zou ook erotisch geduid kunnen worden: Jozef zoekt hier de grenzen op van wat wel en niet kan en respecteert Mathildes “nee” niet. In haar herinnering waardeert zij het moment waarop Jozef rustig bleef na haar uitval, terwijl hij die uitval nota bene zelf had veroorzaakt! De normativiteit schuilt in Mathildes eerbied voor en vertrouwen in Jozef. Meerdere jaren later, als Mathilde Jozef in vertrouwen neemt over haar lichaam (ze krijgt borsten en wordt ongesteld), reageert hij niet zoals zij verwacht. Hij weet zich geen houding te geven en probeert het onderwerp af te kappen. Ook als zij over andere zaken spreken, is hij in Mathildes ogen niet zo lief meer als vroeger en zij begrijpt niet waardoor dit komt. Op de kostschool hoort Mathilde van fysieke intimiteit tussen man en vrouw en de gedachte dat Jozef dit ook met haar zou willen, geeft haar een gevoel van afkeer. Haar band met Jozef en haar beeld van de liefde is voor haar iets veel mooiers, waar erotiek niet aan te pas komt. Mathilde heeft van Jozef hogere verwachtingen dan van andere mannen, bij wie ze het als normaal ziet dat ze haar en andere meisjes willen zoenen. Als zij daadwerkelijk verliefd wordt op Jozef, is ze doodsbang dat hij van een andere vrouw houdt, met alle gevolgen van dien. Hij is op reis en zij mist hem. Zij wil hem voor haar alleen en wordt jaloers bij de gedachte dat dit niet kan. Zij voelt zich tot Jozef aangetrokken omdat hij in haar ogen “niet-mannelijke” karaktereigenschappen heeft zoals zachtheid, beminnelijkheid en innemendheid en daarnaast goed belezen is, wat hem tot goed gezelschap maakt voor de vrouw. Ze kan zich geen toekomst voorstellen zonder hem. Als Mathilde over Jozef denkt worden woorden als “vertrouwen” en “liefhebben” en “innig” gebruikt. Haar idee van liefde is gericht op mentale en geestelijke eenwording. Mathilde wordt in deze passage geschetst als een romantische, naïeve vrouw.

De lokale waarden van Mathilde in deze passage blijken uit haar beeld van Jozef, iemand die zij bewondert en vertrouwt, en uit haar beeld van het huwelijk: iets dat veel intiemer en beter is dan erotische praktijken. De thema's die aan bod komen zijn vertrouwen, vriendschap en liefde. In het actantiële model waar Mathilde het subject is, onderstreept deze passage de zender (Mathildes toekomstbeeld) en de helper (Mathildes positieve beeld van Jozef).

Passage 3: pp. 32-39

Deze passage beschrijft de eerste afspraak van Mathilde en Jozef bij Mathilde thuis, nadat Jozef tegen Mathilde heeft gezegd dat hij van haar hield op een feestelijke avond bij Mathilde en haar vader thuis. Jozef wil snel trouwen en samenwonen, Mathilde ziet dit niet zitten omdat zij haar vader wil kunnen blijven verzorgen. Mathilde voelt een afkeer van Jozef en duldt zijn aanrakingen niet langer. Ze nemen haastig afscheid van elkaar als Mathildes vader terugkomt, want zij wil niet dat hij iets te weten komt.

Zij kwam zachtjes dichterbij. Toen hun hoofden vlak bij elkaar waren, keek Mathilde hem aan. Hun blikken gingen in elkaar. Zoo gaf Mathilde zich. In onbewuste beweging, kwam zij met haar mond naar voren. Hij boog zich een beetje en zij zoenden elkaar lang, voor het eerst, terwijl hij in zijn aandoening er toch aan moest denken zijn tong niet in haar mond te steken. Verwonderd over zich zelf, beschaamd, en hevig aangedaan, hilde Mathilde nu, haar gezicht tegen zijn jas. Zij hadden nog altijd niets gezegd. (Van Deysse, 1975, pp. 32-33)

- Zou 't dus nog lang moeten duren? vroeg hij, wij zijn al zóolang voor mekaar bestemd. Zij meende van ja, zij wist volstrekt geen middelen om haar vader aan de gedachte van een scheiding te wennen.
- Al duurt 't nu ook nog een tijdje, we zullen toch erg gelukkig zijn, en we, ten minste ik, ben het nu al, zei ze zachtjes. (Van Deysse, 1975, pp. 34-35)

Uit de persoonstekst in deze passage (pp. 33-35; pp.37-39) blijkt het verschil in opvattingen waarmee Jozef en Mathilde tegen het huwelijk aankijken, aangezien zij beiden aan het woord komen. Ook in de reactie op hun eerste kus blijken de verschillen. Jozef heeft verstand van zaken en moet moeite doen niet verder te gaan dan een gewone kus, terwijl Mathilde hier al van overstuur raakt. Zij bewaart hierna zowel een mentale als een fysieke afstand tot Jozef: zij spreekt voornamelijk over banale zaken en iedere keer dat hij haar op welke manier dan ook aanraakt, is zij afwerend. De vertellerstekst (p. 36) laat zien hoe Mathilde zich voelt tegenover Jozef. Ze kijkt hem niet aan tijdens het spreken. Zij begrijpt niet hoe zij zich tot hem aangetrokken heeft kunnen voelen en stoort zich onder andere aan de afmetingen van zijn onderlip. Mathilde denkt aan alle problemen die voort zullen komen uit een spoedig huwelijk met Jozef. Zij schaamt zich voor het feit dat ze hem heeft gekust. Dit is in strijd met haar eerdere opvatting over liefde, die veel hoger staat dan fysieke intimiteit.

Jozef begrijpt niet goed wat er met Mathilde aan de hand is. Hij heeft haar de liefde verklaard en zij kennen elkaar al jarenlang, dus het lijkt een logische stap om snel te trouwen, wat hij ook graag wil. Hij probeert Mathilde gerust te stellen en fysieke toenadering te zoeken. Hij luistert rustig naar

Mathildes opsomming van obstakels en vindt haar daarin “allerliefst”, maar noemt oplossingen voor deze zaken die in Mathildes ogen allemaal te verwerpen zijn. Jozefs uitspraak dat hij nu niet gelukkig is of dat hij in ieder geval nog veel gelukkiger zal worden als zij gehuwd zijn, kan gezien worden als een manipulatieve uitspraak om Mathilde het gevoel te geven dat zij haar bezwaren opzij moet leggen; anderzijds heeft hij geen zicht op hoe diep Mathildes gevoelens zitten, wat zijn opmerking onschuldiger maakt. De opvattingen van Mathilde en Jozef over het huwelijk verschillen duidelijk.

De thematiek in deze passage is het praktische aspect van de liefde en het huwelijk en het verschil van opvatting dat tussen Jozef en Mathilde bestaat. Jozef, de man, denkt zakelijk en in oplossingen en Mathilde, de vrouw, denkt vanuit haar gevoel en intuïtie. Uit dit gedeelte blijkt de tegenstander uit het actantiële model waarvan Mathilde het subject is: Mathildes wens om haar vader niet alleen te laten. Hierdoor verdwijnen haar hartstochtelijke gedachten over Jozef als sneeuw voor de zon en ziet ze alleen maar problemen vastkleven aan een eventueel huwelijk. Jozef gaat hiermee om op een manier waarop hij Mathilde niet gerust weet te stellen.

Passage 4: pp. 57-61

Jozef denkt over wat hij zoekt in een vrouw en zijn keuze voor Mathilde als echtgenote. Hij verbaast zich over het feit dat hij bij haar niet zoveel lust voelt als bij andere vrouwen die hij tegenkomt, hoewel Mathilde zoveel in zijn gedachten is en de perfecte vrouw voor hem lijkt te zijn. Deze passage laat zien dat Jozef zich bezighoudt met seks.

Hij wilde een rustig leven hebben en een vriendelijke goede geile wettige vrouw. Hij wilde wel trouwen en getrouw zijn en een goeye huisvader worden, maar zijn vrouw moest een persoonlijkheid wezen, die hem ruimschoots vergoedde, wat hij verloor.
(Van Deyssel, 1975, p. 57)

In deze gehele passage (pp. 57-61) hebben we te maken met vertellerstekst waar vanuit Jozef wordt gefocaliseerd. Hierdoor krijgen we een beeld van wat hij van een huwelijk verwacht. Het gaat om een rationele transactie: hij geeft zijn vrijheid op en wil in ruil daarvoor een vrouw die in alle opzichten aan zijn wensen voldoet. Zij moet niet alleen een zeer goed karakter hebben maar hem ook dienstbaar zijn in de slaapkamer. Zodra hij in Mathilde zijn toekomstige echtgenote ziet, denkt hij vooral na over manieren waarop hij haar fysiek kan liefhebben. Zij is nog niet in staat lustgevoelens bij hem op te wekken en daar moet verandering in komen, anders kan hij alsnog niet gelukkig zijn met haar. Hij

dwingt zichzelf zodanig over haar na te denken dat zij hem opwindt en hij weet zeker dat dit zal lukken (pp. 59-60). Dit is niet zo rationeel als de rest van de transactie: hij wil iets zien en voelen wat er nog niet is en het is de vraag of hij zichzelf voor de gek houdt door te doen alsof dit vanzelf wel zal komen. Mathilde ziet er in zijn ogen in ieder geval wel goed uit en hij vindt dat hij een “mooyen slag” slaat door haar in de toekomst te huwen, omdat hij aan de wereld kan laten zien hoe succesvol hij is met een dergelijke vrouw.

De normativiteit in deze passage, hoe Jozef over het huwelijk denkt, staat ver af van hoe Mathilde het huwelijk voor zich ziet in eerdere passages. Voor Jozef is er sprake van een transactie en uiterlijk vertoon en daarnaast een groot verlangen naar het bedrijven van de liefde. Voor Mathilde gaat het om een innige geestelijke band die veel hoger staat dan het lichamelijke. Dit verschil blijkt ook uit het taalgebruik; als Jozef over het huwelijk denkt, worden termen als “geile vrouw” en “naayen” gebruikt. Er is een duidelijke tegenstelling tussen Jozef als man, die rationeel denkt en gericht is op lust, en Mathilde, die vanuit haar gevoel denkt en gericht is op liefde.

Het thema in deze passage is ‘de ideale vrouw’, bestaande uit een korte beschrijving van te wensen karaktereigenschappen en een langere beschrijving van het verlangen naar een goed seksleven tijdens het huwelijk. Uit deze passage blijkt het object in het actantiële model waarvan Jozef het subject is. Hij weet wat hij zoekt in een echtgenote en probeert dat allemaal in Mathilde te zien, zodat hij tevreden kan zijn over zijn toekomst.

Passage 5: pp. 72-81

Jozef en Mathilde maken een ritje in een rijtuig samen met Mathildes vader, die nog niets van hun verhouding weet. Jozef houdt zich erg bezig met de houding die hij moet aannemen in een openbare ruimte en hij begint zich seksueel aangetrokken te voelen tot Mathilde. Mathilde droomt weg en zou op dit moment ook graag fysiek intiem willen zijn met Jozef.

Daarna klom hij langzaam in het rijtuig, en schoof neêr op het vaal-gele kussen tegenover Mathilde. Hij ging dadelijk een beetje naar haar toe gebogen zitten, in een houding van gesprekvoering, want hij vond dat 't niet goed stond, als zwiigende poppen door de straten te rijden en rond te kijken. Dit was niet zoo als 't hoort. (Van Deysse, 1975, pp. 72-73)

Zij wilde zich inbeelden, dat zij, terstond, nu dadelijk na het thuis komen, van-avond, in dezen laatsten zomeravond, dat verwachte geluk zouden hebben. En zij dacht dat 't anders nóoit gebeuren zoû, dat er na dezen geen zomer meer te-rug kwam, en dat de lucht voor het laatst

purper was geworden. Haar lippen werden nat. Zij wilde nu dadelijk drinken aan den beker. Zij haakte naar die dronkenschap, dien roes van haar liefde. De parasol viel uit haar handen, die half van haar japon wechvielen; zij zwijmelde heen in hare verwachting. Het werd één zachte rozengloed en één zaligheid voor haar oogen. Zij stak haar lippen vooruit, om Jozef, wiens kus zij nu kende, voor goed te ontvangen. Toen dommelde zij wech in een half slapende sluimering, na dat zij nog even een blauwen vonk, de eerste ster, voor zich uit had gezien, dicht-bij, boven Jozefs zwarten hoed. (Van Deyssel, 1975, p. 80)

Zij kwam tot zich-zelve, ernstig en kriegelig. Het was Jozef, die tegen haar sprak; hij had zijn hand op haar knie gelegd, om haar wakker te maken. Zij keek op; zij vond 't akelig donker, het was koud, het woei. Zij begreep niet, wat er eigenlijk met haar gebeurd was. Zij drukte Jozefs hand te-rug, die hij zelf niet gauw genoeg te-rug nam. Haar vader stond óp om uit te stappen; Jans hield, met een brommerig gezicht, de deur al open. De oude heer hoestte erg.
- O God, vader, u heeft stellig vreeselijk kouê gevat. Wij hadden het ook nooit moeten doen, nee nooit!, zei Mathilde, die uit haar humeur was. (Van Deyssel, 1975, p. 80)

Jozef hecht veel waarde aan uiterlijk vertoon en wil dat de mensen die ze zien op straat goed over hem denken, blijkt uit de vertellerstekst in deze passage (pp 72-80). Hij vindt het belangrijk om door anderen gewaardeerd te worden en te worden gezien als een man van status. In zijn ogen past een mooie vrouw goed in dat plaatje en dit is dan ook waarom hij Mathilde het hof wil maken. Hij is niet alleen in dat opzicht met uiterlijk vertoon bezig, hij begint ook te verlangen naar Mathildes lichaam. Dit wordt geschetst door het gebruiken van platte taal: “geilen als een gek” (p. 75), en getuigt niet van een hogere liefde, zoals bij Mathilde het geval is: zij droomt ervan “dat haar liefde (...) tot een voldoening moest komen” (p. 80). Wie er in de vertellerstekst focaliseert wordt dus duidelijk aangegeven door het taalgebruik. Dat van Jozef is plat en bij Mathilde wordt er juist van meer verheven taal gebruikgemaakt. De persoonstekst (pp. 81-82) laat een duidelijk contrast zien tussen Mathilde in haar droomtoestand en terwijl zij wakker is. Zodra ze uit haar halfslaap schiet is ze boos en bezorgd om haar vader, die mogelijk kou heeft gevat.

Jozef is niet alleen bezig met uiterlijkheden, hij waardeert ook Mathildes fierheid en geniet van de geheime verstandhouding die zij hebben op dit moment. Dit maakt dat ze niet alleen op fysiek vlak verbonden zijn met elkaar. Als Jozef focaliseert zijn er dus twee uitersten: fysieke intimiteit en geestelijke intimiteit. Als vanuit Jozef wordt gefocaliseerd over geestelijke intimiteit is er niet langer sprake van plat taalgebruik. Jozef is veel met zijn verschijning bezig en laat zijn gedrag bepalen door wat wel of niet wenselijk is in de algemene opinie. Dit past bij de zender van het actantiële model waarvan hij het subject is: leven zoals het hoort. Ook zijn lichamelijke verlangen naar Mathilde hoort

hierbij. Daarnaast komt Mathildes object voor in deze passage: zij droomt van een gelukkige toekomst met Jozef terwijl ze dit ritje maken.

Passage 6: pp. 97-99

Jozef is in de club met vrienden en ze spreken over vrouwen en de liefde. Jozef legt uit dat hij best wel met andere vrouwen het bed in mag duiken voordat hij getrouwd is, want een seksueel avontuur en een huwelijk hebben niets met elkaar te maken. Jozef gaat deze avond naar ene Josephine voor een afspraakje.

- Jongen, jongen, wat ben jij toch 'n degelijk mensch ... en dan na een jaar of zes zoo vijf kleine springertjes om je heen ... heel plezierig nie-waar? Je bent tóch altijd zoo'n liefhebber van kinderen!

- O, waarom niet, andwoordde Jozef, al sjouw je wat voor dat je trouwt, daarom kan je later toch wel een goeye huisvader zijn. (Van Deysse, 1975, p. 97)

- Hoe komt dat dan nou? Je bent altijd op de Beurs, op je kantoor, hier in de club, en je neemt het leven verder nog al luchtig op, je bent zelfs een beetje fatterig, hoe kan jij een meisje uit een stille burgerlijke ingetogen familie zoo gecharmeerd op je maken?

- Dat is nog al eenvoudig, andwoordde Jozef, ten eerste, om dat haar vader en zij met weinig menschen omgaan en ik zoo wat de eenige jonge man ben, dien zij kent, ten tweede om dat ik veel van háar hoû. (Van Deysse, 1975, p. 98)

Uit de persoonstekst (pp. 97-99), geïllustreerd door bovenstaande citaten, wordt duidelijk hoe Jozef en zijn vrienden over (seks voor) het huwelijk denken. Seks en trouwen staan voor deze mannen volledig los van elkaar. Het bed delen met een aantal verschillende vrouwen in je jonge jaren zegt volgens Jozef niets over je kwaliteit als echtgenoot. Ook het feit dat hij reeds verloofd is doet voor Jozef niet af aan zijn vrijheid om met vrouwen naar keuze het bed te delen. Dit bevestigt zijn beeld van het huwelijk als een transactie. Hij wordt op zijn houding aangesproken door een van zijn vrienden, waaruit blijkt dat zij ook niet begrijpen dat hij succes heeft bij Mathilde. Hieruit maak ik op dat zij denken dat men meer moet doen dan Jozef om een vrouw aan zich te binden, terwijl Jozef denkt dat hij zoals hij nu is goed genoeg is voor Mathilde. Hij geeft aan veel van Mathilde te houden maar met zijn vrienden spreekt hij voornamelijk over lust.

Passage 7: pp. 116-121

Mathilde en Jozef zijn op huwelijksreis maar Mathilde maakt zich continu zorgen over haar vader. Dit werpt een schaduw over hun reis. Jozef begrijpt niet goed waarom Mathilde zich hier zo mee bezig houdt. Zij voelt zich ook nog niet helemaal op haar gemak bij Jozef: ze krijgt het gevoel dat hij al weet hoe alles moet binnen een huwelijk terwijl zij van niets af weet.

Het hinderde haar, dat hij zich zoo met het meeste gemak kon schikken in al die dingen, waaraan zij zich nog gewoon moest maken. Hij behandelde haar op een manier, zooals hij het vroeger nooit had gedaan. Hij was heel lief, maar op zoo een innige manier, dat 't haar wel aangenaam was, maar dat zij er zich toch iederen keer weêr over verbaasde. Het ging hem al te goed af, zij waren hem al te eigen, die woorden en aanrakingen, die haar in 't eerst tegen hadden gestaan, maar waarin zij langzamerhand een genot was begonnen te vinden zich aan te onderwerpen. Maar toch, hij deed zooveel, hij wist zooveel, en zij deed nog niets, zij wist nog niets. (Van Deyssel, 1975, p. 118)

Mathilde kan niet zorgeloos van haar huwelijksreis genieten, blijkt uit de vertellerstekst waar zij focaliseert (pp. 117-120). Ze heeft niet alleen de zorgen om haar vader maar is ook bezig met het verschil in beleving tussen Jozef en haar. Het lijkt alsof Jozef geen enkele moeite hoeft te doen om alles goed te laten verlopen, terwijl er in haarzelf ontzettend veel verschillende gedachten rondtollen waar zij geen raad mee weet, zoals de angst haar geluk te moeten verliezen. Ze zoekt regelmatig bevestiging van Jozefs liefde voor haar en als Jozef zegt dat hij van haar houdt zonder dat verder kracht bij te zetten, is zij niet overtuigd. Mathilde heeft bepaalde romantische verwachtingen die Jozef niet altijd waar weet te maken. Er is sprake van een ongelijkwaardigheid omdat Mathilde niet weet hoe het huwelijk hoort te zijn terwijl Jozef dit wel weet. Mathilde maakt kennis met seksualiteit. Eerst voelt ze hier afschuw voor en later leert ze zich er met genot aan te onderwerpen, maar ze neemt nooit het initiatief tot dergelijke intimiteiten.

Als Mathilde dan wel een keer op seksueel vlak het initiatief heeft genomen, raakt zij uit haar goede doen. Wat er precies tussen haar en Jozef gebeurt, wordt door de verteller in het midden gelaten. Zij hebben wel degelijk seks gehad in het bos. In de paar zinnen persoonstekst (p. 118) waar vanuit Jozef wordt gefocaliseerd, wordt duidelijk dat hij van Mathildes gedrag niets begrijpt. Hij doet zijn best haar gezelschap te houden maar dit levert niets op, dus hij besluit zelf uit rijden te gaan.

Mathildes tegenstanders komen naar voren in deze passage. Ze voelt de angst om haar geluk te verliezen, ze weet zich niet goed raad met het verschil tussen haar en Jozef: hij lijkt alles te weten over

seksualiteit en zij niet. Daarnaast maakt ze zich steeds zorgen om haar vader. De onrust die dat geeft, komt hun huwelijksreis en Mathildes algemene gevoel van geluk niet ten goede en Jozef weet zich hier niet goed raad mee.

Passage 8: pp. 132-135

Terwijl Jozef en Mathilde in de trein zitten, onderweg naar huis, verlangt Jozef heel erg naar seks met Mathilde, maar zij reageert afwijzend. Jozef blijft een poosje aandringen maar geeft uiteindelijk op en gaat boos zitten lezen, terwijl Mathilde hevig terugverlangt naar thuis.

- Je moet, je moet, fluisterde hij. En hij pakte haar harder beet, zijn armen om haar schouders en haar middel.
- Kom toch, zei hij, en half klagend: ik heb er zoo'n behoefte aan. Ik hoû zooveel van je. Hij bukde zich over haar schoot, hij bevoelde en betastte haar, hij zoende haar overal, zij verweerde zich zachtjes met een pijnlijke zenuwachtigheid op haar gezicht. Hij werd vuur-rood bij dezen onverwachten tegenstand.
- Och, je wil wel, zei hij bijna smeekend, wáárom zoû-je niet willen?
Hij drukte haar weêr neêr op de bank en boog zich nog weêr over haar en pakte haar beenen en sjoerde haar met geweld heen en weêr. Maar zij bleef zich verzetten. Zij kón, zij kón niet.
- Onbegrijpelijk schepsel! Herinner-je je dan niet wat je in 't bosch bij Valkenburg zelf hebt gedaan? Daar lagen wij toch ook niet in bed! (Van Deyssel, 1975, p. 133)

Jozef niet begrijpt waarom Mathilde afwijzend reageert op zijn vraag naar intimiteit, vertelt de persoonstekst (pp. 132-134) ons. Hij is van mening dat Mathilde als ze van hem houdt wel op zijn avances in zal gaan, aangezien er toch niemand is die hen kan zien of betrappen. Hij vindt zijn vraag logisch, hij is immers met Mathilde getrouwd. Hij begrijpt niet dat Mathilde er geen behoefte aan heeft, voor hem hoort fysieke intimiteit bij getrouwd zijn en is er geen reden om hiervan af te zien. De persoonstekst verschaft weinig informatie over waarom Mathilde niet wil. Zij kan alleen maar uitbrengen dat ze niet wil, maar ze kan niet uitleggen waarom niet. De vertellerstekst (p. 135) biedt meer duidelijkheid. Jozefs eerste zoen heeft haar pijn gedaan en zij is bang voor hem geworden zonder te weten waarom. Ze vreest dat Jozef haar 'nee' in de toekomst wellicht niet zal respecteren (dit deed hij toen ze kinderen waren en zij op de schommel zat ook niet). Ook hier wisselt Mathilde snel van gedachten. Ze verdrukt de angst en bedenkt bij zichzelf dat deze angst niet gegrond is en dat Jozefs gedrag heel begrijpelijk is. Zij bagatelliseert haar eigen zorgen en angsten door tegen zichzelf te zeggen dat bepaalde dingen er nou eenmaal gewoon bij horen.

In deze passage is de tegenstander in het actantiële model van zowel Jozef als Mathilde duidelijk vertegenwoordigd. Bij Jozef is Mathildes gebrek aan verlangen naar fysieke intimiteit de tegenstander, bij Mathilde is het de angst voor Jozef en verlangen naar seks.

Passage 9: pp. 5-11

Mathilde is zwanger en ze praat honderduit tegen Jozef over hoe ze hun kindje wil gaan opvoeden, terwijl hij glimlachend instemt met wat ze allemaal zegt. Mathilde kijkt uit naar hun toekomstig geluk en haar moederschap. Jozef kijkt uit naar het moment waarop Mathilde er weer normaal uitziet en hij haar en hun kindje aan de wereld kan laten zien.

Ondertusschen, al bekende hij 't zich-zelf nauwelijks, vond hij heel naar, dat Mathildes buik zoo dik werd. Hij keurde het af, hij vond het vreemd, maar 't wás waar, dat hij, voor hij wist niet hoeveel niet, gedurende dezen tijd een van zijn vrienden in het gezelschap van Mathilde zoû gebracht hebben. Als hij met haar samen was, in een van die oogeblikken, dat zij in zijn arm stond met haar hoofd achterover, haar mond half open en hij haar mond zoende eenmaal, tweemaal, tienmaal, vijftigmaal, en zij, half bedwelmd, zich dan tegen hem aan liet vallen, dan schrikte hij van haar buik zoo te voelen, dan was 't of plotseling zijn liefde hem ontzonk, of hij maar gezoend had om te spelen. En dan kon hij haar nog alleen maar met een gemaakte zachtheid van zich wechduwen en zelf de kamer uitgaan om ergens in een andere kamer, boos, te gaan zitten en zich af te vragen, wat hem toch scheelde, dat Mathilde toch lief en mooi was altijd, dat haar lichaam, na de bevalling, er weêr even lekker uit zoû zien als eerst, dat hij haar juist dankbaar moest zijn, heel dankbaar, voor zoo veel goedheid, zoo veel toewijding, zoo veel liefde, en voor de pijn, die zij waarschijnlijk nog te lijden zoû hebben. (Van Deysse, 1975, p. 6)

De normativiteit in deze passage blijkt vooral uit de vertellerstekst waar wordt gefocaliseerd vanuit Jozef (p. 6; p. 11). In de persoonstekst komt Jozef naar voren als iemand die er wel een eigen mening op na houdt, maar uiteindelijk altijd maar met Mathilde instemt. In de vertellerstekst wordt duidelijk dat de opvoeding van het kindje niet zijn prioriteit is. Hij is zelf voornamelijk bezig met het lichaam van Mathilde. Hij vindt dat zij er nu vreemd uit ziet en zou niet willen dat zijn vrienden haar zien als ze zwanger is. Daarom raken zij tijdens de zwangerschap in een isolement. Hij geeft Mathilde het idee dat ze niemand mag ontvangen en niet naar buiten moet gaan omdat ze rust nodig heeft, maar zijn daadwerkelijke motief is een gevoel van schaamte voor haar vreemde, dikke buik.

Niet alleen zijn houding tegenover zijn vrienden is veranderd, maar ook zijn houding tegenover Mathilde zelf. Op momenten dat hij alleen haar gezicht voor zich ziet is er niets aan de hand en is zij in zijn ogen net zo mooi als voor de zwangerschap, maar als hij met haar buik in aanraking komt, kan hij

het niet opbrengen om liefde voor Mathilde te voelen. De afkeer die hij voelt van Mathildes buik probeert hij zo goed mogelijk voor haar te verbergen en het maakt hem boos dat hij deze afkeer voelt. Aan de ene kant wil hij bij Mathilde vandaan zijn, aan de andere kant wil hij dat hij er niet zo'n probleem van maakt en dat hij waardeert wat Mathilde allemaal voor hem over heeft. Hij probeert zich gerust te stellen met de gedachte dat Mathildes lichaam er straks weer even "lekker" uit zal zien als voorheen. Jozefs fixatie op Mathildes lichaam in plaats van op het verwachte kindje en de keuze voor het woord "lekker" duiden erop dat lichamelijke, uiterlijk en seksualiteit voor hem het zwaarst wegen, terwijl Mathilde zich hier geen moment mee bezighoudt en alleen maar denkt aan haar toekomstig kindje en hoe ze voor dit kindje gaat zorgen, zo blijkt uit de vertellerstekst waar zij focaliseert.

Jozefs tegenstander blijkt duidelijk uit deze passage. Hij heeft moeite met het veranderende lichaam van Mathilde en door die dikke buik is ze niet zo begeerlijk meer. Dit maakt dat hij haar niet aan zijn vrienden wil laten zien. Hij kan pas weer met haar pronken als haar lichaam er weer strak en goed uitziet.

Passage 10: pp. 21-24

Jozef heeft de behoefte met iemand naar bed te gaan en is boos over het feit dat hij geen seks kan hebben met Mathilde, die erg ziek is geworden na de bevalling, en omdat hij zich thuis ontzettend verveelt.

Hij moest ook absoluut weêr eens naayen. Hij kon wel naar een kast gaan, maar hij hield niets van kapotjes en er zonder waagde hij het niet. (Van Deyssel, 1975, p. 23)

Zij dacht er over, wat zij allemaal zouden doen, als zij weêr beter was. Heerlijk! Heerlijke jaren zouden er komen! Wat een gelukkig en benijd drietal zouden zij zijn! Zij had dat al zoo dikwijls gedacht, maar nooit zoo hevig als nu. (Van Deyssel, 1975, p. 24)

Uit de vertellerstekst in deze passage waar Jozef focaliseert (pp. 21-23), blijkt dat Jozef het somber inziet met zijn gezinsleven en er helemaal geen plezier uit haalt. Of hij zich zorgen maakt om Mathilde, los van zijn eigen belang (weer seksuele omgang met haar kunnen hebben), wordt niet expliciet duidelijk gemaakt. In zijn hoofd is hij bezig met zijn fysieke lusten, die worden aangeduid door plat taalgebruik zoals "naayen" en naar "een kast" gaan.

De vertellerstekst waar vanuit Mathilde wordt gefocaliseerd (pp. 23-24) laat een heel ander beeld zien. Mathilde ligt in bed te dromen over hoe het zal zijn als zij weer beter is, met een onverslaanbaar optimisme. Waar Jozef bezig is met het heden en hoe hij aan zijn trekken kan komen, is Mathilde bezig met de toekomst.

Mathildes object wordt duidelijk in deze passage, ze houdt zich voornamelijk bezig met dromen over een gelukkige toekomst met Jozef. Jozefs object wordt eveneens onderschreven.

Passage 11: pp. 39-42

Jozef raakt de arm van Marie aan terwijl ze Mathilde proberen te verzorgen. Mathilde merkt dit en raakt ervan overstuur, maar zegt niets hiervan tegen Jozef. Marie heeft niet door wat er is gebeurd en gaat door met haar werk.

Mathilde had alles begrepen. Toen zij alleen was, bekende zij het zich zelf. Haar gemoed was verbrijzeld. Zij begon met wezenloos rond te zien en met haar handen haar hoofd te betasten. Hierop moest zij zich langzaam, zoetjes aan, rekenschap probeeren te geven van wat er gebeurd was ... Jozef stond dáár, Marie dáár, er was iets tusschen hen gebeurd. Hij had haar aangeraakt. Hij was haar, Mathilde, ontrouw geweest. Ontrouw? Ontrouw? Ja, dat was het woord, waarmede zij dikwijls in boeken de handeling had genoemd gevonden, die Jozef nu daar-zóó tegen haar had gepleegd. Neen, hoe was het ook weêr gegaan? Die man, wat toch, 'die man'? Het was toch Jozef geweest! ... Jozef! ... Jozef! ... Een man had daar gestaan, was met zijn hand over haar heen gegaan ... (Van Deyssel, 1975, p. 40)

De vertellerstekst waar vanuit Mathilde wordt gefocaliseerd (pp. 40-42) laat zien dat zij het gevoel heeft dat Jozef naar Marie verlangde en niet naar haar. Mathilde kan of wil het haast niet geloven en vraagt zich af of het echt Jozef was die dit haar heeft aangedaan. Dit is niet de Jozef zoals zij hem kent. Vanaf dit moment kan Mathilde Jozef niet langer vertrouwen, zij is er door dit voorval achter gekomen wat Jozef de hele tijd bezighoudt (en wat de lezer al lang weet): seksualiteit. Uit deze passage blijkt dat Mathilde veel meer voelt bij het gebeurde dan ze heeft gezien; slechts Jozef die Marie kort heeft aangeraakt terwijl zij een compres aan het strikken waren. Marie heeft Jozefs intentie niet opgemerkt, Mathilde wel.

Uit deze passage blijken de tegenstanders van Mathilde: haar ziekte en Jozefs interesse voor andere vrouwen. Jozefs object, een goed seksleven, blijkt uit zijn toenadering tot Marie. Hij wist zich ditmaal niet te beheersen, waardoor Mathilde heeft ontdekt wat er in hem omgaat.

Passage 12: pp. 66-73

Mathilde en Jozef wonen in Hilversum maar Jozef werkt nog in Amsterdam. Hij ziet het niet zitten om naar Mathilde te gaan dus hij stuurt haar een telegram dat hij verhinderd is. Ondertussen gaat hij naar de club en de schouwburg en deelt hij het bed met andere vrouwen.

En nu, met de ziekte, zoo opgescheept als hij eerst met die nutteloze, onbruikbare vrouw was geweest in de stad, zooveel genoeg deed 't hem nu te kunnen zeggen, dat hij zijn vrouw naar een villa in het Gooi had gebracht, om van een bedroevende kwaal te herstellen. (Van Deyszel, 1975, p. 69)

Dikwijls tusschen half drie en kwart voor drieën op den Dam, werd hij dan woedend-driftig en werd zijn hals rood. Nog eens was dus zijn levensinrichting vernietigd! Hoe had hij gehoopt en gemeend nu het kalme fatsoenlijke genotvolle leven te hebben, tot aan zijn dood. (Van Deyszel, 1975, p. 71)

Jozef definieert Mathilde in termen van haar ziekte en beperkingen, is te lezen in de persoonstekst (pp. 67-73). Zij is onbruikbaar voor hem geworden omdat hij niet met haar kan pronken. Dit blijkt uit het taalgebruik: de keuze voor de woorden “nutteloos” en “onbruikbaar”. Die dingen zijn voor hem niet zo belangrijk als uiterlijk vertoon. Het feit dat hij een “buitentje” voor haar heeft geregeld is echter wel positief: hij kan hierdoor aan anderen vertellen hoe “goed” hij zorgt voor zijn vrouw, omdat zij in een rustige omgeving kan herstellen.

Jozef maakt zich kwaad over het ongeluk dat hem ten deel is gevallen door Mathildes ziekte. Zijn leven loopt niet zoals hij het wil en dit maakt hem boos. Dingen waar hij op had gehoopt, ontvallen hem nu. Omdat Mathilde geen seks met hem heeft, bezoekt hij in Amsterdam andere vrouwen, maar hij heeft nog steeds niet het rustige en bevredigende gezinsleven waar hij op had gerekend toen hij Mathilde het hof maakte.

Uit deze passage blijkt Jozefs tegenstander: Mathildes ziekte en het gebrek aan lichamelijke intimiteit dat hij heeft. Daarnaast komt Jozefs object, een goed seksleven, naar voren, aangezien hij wel in staat is om het bed met andere vrouwen te delen.

Passage 13: pp. 121-135

Jozef is nu negen dagen niet meer thuis geweest en Mathilde bedenkt hoe ze hem gaat vertellen dat hij niet meer van haar houdt en wat ze wil doen om te zorgen dat hij wel weer van haar houdt. Ze denkt dat hierna hun huwelijk beter wordt.

Zij dacht er ook niet aan, dat Jozef zich op 't oogenblik voelen moest als altijd, dat hij nog van niets wist. Neen, zij had een gevoel als bereidde hij van zijn kant zich in Amsterdam op den strijd voor, die zoû plaats hebben, terwijl zij 't zich hier deed. En zij maakte haar plannen, nauwkeurig, in onderdeelen. Zij zoû beginnen met het feit te zeggen zoo als het was: zijn liefde voor haar was niet zoo groot meer als vroeger. Dan zoû hij zeggen - ze kende hem er goed genoeg voor om dat zeker te weten -: 't was volstrekt niet waar, hij hield nog altijd even veel van haar. Maar dan zoû zij hem bewijzen, dat 't níet zoo was. Want, zoû zij vragen, hoe handelt jij in den laatsten tijd tegenover mij en hoe doet een man, die wezenlijk veel van zijn vrouw houdt? Zij zoû hem het onderscheid laten voelen. (Van Deysse, 1975, p. 125)

Uit de vertellerstekst waar Mathilde focaliseert (pp. 122-135), blijkt dat zij van mening is dat Jozef niet van haar houdt, omdat hij niet handelt zoals iemand die van zijn vrouw houdt hoort te handelen in Mathildes ogen. Mathilde legt in dit citaat Jozefs gebrek aan liefde voor haar bij hem en niet bij haarzelf. Hij handelt immers niet zoals een man die van haar vrouw houdt. Toch lijkt het haar niet direct uit te maken dat Jozef op dit moment niet van haar houdt, omdat zij ervan overtuigd is dat hij dit hierna wel weer kan doen. Door tegen hem te zeggen dat hij niet van haar houdt omdat hij op een bepaalde manier handelt tegenover haar, denkt Mathilde een bewijsstuk in handen te hebben voor Jozefs gebrek aan liefde, terwijl hij zich hier zelf niet van bewust is en denkt dat alles nog hetzelfde is als vroeger. Dit maakt de verteller duidelijk door aan te geven dat Mathilde verwacht dat Jozef hier op dezelfde manier mee bezig is als zij, terwijl hij nergens van op de hoogte is. Dat Mathilde denkt dat Jozef hier net zo mee bezig is als zij, laat zien dat ze toch verwacht dat die geestelijke band tussen haar en Jozef nog bestaat, anders zou hij niet aanvoelen dat dit haar op dit moment zo bezighoudt. Zelfs in haar twijfel aan Jozefs liefde voor haar, maakt Mathilde zich nog illusies over hem.

In deze passage probeert Mathilde haar tegenstanders te verslaan en Jozefs vermeend verloren liefde voor haar terug te winnen. Hier denkt zij echter totaal niet aan hoe Jozef hier tegenover staat.

Passage 14: pp. 146-148

Mathilde is met Marie en Felix in de tuin en Mathilde wordt bevangen door de sensatie van lustgevoelens en bevredigt zichzelf.

De zachte wind kwam door haar mouwen, onder haar onderbroek en door de spleten van haar ochtendjapon van voren tusschen de knopen, naar haar huid en en plekte stil-frisch. Zij drukte haar linker voor-arm onder de borst en tot haar navel streek de breed verrassende koelte. Toen duwde zij in een kil-tinteling van de bladerstijve broekspijpen en rokken haar beenen tot elkaâr;

haar geslachtsdeel leefde gloei-kittelend op als een daar verborgen beest; zij perste de handen aan-één; haar oogen wolden hittewemelend rond; het was haar of haar beenen Jozef al omarmden, of de mond van haar geslachtsdeel hem wenkte en kustte. (Van Deysse, 1975, pp. 146-147)

Mathilde heeft hevige lustgevoelens terwijl zij in de tuin zit, is te lezen in de vertellerstekst (pp. 146-148). Toch wordt er weinig plat taalgebruik gebezigd zoals wanneer Jozef focaliseert bij het thema seks. Prikkelers die Mathilde van de natuur opvangt, zoals “stil-frisch” en “verrassende koelte” krijgen hier de aandacht. Een ander verschil tussen Mathilde en Jozef aangaande seksualiteit, is dat Mathilde op dit moment naar Jozef verlangt en niet naar een andere man, terwijl Jozef als Mathilde niet in de buurt is, ook met andere vrouwen het bed deelt. Dit is de eerste keer dat blijkt dat Mathilde ook seksuele gevoelens heeft!

Uit deze passage blijkt Mathildes object, het willen hebben van een gelukkig huwelijk met Jozef. Zij verlangt naar hem, ook nadat ze heeft gezien dat hij heeft geflirt met Marie terwijl ze haar aan het verzorgen waren.

Passage 15: pp. 181-189

Mathilde heeft door dat Jozef met Marie naar bed is geweest. Zij is zielsongelukkig en sluit zichzelf op in haar kamer. Jans vraagt aan Jozef wat er aan de hand is en hij zegt dat hij ook niet weet waarom ze zo heftig reageert. Als ze in bed ligt, verlangt ze ernaar gemeenschap te hebben met Jozef zoals hij in haar herinnering was.

Wat had zij dan toch gedaan? Zij kon toch nog wel denken? Die donkere man, tot wien zij gesproken had, maar dat was toch háar man, den man, waarmeê zij getrouwd was, getrouwd, zoo als al die andere vrouwen ook met hun mannen getrouwd zijn. Waarom had zij dan tot hem gesproken van haar man, alsof hij 't niet zelf was? Maar hij wás 't niet, dat lichaam was niet haar man. (Van Deysse, 1975, p. 184)

Boven Jozefs persoonlijkheid uit had zij wel van een anderen Jozef gedroomd, die hij was, maar toch mooyer dan hij, grooter dan hij, een die nog dieper in haar lichaam kon dringen, die haar heele wezen tot zich kon nemen en het zijn maken, zoo, dat zij haar zelf niet meer voelde. (Van Deysse, 1975, p. 187)

De vertellerstekst waar Mathilde focaliseert (pp. 183-189) laat zien dat zij wederom niet kan geloven dat het “haar” Jozef is die is vreemdgegaan met Marie. Zij is niet in staat om helder te denken op dit

moment, ze is aan het ijlen. Ze verlangt continu naar de Jozef van vroeger. Dit is wellicht niet zo zeer Jozef zoals hij daadwerkelijk was, maar Jozef zoals Mathilde hem in haar gedachten steeds voor zich zag. Zij fantaseerde van een Jozef die er nooit is geweest. Hieruit blijkt Mathildes idealistische beeld van de liefde, een liefde die zij met Jozef nooit heeft gekend omdat hij nooit van haar heeft gehouden zoals zij van hem heeft gehouden. De opvatting die Jozef en Mathilde over de liefde hebben zijn zo verschillend dat zij nooit op één lijn gezeten hebben en daardoor langs elkaar heen hebben gecommuniceerd aangaande hun verwachtingen van elkaar en hun huwelijk.

Mathildes tegenstander, de angst om haar geluk te verliezen, is werkelijkheid geworden. Zij houdt niet langer van Jozef, die haar heeft bedrogen door het bed te delen met Marie, in Mathildes eigen huis. Gedesillusioneerd blijft Mathilde achter in haar kamer.

Hoofdstuk 4: Resultaten discoursanalyse

In dit hoofdstuk worden de scenografie en de paratopieën uiteengezet die in *Een liefde* voorkomen. Deze worden vergeleken met de biografische gegevens die zijn te lezen in Harry Pricks biografie over Karel Alberdingk Thijm: *In de zekerheid van eigen heerlijkheid. Het leven van Lodewijk van Deyszel tot 1890*.

Scenografie

De scenografie, de combinatie van een plaats en een emotie, komt op het duidelijkst tot uiting als Mathilde in de vrije natuur is, want als dat voorkomt wordt er steeds een seksueel verlangen in haar opgewekt. In de normatieve analyse zijn drie passages besproken waarin dit seksuele verlangen van Mathilde duidelijk naar voren komt. Allereerst het moment waarop Mathilde met haar vader en Jozef in het rijtuig door het groene, landelijke deel van Amsterdam rijdt. Mathilde zakt hier weg in een soort halfdroom en is aan het fantaseren over seks met Jozef. Zij verlangt naar lichamelijke eenwording met hem en heeft zelfs het gevoel dat het nu moet gebeuren of het zal nooit meer lukken. De tweede keer waarop Mathilde zich in de open natuur bevindt is in Valkenburg, terwijl zij met Jozef op huwelijksreis is. Op dit moment voelt zij echter een andere emotie dan wanneer zij in het rijtuig zit te fantaseren. Dit keer voelt ze de drang om zelf eens initiatief te nemen. Deze gevoelens zet ze om in daadkrachtigheid: ze rukt Jozef de kleding van het lijf en heeft seks met hem. Een derde moment waarop Mathildes lustgevoelens zich in de vrije natuur openbaren, is als zij in de tuin van haar buitenhuis is en zichzelf bevredigt, omdat zij zo ontzettend naar Jozef verlangt. Hier is sprake van weer een andere emotie,

namelijk die van verdriet en gevoelens van eenzaamheid, waaruit dit verlangen voortkomt. Dit duidelijk samengaan van Mathildes aanwezigheid in de natuur en het verlangen naar seksuele bevrediging komt niet naar voren in de biografie.

Een ander voorbeeld van scenografie is Mathildes woonsituatie. Terwijl zij nog bij haar vader woont is ze veilig en naïef als het aankomt op mannen en relaties. Dit verandert nadat zij hoort dat Jozef verliefd op haar is. Die avond in haar slaapkamer weet ze niet hoe ze zich moet voelen en wat ze moet doen. Dit gevoel van onwennigheid zet zich voort als Jozef haar een aantal dagen later op haar kamer komt bezoeken en ze zich allebei niet goed een houding weten te geven. Ook nadat zij en Jozef van hun huwelijksreis terugkomen, geeft het Mathilde een vreemd gevoel om in haar oude slaapkamer terug te zijn. Zodra zij en Jozef een romantische relatie hebben, verandert het gevoel dat Mathilde heeft ten opzichte van de slaapkamer in haar ouderlijk huis. Ook Karel Alberdingk Thijms gevoel tegenover zijn ouderlijk huis krijgt wat te verduren. Hij verliest eveneens zijn naïeviteit als hij een sterkere hang krijgt naar het wereldse en afstand neemt van het katholieke geloof van zijn ouders. Hij verandert hierdoor veel (Prick, 1997, pp. 392-393). Zoals Mathilde zich bindt aan Jozef en daardoor negatieve gevoelens krijgt bij haar ouderlijk huis, zoals ontwenning, zo bindt Karel zich aan het wereldse leven, waar hij eveneens negativiteit, in de vorm van schuldgevoelens tegenover zijn ouders, ervaart.

Paratopieën

De paratopieën die in de roman zijn te vinden, zijn dubbelzinnigheden van de personages die door de lezer opgemerkt kunnen worden: ze maken tegelijkertijd zowel wel als niet ergens deel van uit. Voor Jozef en voor Mathilde is er één paratopie die door de hele roman heen duidelijk is. Ik zal voor allebei de paratopie benoemen en vervolgens biografische gegevens vermelden die overeenstemmen met deze paratopieën. De paratopieën van Jozef en Mathilde laten wat zien van de écrivain en inscripteur, het deel van Karel Thijm wat tot uiting komt in de roman. De écrivain en inscripteur worden door het vermelden van de biografische verbonden aan de personne, Karel Thijm zelf, en wat er in zijn leven is gebeurd. Hoe meer parallellen er zijn aan te wijzen, hoe sterker het drievoudig auteursconcept van Maingueneau opgaat voor deze casus, omdat de écrivain en inscripteur dan duidelijker aan de personne te verbinden zijn.

Jozef geeft zich wel én niet over aan een burgerlijk leven met een echtgenote. Aan de ene kant is hij getrouwd en heeft hij een kind, aan de andere kant zoekt hij vaak de vrijheid op in Amsterdam door

zich met vrienden en dames van lichte zeden te vermaken, terwijl Mathilde in Hilversum woont om bij te komen van de ziekte die ze heeft opgelopen na de bevalling van hun zoontje Felix.

Het leven van Jozef van Wilden in *Een liefde* vertoont meerdere overeenkomsten met de vader van Karel: Jozef Alberdingk Thijm. De manier waarop Jozef Mathilde ten huwelijk vraagt, komt overeen met de manier waarop Jozef Thijm Mina Kerst vroeg. De eerste hints werden in beide gevallen gegeven door het sturen van een brief terwijl de heren op reis waren. De keuze voor de vrouw was in beide gevallen op rationele wijze gemaakt, Jozef Thijm had keuze tussen een paar meisjes, omdat een paar andere leuke meisjes reeds bezet waren. In zijn dagboek is niets te lezen over Mina, maar des te meer over de vrouwen die hij tijdens zijn reis tegenkomt. Thijms broer schreef hem ondertussen met de aansporing een keuze te maken tussen de meisjes, en dat Mina zijn voorkeur had (Prick, 1997, p. 51). Als Thijm Mina een eerdere brief schrijft, laat hij niets los over hoe zwaar hun afscheid hem is gevallen, maar noemt hij wel dat hij een mooie Engelse als reisgezelschap heeft. Ook Jozef van Wilden schrijft Mathilde tijdens zijn reizen hoe mooi de meisjes in het buitenland wel niet zijn. Prick schrijft: “Daarbij had het toch wel erg de schijn alsof hij, nu de kogel door de kerk was, alsnog retrospectief zijn gevoelens jegens Mina Kerst zo mooi mogelijk oppoetste, respectievelijk ze zichzelf ging aanpraten als dieper en inniger dan hij ze tot dusver ervare had” (Prick, 1997, p. 53). Iets soortgelijks gebeurt wanneer Jozef heeft besloten dat hij Mathilde ten huwelijk zal vragen. Zij voldoet op papier aan zijn eisen, maar hij voelt geen lust voor haar en probeert dit zichzelf op alle mogelijke manieren denkbaar aan te praten, zodat hij een goed seksleven met haar tegemoet gaat.

Zoals het Jozef vergaat terwijl Mathilde in Hilversum woont, vergaat het ook Jozef Thijm, die er net zo'n afkeer van heeft om met de diligence van Amsterdam naar Hilversum te moeten reizen, omdat het huren van een rijtuig te prijzig was. Het nemen van deze diligence gaat bij beiden gepaard met haastige spoed en een slecht humeur (Prick, 1997, p. 47). Thijms bezoek aan zijn vrouw wordt korter dan voorheen omdat hij door de Debating-club waar hij deel van uitmaakt, pas zaterdagmiddag in Hilversum verschijnt in plaats van vrijdagavond. Ook Jozef ziet Mathilde steeds minder frequent omdat hij activiteiten in Amsterdam de voorkeur geeft boven het samenzijn met zijn vrouw (Prick, 1997, p. 55).

Jozef Thijm is net als Jozef van Wilden op bepaalde momenten een charmeur. Zo blijkt hij wanneer hij met verschillende vrouwen optrekt ineens niet meer die brave en vrome vader zoals Karel en zijn zus Catharina hem kennen, maar iemand die er zijn hand niet voor omdraait een beetje te flirten.

Daarnaast heeft hij zeer charmante gedichten geschreven voor maar liefst acht verschillende vrouwen! Dat hij getrouwd was weerhield hem er allesbehalve van om ook indruk te willen maken op andere vrouwen (Prick, 1997, pp. 264-265). Ook heeft Thijm een zwak voor een van zijn dochters vriendinnen, van wie hij hoopt meer te weten te komen in de brieven van Catharina en met wie hij naar Antwerpen reist. Hierna stuurt hij Karel een bericht waarin staat dat de reis heel aangenaam was (Prick, 1997, p. 277). Dit is opvallend als je stilstaat bij het feit dat er geen woordje over Mina af kon toen hij voor zijn reis afscheid van haar had genomen.

Jozef van Wilden vertoont niet alleen overeenkomsten met Karels vader, maar ook met Karel zelf. Karel was in zijn tiende levensjaar al met meisjes en erotiek bezig, blijkt uit volgend citaat: “Liever had hij als speelgenootjes de zusjes Lucie en Louisje van Luenen, die zich zonder verweer lieten zoenen en die er ook geen punt van maakten wanneer je ze met een ernstig gezicht opwachtte achter in de kerk en ze dan aan hun rokken trok, als ze naar buiten gingen” (Prick, 1997, p. 129). Daarnaast had hij Coba Kervel, een ander meisje, een kus gegeven op een feestje, en Anna Staalman had hij gezoend op het Begijnhof achter de pomp (Prick, 1997, p. 130). Dit komt overeen met de grote hoeveelheid aandacht die Jozef van Wilden heeft voor het vrouwelijk schoon in zijn omgeving, of hij nou met zijn vrienden in de club zit, over straat loopt of op reis is.

Karel probeert zich te beteren door zijn voormalig vriendinnetje Théo iedere dag tenminste één maar soms wel drie boeketten te sturen als zij in Nijmegen moet optreden, maar hij stuurt haar geen brief over hoe het met hem gaat en of hij weer aan het werk is (Prick, 1997, p. 430). In dit opzicht vertoont hij overeenkomsten met Jozef, want beide mannen hebben een relatie die er oppervlakkig gezien goed voorstaat: de boeketten van Karel en Jozef die een buitenhuis koopt voor Mathilde, maar op emotioneel gebied is de relatie met hun vriendin/vrouw niet goed en wordt over bepaalde zaken niet gesproken, waardoor zij en hun partners van elkaar vervreemd raken.

Karel bezoekt bordelen en nodigt prostituees uit in zijn huis, terwijl dat, zoals hij zelf zegt, ingaat tegen zijn intellectuele wil. Zijn huisbaas wordt boos op hem en stelt dat hij zijn betrekking maar moet verlaten als hij nog vaker vrouwen uitnodigt (Prick, 1997, p. 438). Ook Jozef heeft zowel buitenshuis als binnenshuis erotische pleziertjes. In Amsterdam bezoekt hij eveneens bordelen en bij Mathilde in Hilversum pleegt hij overspel door met de kindermeid Marie het bed te delen, terwijl Mathilde denkt dat hij nog niet thuis is.

Karels broer Frank schrijft hem een brief waarin hij Karel adviseert om te stoppen met “sjouwen” en een vaste vriendin te zoeken, die lief, eenvoudig en mooi is, en niet al te hoge eisen stelt

(Prick, 1997, p. 439). Dit is ongeveer hoe Jozef Mathilde beschrijft als hij met zijn vrienden in de club aan het dineren is. Jozef legt er de nadruk op dat Mathilde niet zulke hoge eisen stelt en tevreden is met hem omdat ze eigenlijk geen andere mannen kent.

In 1885 wordt Karel verliefd op Cato, het dienstmeisje van zijn ouders, wie hij al ongeveer zes jaar kent omdat ze zich veelal in hetzelfde huis bevinden. Cato werd door iedereen die haar kende beschreven als opvallend mooi en buitengewoon lief en zachtaardig van karakter. Dit maakte dat Jozef Thijm haar, voordat zij een relatie had met Karel, een keer liet roepen terwijl hij gasten had, puur en alleen om ze te kunnen tonen hoe mooi zij was. Overigens werd dit door zijn vrouw geweigerd (Prick, 1997, p. 547-548). Er zijn hier ook parallellen met Jozef aan te wijzen, die eveneens op zoek was naar een lief en mooi meisje. Daarnaast wilden beiden graag pronken met vrouwelijk schoon.

Karel maakt zich zorgen om Cato's bevalling en bedenkt hoe zwaar hij het zal hebben als ze tijdens deze bevalling komt te sterven (Prick, 1997, pp. 828-829; pp. 847-848). Ook Jozef maakt zich hierover zorgen als de bevalling er bijna aankomt. Zowel Karel als Jozef waren niet aanwezig in de ruimte waar hun zoon werd gebaard. Karel ging op bepaalde momenten wel even bij Cato kijken, terwijl Jozef dat niet deed en zich druk maakte om het lelijker worden van Mathildes lichaam na de bevalling en in zijn hoofd zo druk bezig was met het verzinnen van een naam voor zijn zoon dat hij Mathilde even vergat.

Mathilde geeft zich wel én niet over aan het huwelijk en het leven in de algemene zin van het woord. Aan de ene kant is zij met Jozef getrouwd en draagt ze zorg voor hem en hun zoontje, aan de andere kant geeft ze aan zichzelf toe dat ze zich nooit helemaal aan Jozef heeft gegeven en dat haar liefde niet zo vol overgave is als zij had gewenst. Daarnaast leeft zij veel in afzondering en onderhoudt weinig correspondenties, dit deels omdat zij een eenzellig persoon is en deels omdat ze hiertoe wordt gedwongen door haar ziekte.

Mathilde vertoont overeenkomsten met de moeder van Karel Alberdingk Thijm, Mina. Zij had na de geboorte van haar derde kind last van problemen met haar gezondheid, zonder dat duidelijk was geworden waar ze nou precies aan leed. Vanaf 1859 betrok zij met de kinderen een buitenhuis in Hilversum, genaamd Heuvelrust. Dit buitenhuis heeft model gestaan voor het buitenhuis waar Mathilde in de roman woonachtig was. De naam die het buitenhuis van Mathilde kreeg, Bagatelle, is ontleend aan het buitenhuis dat naast Heuvelrust lag (Prick, 1997, p. 46-47). Daarnaast leefden zowel Mina als

Mathilde erg in afzondering. Ze gingen de deur niet meer uit en ontvingen zelf ook geen mensen. Mina had wel meer sociale contacten dan Mathilde, want haar man nodigde met enige regelmaat mensen uit in Heuvelrust, terwijl in Bagatelle amper tot geen bezoek werd ontvangen omdat Jozef zijn sociale contacten voornamelijk in Amsterdam onderhield (Prick, 1997, p. 54).

Karel had als kind meer een band met het kindermeisje Mietje van der Vliet dan met zijn eigen moeder, omdat Mietje en hij meer intieme momenten kenden. Zij sliepen ook bij elkaar op de kamer, waar Mietje hem steeds toedekte en hem een nachtzoen gaf. Mietje nam hem regelmatig mee uit wandelen en dan mochten Karels vriendjes ook mee, waarvan één Felix heette en ook wel met Fik werd aangesproken, net als in *Een liefde*. Mathilde en Mina hebben beiden weinig contact met hun zoon gehad: de kindermeiden Marie en Mietje deden dit. Daarnaast waren Mathilde en Mina allebei nogal eenzellig en zaten graag in hun eentje in de hut in de tuin om te breien of te lezen (Prick, 1997, p. 82-83).

Mathilde lijkt ook op Karels vrouw, Cato. Jozef Thijm had de gewoonte Cato met enige regelmaat op het voorhoofd te kussen bij thuiskomst of omdat zij hem zo goed verzorgde door zijn benen te masseren in verband met zijn reumatiek. Thijm zelf was niet de enige die dergelijke lichamelijke interactie met Cato had, ook Karel zelf kan zich meerdere malen niet bedwingen in Cato's bijzijn, terwijl zij nog geen relatie hebben. Cato beantwoordt deze liefkozingen niet maar laat ze slechts toe (Prick, 1997, pp. 550-551). Deze twee mannen tonen overeenkomsten met de Jozef in de roman, die zelf ook regelmatig intimiteit zocht bij Mathilde en zich op sommige momenten simpelweg niet kon beheersen. Net als Cato liet Mathilde dit wel gebeuren omdat ze zich niet in staat voelde zich te verzetten, maar zij beantwoordde deze aanrakingen over het algemeen niet.

Karel wil graag zo snel mogelijk met Cato trouwen maar zij is hier nog niet klaar voor. Het aanzoek komt voor haar uit het niets en zij heeft tijd nodig dit op een rijtje te krijgen. Karel is van mening dat het onprettig is dat hij haar wel de liefde heeft verklaard, maar dat er nog geen huwelijk is gesloten (Prick, 1997, p. 617). Dit doet denken aan Jozef die tegen Mathilde zegt dat hij graag snel wil trouwen, omdat hij dan veel gelukkiger wordt dan hij nu is, nu ze nog niet getrouwd zijn. Mathilde wil, net als Cato, nog even wachten om het allemaal een plekje te kunnen geven.

Als Karel en Cato net getrouwd zijn, blijkt dat ze qua levenservaring maar weinig overeenkomsten hebben. Voor Cato is alles nieuw, zij heeft nog maar weinig plaatsen in de wereld gezien of een andere taal dan het Nederlands gesproken, terwijl reizen en Frans spreken voor Karel kinderspel is. Daarnaast heeft Karel al zeer veel ervaring op seksueel gebied, terwijl Cato altijd zedelijk

en netjes is gebleven (Prick, 1997, p. 649). Deze situatie is bij Jozef en Mathilde precies hetzelfde. Mathilde verbaast zich over het feit dat alles Jozef zo makkelijk af lijkt te gaan terwijl zij duidelijk zoekende is naar een goede houding als pasgetrouwde vrouw.

Daarnaast lijkt Mathilde op Karel zelf. Als Karel voor het eerst sinds lange tijd als getrouwde man in zijn dagboek schrijft, blijkt daaruit dat alles te goed lijkt te gaan en dat hij bang is om zijn geluk te verliezen (Prick, 1997, p. 667). Mathilde heeft hier ook last van als zij met Jozef op huwelijksreis is. Alles lijkt helemaal goed te gaan, waardoor zij bang is dat dit niet lang meer zal duren. Dit werpt een schaduw over haar eerste weken met Jozef samen.

Karel heeft soms last van zeer angstige dromen, die hij noteert in zijn dagboek. Deze dromen werpen een schaduw over zijn geluk (Prick, 1997, p. 717). Ook Mathilde heeft onder dergelijke dromen geleden. Waar ze bij Karel veelal over zijn moeder gingen, droomde Mathilde meerdere malen over haar vader en wat hem zou kunnen overkomen.

Hoofdstuk 5: Conclusie

Na het uitvoeren van de normatieve en de discoursanalyse zal ik zo goed mogelijk proberen om een antwoord te geven op de onderzoeksvraag: in hoeverre helpt de biografie van Prick bij het interpreteren van Van Deysse's roman *Een liefde*?

Uit de normatieve analyse blijkt dat *Een liefde* een roman is die laat zien hoe de verschillen tussen man en vrouw ervoor kunnen zorgen dat een huwelijk niet werkt zoals beide partijen zouden willen. Jozef en Mathilde hebben een geheel andere verwachting van hoe het huwelijk eruitziet. Mathilde heeft een naïef beeld van hoe haar leven samen met Jozef eruit zal zien, terwijl Jozef het huwelijk als een rationele transactie voor zich ziet.

Uit de discoursanalyse blijkt dat de duidelijkste scenografie, het verband tussen Mathildes lustgevoelens en de aanwezigheid in de vrije natuur, haar oorsprong niet vindt in het persoonlijk leven van Van Deysel. In de biografie is nergens zo'n duidelijk verband te vinden. Als we ingaan op de paratopieën die bij Jozef en Mathilde centraal staan, zijn er veel meer overeenkomsten te vinden. De manier waarop Jozef in het huwelijk staat lijkt op hoe Van Deysse's vader, Jozef Thijm, dit doet. Ze hebben beiden een rationele keuze gemaakt voor hun vrouw, zijn beiden werkzaam in Amsterdam terwijl hun vrouw in Hilversum woont, tonen beiden interesse in meerdere andere vrouwen en flirten beiden met een van de werksters, alhoewel Jozef Thijm niet zover gaat als Jozef van Wilden. Jozef van Wilden lijkt niet alleen op Van Deysse's vader, maar ook op Van Deysel zelf, die ook veel bezig is met vrouwelijk schoon en er niet voor terugdeinst prostituees te bezoeken. Ook Mathilde lijkt op meerdere personen die in de biografie van Prick voorkomen. Allereerst lijkt zij op Van Deysse's moeder, Mina, die ook moet herstellen van de bevalling en in Hilversum woonachtig is. Zowel Mina als Mathilde zijn niet in staat erg intiem te zijn met hun kinderen en zijn graag op zichzelf. Mathilde lijkt daarnaast op Cato, de vrouw van Karel. Ze zijn beiden naïef en zedelijk. Mathilde lijkt ook op Van Deysel. Beiden hebben ze last van de angst om hun geluk te verliezen en worden ze geplaagd door angstige dromen over hun ouders.

In de biografie van Prick is veel informatie te vinden die ook terugkomt in *Een liefde*, ook al zijn niet alle aspecten uit de roman te verklaren door de biografie te lezen. De biografie over het leven van Van Deysel is zeer behulpzaam bij het interpreteren van de roman *Een liefde*, maar biedt geen antwoord op alle vragen. Kortom, de parallellen die Verwey (1888) getrokken heeft, zijn zeker te rechtvaardigen.

Bibliografie

Deyssel, L. van (1975). *Een liefde*. Den Haag: Uitgeverij Bert Bakker. Fotomechanische herdruk van de uitgave van 1887 (eerste druk).

Eeden, F. van (1888). "Een onzedelijk boek. Door Frederik van Eeden." *De Nieuwe Gids*. Jaargang 3. Amsterdam: W. Versluys.

Herman, L. en Vervaeck, B. (2001). *Vertelduivels. Handboek verhaalanalyse*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt.

Hout, A. van (2017). "Van het pad af." *Nederlandse Letterkunde*, 22(2), 79-106.

Jouve, V. (2001). *Poétique des valeurs*. Parijs: Presses Universitaires de France.

Kloos, W. (1888). "Literaire Kroniek. Willem Kloos." *De Nieuwe Gids*. Jaargang 3. Amsterdam: W. Versluys.

Prick, H. (1964). *Lodewijk van Deyssel. Dertien close-ups*. Amsterdam: Polak & Van Gennep.

Prick, H. (1997). *In de zekerheid van eigen heerlijkheid. Het leven van Lodewijk van Deyssel tot 1890*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep.

Simmelink, J. (2014). *Schoenmaker, blijf bij je leest. Een onderzoek naar normativiteit in het werk van Justus van Maurik*. (masterthesis).

Sintobin, T en Vandevoorde, H. (2017). "Grenzen en mogelijkheden van de Nederlandstalige schrijversbiografie." *Nederlandse Letterkunde*, 22(3), 169-185.

Sliggers, B en Waterschoot, J van. (red.) (2018). *Onder de toonbank. Pornografie en erotica in de Nederlanden*. Amsterdam: Uitgeverij Van Oorschot.

Verwey, A. (1888). "Mijn meening over L. Deyssels roman Een liefde." Amsterdam: W. Versluys.

Bijlage

Hieronder zijn alle passages te vinden die zijn gebruikt in Hoofdstuk 3: Resultaten normatieve analyse.

p. 7-11

Zij kreeg 't warm, zij streek met haar zakdoek over het vochtige voorhoofd en den klammen hals. Zij deed haar jak uit. Zij had pijn aan haar linkervoet. Zij duwde haar schoen uit. Zij had lichtgroene kousen aan, en kreeg onder het ledikant haar zwart-zijden pantoffels. Toen sidderde het dunne bedgordijn. Mathilde had een kleine huivering. Zij draaide het gas hoger. Langzaam ging ze naar de waschtafel. Haar wangen waren purperrood, haar hoofd boog naar den linker schouder, de zware zwarte haren bosten in glimmende kronkelingen over den half blooten rug. In het hoofd klopte de wildheid van zoo-even na. Zij deed een beetje Floridawater op den handdoek en bette haar gezicht... O God, hij hield van haar! ... Zij was bang duizelig te worden, als ze er erg aan dacht. Haar handen leunden op de kanten van de waschtafel, haar bliken zweefden langzaam over de kom met water. Zuchtend ging zij er weêr van daan en zag besluiteloos rond. Het gaslicht brandde flikkerend hoog. Zij had 't erg warm Zij haakte haar groenen rok, die met een haakje en oogje op den rug vast zat, los, en liet hem over haar voeten uit glijden, en hing hem op in een muurkast, waaruit zij meteen haar langen licht-grijzen peignoir, met zwart-fluweelen kraag en mouwopslagen te voorschijn kreeg. Zij leî dien op de tafel en bleef daarvóór staan in haar korte witte rokken, waaronder de groene gladde kousen in de vloerdonkerte op-stonden. Het haar, ver naar voren aan weêrszijde, verborg haar oogomkastingen in een schaduw, waar de oogen als zwarte

[p. 8]

seinlichtjes in uitschenen en klaptten open en dicht. In elken blik zag zij het geheel van haar kamer, met dezelfde kleuren en vormen als elken avond. En toch scheen alles zoo vreemd. Er was als een bijzonder en ongekend leven in de meubels, die haar geen kwartier geleden nog zoo koud en levenloos hadden omgeven. Een geheimzinnig suizen, iets, als schemerde daar een onzichtbaar waas van de zoldering naar beneden om langzaam weêr op te trekken en als zweefde er een zwartige wolkige massa van de wanden uit naar voren, om, door de zuimte van het vertrek heen, over het huisraad te dwalen en zich daarmee te vermengen of op eens in zich zelf te verdwijnen. Het scheen, dat er straks een gedaante zoû opkomen, die iets te fluisteren had aan Mathildes oor en dat er een vreemde wind langs het behangsel woei, die zijn naderen voorspelde. Dan was 't, als of onbekende menschen of vreemde wezens langs onzichtbare telegraafdraden, boven door de kamer, stilletjes elkaâr allerlei dingen zeiden. Keek zij vóór zich, dan bewoog daar iets links achter haar, maar stil en zacht, zonder vijandige bedoeling, en keek ze naar den hoek, waaruit de beweging scheen te komen, dan bewoog er weêr iets vóór haar heen, en wilde zij zich overtuigen, dan was alles stil en stom als toen ze pas binnenkwam. Zij dacht, dat zij niet wél was en deed haar hand tegen haar voorhoofd, de haren wechstrijkend, zoo dat het volle gaslicht haar in de oogen schoot en zij alles in de rondte van een grijzige mist zag omwasemd. En weêr dwarrelden er klanken van de zoldering omlaag. Jozef, . . zuiste het, Jozef, . . Zij deed haar oogen toe en zag in haar verbeelding dien naam, en altijd, altijd dien naam, in drukletters voor haar. En wech was weêr de naam, en Jozef van Wilden zelf stond te voeten uit vlak voor haar, hij naderde nog meer en drukte zich tegen haar aan, zijn gezicht vastgedrukt aan haar gezicht, en zijn

[p. 9]

oogen blonken in haar oogen, zoo dicht bij, dat zij de lichtblauwe tint van het wit dier oogen onderscheidde en de klare groen-blaauwe balletjes der appels haar oogen schenen te raken. Daarna weken zij te-rug en leunde het mooye, blanke, aan de slapen afgeronde voorhoofd aan het hare. Mathilde schudde de verschijning van haar gezicht af. Zij opende haar oogleden en voelde zich een beetje bang. Zij durfde niet goed meer rondzien. Weêr bewoog er iets links en rechts. Wat kreunde daar onder het kastje? En zij zag een nevel weêr door de kamer dansen. Zij keerde haar hoofd rechts af en wong de handen samen, in een beweging van beklemdheid voor het lijf uit gestrekt. Het was, als tintelde een gevoel door het vertrek en deelde zich aan al de omgeving mede, éen gevoel van opperste bevreemding, éen voorspelling van een onuitsprekelijk groot en nieuw geluk. Daar zag zij weêr in den spiegel en keek er zich zelf in aan. Zij deed er een stapje op toe en zag zich als een witte pop in de kamer staan. Eerst bekeek zij nu aandachtig de kamer, en was verwonderd haar in den spiegel zoo heel anders te zien. Alles had hier het oude, gewone voorkomen, dat van gisteren, dat van altijd. De wanden en het huisraad deden zich hier bedaard en juist voor, wezenloos en zonder geluid. Dat was zonderling, wat een rare spiegel! Haar gezicht was ook hetzelfde als altoos, alleen maar bijzonder, erg, al te erg verhit. Wat stond zij daar gek, waarom zag ze er zoo verwilderd uit, waarom gloeide haar hoofd zoo, waarom stond ze zoo naakt, in haar ondergoed? Waarom was ze niet al naar bed gegaan? Waarom had ze anders haar peignoir niet aangedaan? Waar was die? ... Op de tafel. Langzaam stak ze haar armen door de slappe mouwen, de dunne wollen stof streek haar over de leden. De zwart fluweelen rand scheerde langs haar warmen hals. 't Is verschrikkelijk warm! zeide ze in zich

[p. 10]

zelf. Het kookte haar door de aderen. Met haar zakdoek wuifde zij koelte over haar wangen. Haar hart klopte gauw achter-mekaâr. Nu gooide zij nog eens gedachteloos een blik in den spiegel en zij zag het bibberig glansende vernis, dat de borst van haar moeders portret aan den wand, links tegenover het gaslicht, bedekte. Maar boven die schitterende plek bemerkte Mathilde de droevig-ernstige gelaatstrekken. En zij dacht even aan haar moeder. Zij had haar zoo weinig gekend! Zij was nog zóo jong, toen haar moeder dood was gegaan! Suffend draaide Mathilde naar het portret toe. Haar oogen bedroomden het, vol onbewuste gedachten. Zij werd bang voor die geschilderde droefheid, zij ging naar het venster en trok het gordijn op. Haar koortsigheid was heviger. Te vergeefs probeerde ze op haar eigen gemoed in te denken. Haar blik schuinde over haar werktafeltje af, vóór het venster heen. Midden-tusschen uitgeknepen waterverffleschjes en lange penceelen, een glas vuil-geel water, waarin roode wolkjes dwarrelden, een blikken doos, met lankwerpige en afgesleten stukjes verf, een paar lichtbruine potlooden, een stuk kleyerig gommelaastiek en smoezelige papieren, lag er een aquarel, die nog afgemaakt moest worden. Plotseling bedacht Mathilde, dat zij dat van-avond had willen doen. In een drift over haar vergeeterigheid, nam ze de teekening en de penceelen op, om ze over de groote ronde tafel te spreiden, onder het snerpende gaslicht. Haastig ging zij zitten, maar hoe ze er zich ook over bukte, hoe ze zich in de werkstemming trachtte te brengen, het landschap, dat voor haar oogen lag, warrelde alsof er een wemelend vlies over gespannen was. Zij kon maar niet tot rede komen. Zij liet het teekenen weêr in den steek en nam een duitsch boek van het boekerekje, om wat te lezen. Maar dit lukte ook niet. Zij liet het boek liggen. Het bonsde aan haar slapen. Haar hoofd was vol van de dolste gedachten. Eindelijk

[p. 11]

nam ze een besluit. Ze zoû naar bed gaan, beproeven in slaap te komen. Ze zoû de vensters, of ten minste éen, openzetten, want het was een zoele Julinacht. Zij deed het raam open door de kruk in 't midden éens rond te schuiven; zonder leven gingen de twee glazen deurtjes open. Het werktafeltje werd

naar achteren geduwd en Mathilde ging op de vensterbank zitten, haar beenen over elkaâr, den arm geleund op het zwart ijzeren hekje. En zij wendde het hoofd naar buiten in de lauwe zomerlucht.

Het was een stille, hooge nacht. In korte spelingen woei zoetjes de wind door de trillende blaâren der boomen, vlak bij Mathilde aan den wallenkant en deed de haarsprietjes dansen tegen haar voorhoofd, en vlaagde de angst wech uit de kamer, voorbij het onrustig vlammeende gas. Een groote kalmte daalde in Mathildes gemoed. Onder de wijde verte van den vonkel-krielanden hemel en boven den dorren klank der vér-geruchtende stads-nachtgeluiden, voelde zij het vreemde geluk in haar hersenen en hart, maar zonder angstige drift, zachtjes, zachtjes, als een dauw van zaligheid. Mathilde zag rond: een glimlach zweefde overal. De straatkeyen, in het lantaarnlicht, wiebelden teeder-grijs heen, smetteloos samenoogend, blaârenschaduwten plasvleken in doezelige warrelingen over de bruingeete klinkers. Als hooge kerkkaarsen stonden de slanke groene lantaarnpalen met hun van boven rossig gekartelde lichtjes, met geel-witte uitwasemingen in de boomfestoenen. Het donkergroene water stroopte golfloos zachtjes voorbij. Boven de boomen uit zag Mathilde de bovenste ramen en de daken aan d' overkant. Aan éen venster was nog licht, een onbewegelijk dof licht, achter het vuil-geete gordijn. Maar hooger klommen Mathildes blikken, hoog boven de blauwige en bleekroode daken, boven de driehoekige en ovale geveltopen uit, wijd-uit-turend, als zoekend, in de goud-doorstikt lichtende lucht.

p. 15-23

Toen zij nog heel klein was, speelde Jozef wel met haar, als hij met zijn vader en moeder bij hun aan huis kwam. Hij was al een groote jongen met een jas aan, zoo als een heer. In 't begin had zij erg tegen hem opgezien. Hij sprak altijd meê met de groote menschen, en eens, toen zij, op haar twaalfde jaar, ook iets heel ernstigs in 't midden had willen brengen, was háar gezegd zich stil te houden. Naar Jozef daarentegen werd altijd geluisterd. Dit had haar een zekere eerbied voor hem gegeven, maar die toch al gauw minder werd door zijn vriendelijke en alles vergevende gemeenzaamheid. Als zij samen aan den gang waren, aan 't spreken en lachen of spelen, gedroeg hij zich als haar gelijke en behandelde haar als een goede kameraad. Eens op een buitenpartijtje, toen zij in den tuin van een uitspanning aan 't schommelen waren en hij haar, hoe of ze ook tegenstribbelde, veel te hoog opzette, was ze heelemaal duizelig ge worden. Ze was gaan huilen, en toen Jozef eindelijk den schommel tot stilstand bracht, had zij hem, in haar drift,

[p. 16]

pardoes een klap in zijn gezicht gegeven. Een kwartier later toen zij bedaard was en inwendig al spijt had van haar handeling, was hij naar haar toe gekomen om haar te vragen of zij nog boos was. Zij had bedeesd van neen geknikt. Hierop hadden zij elkaâr afgezoend en was er over niets meer gesproken. Dit voorval maakte, dat zij veel van Jozef begon te houden. Ze vond 't zoo lief van hem, dat hij haar niet af had geranseld, want hij was toch zooveel sterker dan zij. Uren lang kon hij zich dan ook met haar bezighouden, naar haar poppespelen kijken, haar goede raad geven voor haar borduurwerk en pianospel, en nooit was hij boos, wanneer ze hem met een slecht humeur andwoordde. Zoo als hij haar van haar derde tot haar zesde jaar op zijn schoot nam, haar lief koosde en sprookjes vertelde, zoo als hij toen eens heur haren had gekamd op de manier zoo als hij zei dat de mooiste jonge jufvrouw-tjes in de groote stad Parijs hun kapsel droegen, zoo als hij haar prenteboeken meêbracht, met veel prachtiger plaatjes, dan die zij van vader kreeg, en eens zelfs een echt gouden halskettinkje, zóo, met denzelfden goedigen glimlach, met hetzelfde gemak en geduld, met hetzelfde onverstoorbare goede humeur, had hij ook belang gesteld in haar vermaken van toen zij wat ouder werd, en zich naar haar veranderde plezieren met dezelfde welwillendheid geschikt. Van haar tiende tot haar dertiende bijna veertiende

jaar, had hij haar allerlei gezelschapsspelen geleerd, die haar te pas konden komen, wanneer ze met vriendinnetjes was of met groote menschen meêspeelde: kien, het ganzebord, het dominospel, van alles maakte hij haar de fijnheden duidelijk en onderwees haar in die handgrepen, die hij zelf had weten te ontdekken om zonder moeite te winnen. Hij had uren achtereen met haar zitten schaken en dammen, want zij hield van zulke spelen en klapte in haar handen, wanneer hij haar liet winnen, zoo als

[p. 17]

dikwijls gebeurde, dan omhelsde ze hem en had hem nog liever dan vroeger. Zij herinnerde zich nog als den dag van gisteren, hoe eens, toen Jozef op een avond zoo aandachtig naar haar onbeteekenende eerste pianostudies had geluisterd en hij wel een uur en drie kwartier vlak naast haar was blijven zitten en haar een middeltje had geleerd om gemakkelijk de handen wijd uit te spreiden, waarna zij, toen al een groote meid van twalef jaar, op zijn knie was gesprongen om hem te bedanken, - het schoot haar te binnen, hoe toen haar vader haar had verweten, dat zij meer hield van Jozef van Wilden dan van hem-zelf, haar eigen vader, en hoe zij misschien veel liever Jozef tot papa zoû hebben gehad. Dit was wel, neen volstrekt niet, in 't geheel niet waar. Zij had er zelfs nooit of nimmer aan gedacht, maar om dat Jozef zich zooveel met haar bemoeide en altijd haar lief hebberijen raadde, en altijd graâg deed wat zij ook graâg deed, om dat Jozefs leeftijd in alle geval met de hare zooveel meer gelijk stond dan die van haar vader, om dat Jozef nooit knorde, ja haar zelfs nooit ernstig onderhield, kende zij Jozef eigenlijk beter dan zij en haar vader elkaâr kenden, waren zij ten minste van-zelf schijnbaar vertrouwelijker met mekaâr. Vader las koeranten, waar zij niets van begreep, rookte pijpen, waarvan de tabaksrook haar naar maakte, vader sprak zelden met haar, of 't moest zijn om haar kleine godsdienstige vermaningen te geven, die nog minder indruk op haar maakten, om dat hij ze zelf alleen als opvoedingsmiddel gebruikte en zij niet uit zijn hart kwamen, dat had zij later wel begrepen; vader vond haar gebonk op de piano vervelend en vluchtte naar boven als zij begon. Er kwamen wel eens heeren vader spreken en dan zeî hij aan Mathilde van wech te gaan; dit vernederde haar altijd erg, en zoo meer. Jozef daarentegen had ook b.v. belang gesteld in haar eerste zelfgekozen toiletjes,

[p. 18]

de eerste uitingen van haar aanstaande jonge meisjes-ijdelheid had hij met ontzaglijk veel plezier begroet en ze aangemoedigd. Hij was verrukt geweest te zien, hoe zij langzamerhand groote-dames-neigingen begon te vertoonen en hoe, met het voller uitkomen van haar lichaamsvormen, waar zij zelve zich toen nog ongerust over maakte, zij ook een beetje nuffiger en eleganter werd. Hij had verteld van zijn reizen, van de groote zalen vol prachtig gekleede dames, die hij had gezien, van de wereld daar buiten, van bals en concerten en komedies. Hij had haar bizonder mooye kostumen van hoogaanzienlijke vrouwen beschreven, die hij in hun heele volledigheid op had genomen. En elken dag waren zij betere vrienden. Was het wonder, dat zij, toen er allerlei verbazende dingen met haar gebeurden, toen zij veel te lijden had van duizelingen en van het bloed dat haar 's avonds naar het hoofd steeg, maar toen vooral het al onherkenbaarder en onherkenbaarder worden van haar lichaam, met diktes aan haar borst en haartjes aan haar oksels en onder-aan haar buik, dat zij zaterdags in het badkamertje bekeek, haar bang maakte, dat zij toen haar vader over die bovennatuurlijke zaken niet durfde te spreken, maar dat zij, hoe verlegen ook met het geval, hém in 't geheim had genomen en hem, eerst met allerlei voorzorgen, daarna in allerlei bijzonderheden, alles had verteld?

Nu, voor 't venster in den nacht, dacht zij aan die oogenblikken met plezier.

Jozef had op zij gekeken, haar verhaal aangehoord en had haar, een beetje bedeesd en stamelend, zooals hij anders nooit was, gerust gesteld en verzekerd, dat al de meisjes van haar leeftijd die dingen

kregen, dat zij niet bang hoefde te zijn. Hij wist wel, zei hij, dat die zaken in orde waren en de natuur altijd zonder de minste uit-

[p. 19]

zondering zoo te werk ging, maar van de oorzaken en gevolgen wendde hij voor niets te weten, en raadde haar liever haar vader in 't vervolg over dergelijke aangelegenheden te onderhouden. Gebeurde er iets bizonders, dan moest ze ook nog eerder naar den dokter gaan. En daarbij was 't gebleven. Hij had verder geen inlichtingen kunnen geven en was verder dien middag ook niet zoo lief geweest als anders. Van dat oogenblik af wijzigde zich langzamerhand hun verhouding heelemaal. Mathilde vroeg zich te vergeefs af waar 't 'm aan lag, zij wist geen oplossing te geven. Maar dagelijks verkoelde de vurige vriendschap tusschen haar en Jozef. Hij werd stiller, lachte minder, en er werd in 't geheel niet meer gestoeid. Ook tegenover hem voelde zij zich verlegen worden, dit scheen nog het meest raadselachtige van alles. Zonder er bij te denken was zij hem nog eenmaal, toen zij samen over borduren hadden gesproken en hij haar een nieuw patroon aan de hand had gedaan, met een plotselinge aandrift zooals vroeger, op de knieën gevallen en had haar arm om zijn hals geslagen. Hij was daar zoo verwonderd over geweest, dat hij niet geweten had wat te doen, en zij, met een verschrikkelijke verlegenheid, onder een voorwendsel uit de kamer was gegaan en een wandelingetje was gaan doen. Uit instinkt maakten zij, toen hij een paar dagen later 's avonds bij hun was geweest, geen van tweeën een beweging om elkaâr een zoen te geven bij het afscheid, zoo als anders. Daar had zij den halven nacht toen over liggen denken Twee maanden na deze gebeurtenissen, kondigde haar vader haar aan, dat hij haar op een kostschool in België zoû doen. Zij ging, en, zoo ver van hem wech, dacht zij nog maar weinig aan Jozef. Eens had hij haar een lieven brief geschreven, die zij kort had beantwoord en met de onderteekening 'uw dienstwillige vriendin en dienares'. Daarop had hij niets meer van zich laten

[p. 20]

hooren. Haar medeleerlingen op de kostschool verhaalden Mathilde veel van heeren die hun 't hof maakten. Ja, daar had ze in Amsterdam ook wel van geweten. Als ze uit school kwam, liepen haar altijd jongens achterna en zoenden haar en de andere meisjes, maar nu begon zij dat heel anders in te zien. En plotseling was 't haar in de gedachte gekomen, dat Jozefs doel misschien was geweest later met haar te trouwen. Dit stuitte haar tegen de borst en gaf haar een soort van afkeer tegen hem, zoo als hij leefde in haar herinnering. In de vakanties maakte haar vader reisjes met haar; éens maar was zij in Amsterdam geweest, en toen was juist Jozef op reis. Zoo was zij vier en een half jaar wech gebleven. En bij haar terugkomst voor-goed, had zij Jozef weêr dadelijk gezien, die haar vriendelijk groette en haar jufvrouw noemde. Na haar terugkomst kwam Jozef weêr hoe langer hoe meer bij hun aan huis en uit de gewoonte van elkaâr twee, toen drie, toen viermaal in de week geregeld te ontmoeten, was er langzamerhand weêr een vriendschap ontstaan. Zij had hem te-ruggezien bijna net zoo als zij hem vroeger had gekend. Alleen was zijn snor dikker en mooyer geworden en waren er lichte kringen onder zijn oogen gekomen, die alleen merkbaar werden, als hij van vermoeyenis sprak.

Het was nu in deze jaren dat zij er zich hoofdzakelijk op toelagde het huis voor haar vader zoo aangenaam en gezellig mogelijk te maken. Wat haar bij haar vader vroeger tegen had gestaan, nam haar nu in. Zij verzorgde hem, trachtte zich in te wijden in zijn liefhebberijen en gewoonten, las de koeranten, en sprak over politiek. Zijn rooken vond zij plezierig, zij lette op alles en vervroolijkte zijn leven, door haar pianospel onder anderen. Zij had groote vorderingen gemaakt en hij luisterde er graâg naar. Zij had geen vriendinnen, zooals dat veelal gaat met meis-

[p. 21]

jes die naar 't buitenland op kostschool zijn geweest. Die van haar scholen hier in de stad vroeger, kende zij niet meer, met de Belgische van de kostschool kon ze alleen korrespondentie onderhouden. Alleen bij mevrouw Berlage, een oude vriendin van haar vader, maakte zij wel eens een visite, maar aan Emilie Hartse, een wees, het kennisje, dat ook wel bij de Stuwen aan huis kwam, had Mathilde een hekel, om Emilies geaffekteerd karakter. Dus was de persoon, waarmeê zij omging naast haar vader, Jozef van Wilden alleen. Een heelen tijd bleef zij 'mijnheer' en hij 'jufvrouw' zeggen, totdat haar vader zelf daaraan een eind had gemaakt, omdat hij 't gek vond onder jongelieden, die mekaâr zoo dikwijls zagen.

Onmerkbaar had Mathilde zich weêr tot den innemenden, beminnelijk zachten en toch mannelijken, goed belezen en met veel smaak en oordeel pratenden man, dien zij Jozef noemde, aangetrokken gevoeld. Na een jaar werd zij zich bewust, dat ze hem liefhad. Zij dacht dikwijls aan hem, als ze alleen was, ze was blij als hij binnenkwam, vooral als bij haar hartstochtelijk pianospel, en dit gebeurde dikwijls, zijn oogen geen sekonde van haar afdingen. Het begon een genot voor haar te worden, wanneer haar hand de zijne aanraakte, bij het goeyen-dag zeggen of het aangeven van een kopje thee, of wanneer zij samen muziek doorbladerden. Zij begon het een plezierige gewaarwording te vinden, als haar japon over zijn voeten gleed, bij 't passeeren, als de weêrspannige haartjes van zijn hoofd langs haar schouder wiebelden, wanneer zij samen over een boek of teekening stonden gebukt. Want zij was druk aan 't teekenen gegaan, ook door hem daartoe aangezet. Zij had 't in België goed geleerd en zij scheen er wel talent voor te hebben, meende hij.

Toen er nog een jaar was verlopen, begon ze in ernst

[p. 22]

over haar toekomst na te denken, en bracht in haar gedachte hem daar altijd bij te pas. Zij begon bepaald op hem te wachten, en als tweede helft van haar geheel, naar hem uit te zien, naar de woorden van liefde die hij eens moest uitspreken, zij wist 't, en die ze hem wel van de lippen had willen drukken. Zij kreeg aanvallen van jaloezie. Zij begon er over te denken of hij ook misschien van een andere vrouw zoû houden. Zij was ongerust en probeerde om aan zijn oogen te zien of er iets van waar was.

Zoo waren de zaken geloopt tot zoo-wat een maand geleden. Toen was Mathilda op-éens heel ongelukkig geworden. Jozef had, zonder dat er ooit te voren sprake van was geweest, gezegd, dat hij van plan was een groote reis te doen, voor zaken. En werkelijk, twee dagen later was hij naar Frankrijk gegaan. Hij had niet kunnen zeggen, wanneer hij waarschijnlijk te-rug zoû zijn. Mathilde huiverde in haar eenzaamheid. Zij drong zich zelf op, dat 't niet zoo erg was, dat hij na een week of zes hoogstens uit het buitenland te-rug zoû komen, en de zaken dan nog 't zelfde zouden staan als nu. Wat had die reis te beteekenen? Even goed dán als nú kon hij haar immers zijn liefdes-verklaring doen, al had hij er tot nu toe nog nooit op gezinspeeld? Dacht hij er niet aan haar te vragen om zijn vrouw te worden, dán moest zijn afwezigheid haar eigenlijk heel onverschillig wezen, hield hij wél van haar zoo als zij het zoo zeker hoopte, dan zoû die liefde in zoo'n korten tijd ook niet wechgaan, en had zij nog alles te verwachten. Maar, wat haar verstand ook te berde bracht en hoe ongerijmd zij het zelf vond, zij huilde in haar verlatenheid en zij voelde zich verschrikkelijk alleen, nu ze hem niet meer zien en hooren kon. Zij dacht, dat hij nu eeuwig wech zoû blijven, en vooral het idee dat hij van een vrouw of meisje in het buitenland zoû gaan houden en hij haar ontrouw zoû worden, maakte haar

[p. 23]

doodelijk ongerust. Maar, hij was nog geen drie weken op reis, of zij, ja zij, kreeg, buiten alle verwachting, een brief van hem, waarin hij haar vertelde dat hij in Brussel en Parijs was geweest en wat hij daar had gedaan. En hierbij maakte hij toespelingen op de reisverhalen, die hij haar zoo lang geleden als kind had gedaan. Hij sprak ook heel beleefd van zijnc eenzaamheid, en verklaarde, dat hij 't onmogelijk lang zoû kunnen uithouden, ver van de lieve woning der familie de Stuwen, waar hij zulke heerlijke uren had doorgebracht, vooral in 't gezelschap van zijn allerliefste vriendin. De brief was erg beleefd, maar Mathilde wist er zoo een verborgen liefde in te ontdekken, dat hij haar bijzonder goed deed en zij hem niet aan haar vader liet zien. Zij andwoordde een paar dagen later, en tot haar zalige verbazing stond Jozef weêr twee dagen na de afzending van het andwoord, in levenden lijve vóór haar, met zijn fraayen knevel en lieve handen. Er was niets ongewoons aan hem te zien.

p. 32-39

Daarna werd zij heel erg bleek en begon geducht over haar heele lichaam te beven, want Jozef klopte op de deur. Heel zachtjes, heel zachtjes zeide zij 'binnen!' Met een driftigen stoot deed Jozef de deur open en weêr dadelijk achter zich toe. Hij had geen handschoenen aan. Hij was óók bleek en zijn oogleden sidderden. Hij zag Mathilde strak aan, zonder een woord te zeggen. Zij had haar oogen neêrgedaan. Maar langzaam, met een instinktmatige beweging, strekte zij haar armen half uit in de richting, waar hij stond. Hij, dat ziende, zette haastig zijn hoed op de tafel, die er afviel en over den vloer rolde, hij nam haar twee kouwige handen, en trok haar zoo naar zich toe. Zij kwam zachtjes dichterbij. Toen hun hoofden vlak bij elkaâr waren, keek Mathilde hem aan. Hun blikken gingen in elkaâr. Zoo gaf Mathilde zich. In onbewuste beweging, kwam zij met haar mond naar voren. Hij boog zich een beetje en zij

[p. 33]

zoenden elkaâr lang, voor het eerst, terwijl hij in zijn aandoening er toch aan moest denken zijn tong niet in haar mond te steken. Verwonderd over zich zelf, beschaamd, en hevig aangedaan, huilde Mathilde nu, haar gezicht tegen zijn jas. Zij hadden nog altijd niets gezegd. Jozef kreeg zijn batisten zakdoekje uit zijn borstzak en droogde er zoowat haar tranen meê wech. Maar zij keerde zich af, zij snikte stilletjes en bij langere tusschenpoozen; zij ging achter in de kamer zitten, haar zakdoek voor de oogen. Jozef veegde zijn gezicht af, keek naar zijn hoed om, raapte hem op, zette hem op een stoel en schikte zijn zakdoekje in zijn borstzak. Toen wist hij volstrekt niet meer wat te doen. Hij ging dus voor den spiegel staan en peuterde aan zijn gekleurde das. Mathilde was weêr opgestaan, bleek, maar tot bedaren gekomen. En zij vroeg, als dorst ze over hun liefde nog niet te spreken, terwijl ze hem met nog natte oogen aanzag:

- Weê-je ook iets gebruiken, Jozef?

Hij, verwonderd over die vraag, andwoordde:

- Nee, dank-je, het is nog zoo vroeg.

Hij draaide zich naar haar toe, greep haar van achteren bij de armen zoo dat zij met haar schouder tegen zijn borst kwam te staan. Hij behandelde haar weêr als een klein meisje. Vroeger, vóór zij naar het

kostschool was gegaan, hadden zij honderd maal zoo gestaan. Hij boog zijn hoofd tot naast het hare. Haar haren gingen langs zijn kin.

- Je bent toch niet boos? vroeg hij, ik kon het niet langer inhouden.

- Wat bedoel je? fluisterde zij.

- Wat ik verleden week bij de piano heb gezegd.

Zij keek hem aan met lachen en huilen om haar mond heen. Toen keek zij weêr voor zich en zei: Nee, ik ben niet boos.

[p. 34]

Hij zoende haar voorhoofd en liet haar los.

- Mag ik nou nog wel hier blijven, nou je vader d'r niet is? vroeg hij weêr.

- Vader mag er niets van weten.

- Waarom niet? Zij waren naast elkaâr op twee stoelen aan den wand gaan zitten, om te praten. Het was bizonder licht en levendig in de kamer: een heldere dag. Mathilde lê aan Jozef uit, hoe ze er vooreerst niets van aan haar vader zoû durven zeggen, want dat 't hem treffen zoû als een onverwachte slag. Zij, zijn dochter, was zijn eenig gezelschap, zijn eenige steun, het eenige, wat hij nog in zijn leven had. En nu begreep zij zelf heel goed, dat hij niets graâg van haar scheiden zoû. Jozef moest dat ook inzien. Zij zouden 't best doen met vooreerst te wachten, tot er zich van zelf een gelegenheid zoû voordoen, om van hun plannen te spreken. Jozef had haar handen in de zijnen genomen. Toen zij uitgesproken had, zeide hij alleen: Thilde, wij zijn voor mekaâr gemaakt. Als om met haar volle verstand er bij te zijn, zag zij nu klaar in zijn oogen en andwoordde bedaard: Ik hoû zóoveel van je, zóoveel, dat ik zonder jou nooit zoû kunnen leven. Hij glimlachte en zoende haar handen.

- Kom nog een beetje dicht bij me zitten, zei hij, zijn arm om haar hals leggend. Zij deed 't, haar hoofd gleed langs zijn schouder tot half onder zijn kin. Zij zag naar hem op, en zij spraken verder, haar twee handen steunden op zijn mooye linkerhand. Hij merkte, dat zij zich heelemaal aan hem gegeven had en keek voortdurend op haar neêr, met een vriendelijk gemak, zich nu al zeer thuis voelend in de nieuwe verhouding. Mathilde verwonderde zich, dat wat daar-zoo gebeurd was zoo eenvoudig in zijn werk was gegaan. Zij voelde zich nu heerlijk rustig.

- Zou 't dus nog lang moeten duren? vroeg hij, wij

[p. 35]

zijn al zóolang voor mekaâr bestemd. Zij meende van ja, zij wist volstrekt geen middelen om haar vader aan de gedachte van een scheiding te wennen.

- Al duurt 't nu ook nog een tijdje, we zullen toch erg gelukkig zijn, en we, ten minste ik, ben het nu al, zei ze zachtjes. Zij maakte meteen een knoop van zijn vest dicht, die los was gegaan, en schrok daarbij van wat ze deed.

- Ja, maar ik niet, antwoordde hij, of liever, ik zoû nog veel gelukkiger worden dán ... Mathilde hield hem niet zoo vast meer. Het maakte een naargeestige nieuwsgierigheid in haar gaande als er zoo over het huwelijk gesproken werd. Zij wist wel, dat 't iets heel groots moest zijn, iets van lichaam en ziel vereenigd, maar verder niet. Het maakte haar ook erg verlegen; Jozef voelde iets als een koude verwijdering. Onder het voorwendsel van aan het raam iemand te willen zien, die op straat voorbijging aan d' overkant, had Mathilde Jozefs armen van zich losgemaakt en was zij voor 't venster gaan staan, den rug naar Jozef gekeerd, die bleef zitten, zonder te weten waar zijn handen te laten. Met een linksche beweging stond ook hij op en kwam naast haar staan. Zij keek naar buiten.

- Wat blijft de modder op dat nieuwe soort zand toch lang liggen, zeî ze, als in gedachte, zonder hem aan te zien, de oogen naar de Hoogstraat.

- Ja, antwoordde hij, zonder haar weêr te durven aanraken, ze hadden daar nooit meê moeten beginnen.

Toen zeiden ze geen van beiden een woord meer. Mathilde keerde zich om en drentelde door de kamer, haar zakdoek met de handen vervouwende. Een onverdrijfbare bevreemding vervulde haar over de zoo in-éens ontstane nieuwe verhouding, waarin zij tot dien Jozef van Wilden

[p. 36]

was. Zij bekeek zich zelf en hem en zag verwonderd door het vertrek, naar de staalgravuren langs den wand en de bronzen pendule op den schoorsteen, die stomme getuigen waren van dit zonderling voorval. Er was een strakke stilte. Het scheen haar, als was Jozef een vreemdeling. Zij had dien man jaren-lang gekend, zij was altijd zijn vriendin en hij haar vriend geweest tot voor een week geleden nog, en nu waren zij plotseling geëngageerden. Voor de verrassende gewaarwording der werkelijkheid van het oogenblik, verdween de heele geschiedenis van haar stille liefde, het groote gevoel van bevrediging en geluk, dat zij dien avond toen hij het gezegd had, had gehad. Hij stond in levenden lijve vóor haar en ze dorst niet meer naar hem omzien en begreep zich maar niet, wat haar bewogen had om dien man zoo-even te omhelzen en zich aan zijn borst te houden. Vroeger zoû zij zoo iets nooit gedaan hebben. Zij zag de punten van zijn knevel aan weêrszijde van zijn hoofd uitsteken. Hij beet juist op zijn lippen. Zij vond zijn onderlip nu leelijk dik. Zij zag dat hij een scheiding op zijn achterhoofd droeg; dit was trouwens al jaren zijn gewoonte, maar nooit had ze 't zoo opgemerkt als nu. Ze vond het fatterig, maar zij zoû 't hem ook wel afleeren als zij maar eens getrouwd waren. Zij vond zijn achterhoofd en de manier, waarop de onderste haartjes over den rand van zijn staanden witten boord heen en weêr wipten, als hij zijn hoofd meer naar voren of naar achteren hield, niets gracieus. Zij zag zijn mooyen jas, en zij kon zich maar niet voorstellen wat vijf minuten geleden gemaakt had dat zij haar wang op dien jas leî. Dat was bepaald onfatsoenlijk van haar geweest. Een licht-rimpelende wreveltint kwam over haar gezicht. Zij ging de pendule opwinden. Nu herinnerde zij zich duidelijk, dat zij gerooken had, toen ze zoo dicht bij hem was, dat hij parfum op zijn jaslapel had met een

[p. 37]

vage lucht van oude tabak. Zij kreeg haast een afkeer van dien man. Zij was vroeger, toen ze nog goede kameraden waren, nog nooit zoo boos op hem geweest als nu.

Jozef draaide zich naar haar toe. Het viel haar op, dat hij er een beetje plomp uitzag.

- Ik geloof, dat ik er iets op weet, zei hij; een heel eenvoudig middel.
- Waarop? vroeg ze.
- Om gauw te kunnen trouwen en toch vader geen verdriet te doen.
- Wat dan? vroeg Mathilde. Dat ‘vader’, zonder ‘jou’ er voor, maakte haar nog baloriger.

Hij leî haar nu uit, dat niets gemakkelijker was, dan dat zij, na hun huwelijksreis, met haar vader samen gingen wonen, en hij dus altijd in hun gezelschap zoû zijn, en Mathildes zorg niet hoefde te verliezen, integendeel, op die manier een gezelligen en vroolijken ouwen dag zoû hebben.

Maar zij was uit haar humeur: Wat spreek je al over al die dingen, over huwelijksreizen, als of dat zoo maar morgen gebeuren kon, zeî ze, ik dacht, dat daar altijd pas na maanden over gesproken werd.

Nu was Jozef op zîjn beurt ten hoogste verwonderd. Hij had integendeel gedacht, dat 't haar heel aangenaam zoû zijn zoo gauw mogelijk met alles klaar te komen en alles lang vooruit te bespreken en te bepalen. Hij had haar nog nooit op zoo'n vreemden toon hooren spreken.

- Maar, Mathilde, hoe kan je nu zoo wezen! Als ik je pas een paar maanden kende of zoo, als ik je een beetje het hof had gemaakt en ik woû je daarna op officiëele manier ten huwelijk komen vragen, dan zouden wij misschien... of nee, dan zoû toch nog mijn eerste gedachte zijn, natuurlijk, over ons huwelijk, de huwelijksreis, en al die din-

[p. 38]

gen, ... dat spreekt immers van zelf ... en hoeveel te eerder nú, wij kennen mekaâr al zoo lang, we zijn als 't ware voor mekaâr geschapen geweest, en wat nu gebeurt is een natuurlijk gevolg van onzen heelen omgang van vroeger, ... nu is 't des te natuurlijker, dat wij dadelijk over die zaken spreken.

Maar zij liet zich niet overreden. En om nu over de zaak zelf te spreken, zîj had óók verstand van het leven. Wanneer ze dan eenmaal gevestigd zouden zijn, zoû toch vader nooit bij hun in kunnen komen wonen; schoonmoeders of schoonvaders in huis brachten nooit geluk aan. Vader zoû zijn kleine gewoontes geëerbiedigd willen zien, die met hún levenswijze niet stroken zouden. Vader was gewend aan stilte, aan rust, aan eenzaamheid, aan zijn minste verlangens dadelijk te voldoen. En zij met hun tweën, ze begreep heel goed, dat ze veel uit zouden gaan, menschen zien, partijtjes geven misschien en allerlei drukte hebben, waar vader niet van hield. Mathilde telde een massa bezwaren op, het eene kwam voort uit het andere, zij vond er een zeker plezier in in een hoop woorden zich de toekomst nu zoo naar mogelijk voor te stellen. En in-éens midden in al dat gepraat, kwam haar toekomstig moederschap voor den dag. Zij zeide, en werd dadelijk vuurrood: En als er een kindje komt, wat dan? Ze had Jans, de meid, dit wel eens hooren zeggen. En zij redeneerde voort over het kindje. Als er een kindje kwam, wat dan? Dan zoû 't voor vader niet meer om uit te houden zijn. Ten eerste het voortdurend geschreeuw van het kindje, later zijn vermoedelijke wilde speelschheid, ten tweede de onmogelijkheid voor haar, om zich verder veel met haar vader bezig te houden. Dit zou dan heelemaal onmogelijk worden. Neen, 't kon niet, onmogelijk; zij moesten nooit een oogenblik denken, dat vader bij hen in zoû komen wonen.

[p. 39]

Dood-bedaard had Jozef naar haar geluisterd. Hij vond haar allerliefst in haar kriegeligheid, die hij zich niet begreep. Het driftig bewegen van haar lippen deed hem plezierig aan. Toen zij van 't kindje sprak, had hij 't lastig gevonden haar aan te blijven kijken en was met snel knippende luisterende oogen weêr uit 't raam gaan kijken. Heel ernstig vroeg hij:

- Hoû-je van me, Thilde, is 't wezenlijk waar, zooals je het gezeid heb?

Haar goede gemoed kwam boven: Ja, wezenlijk heel veel.

- Nou, laten we er dan maar niet meer over spreken. Als wij van mekaâr houden, zal alles verder zich van zelf wel schikken. Ik zal over alles, wat je gezeid heb, eens op mijn gemak nadenken. Jozef had de Stuwen, met zijn zwak in-éengedoken gangetje, op straat aan zien komen en woû dus een einde aan de discussie maken.

- Geef me dan nog een zoen, daar is je vader, zeî hij. De zoen werd gegeven heel gauw, maar Mathilde hield haar mond op-zij en er bleef eventjes een klein vochtig schaduwkringetje op haar wang. Toen haar vader den stoep opkwam en Jozef hem groette met zijn hand, veegde haar zakdoek 't stilletjes wech.

p. 57-61

Jozef was eens op een goeyen morgen voor den spiegel gaan staan, was gaan denken, dat hij in de dertig was, dat hij gisteravond toevallig van zijn meid was afgekomen, daar hij toch al beu van was, dat hij zich nu voorloopig met zijn huishoudster behelpen zoû, maar volstrekt woû gaan trouwen. Hij wilde een rustig leven hebben en een vriendelijke goede geile wettige vrouw. Hij wilde wel trouwen en getrouw zijn en een goeye huisvader worden, maar zijn vrouw moest een persoonlijkheid wezen, die hem ruimschoots vergoedde, wat hij verloor. Het was een van zijn lievelingsdenkbeelden een vrouw aan zijn zijde te zien van hooge gestalte, niet te klein, die zich elegant kleedde, altijd gezond en vroolijk was, geen bekrompen gedachten had over godsdienst, en het leven in 't algemeen eenigszins

[p. 58]

breed opvatte. Buitendien moest ze een mooi lichaam hebben, niet te mager, en veel zindelijkheid en al de hoedanigheden van een aangename gastvrouw voor als ze eens een partijtje gaven. Zij moest ook graâg uitgaan en graâg veel van het leven genieten, zij moest iets Parijs-achtigs over zich hebben en zich in alle opzichten uitstekend weten te gedragen. Verder mocht liefhebberij voor muziek, wat lectuur, enz., haar niet ontbreken. - Meermalen had Jozef voor zijn vrienden op die manier de vrouw beschreven, van wien hij zeker wist een goede trouwe echtgenoot te zullen kunnen zijn en met wie hij stellig een gelukkig leven zoû hebben.

Het lag zoo verbazend voor de hand, dat Mathilde de Stuwen, daar hij zooveel meê omging, het aan al deze eischen beandwoordende meisje was, dat het hem nog nooit in was gevallen aan háar te denken.

Maar langzamerhand was het hem uit alles, uit den toestand, waarin hij en zij verkeerden zelf, duidelijk geworden, dat niemant anders dan Mathilde toch zijn vrouw zoû kunnen worden. Toen hij daar het eerst aan dacht, had hij een lichte kleur gekregen van plezier over deze gelukkige ontdekking. 't Was óók in de club geweest, hij zat ook juist, zoo als op 't oogenblik, in de in dit vroege uur nog leêge

grote benedenzaal een halven biefstuk met gebakken aardappels te eten, die hem toen ook gebracht was door Henri, denzelfden knecht van nu.

Toen Jozef eenmaal besloten had Mathilde het hof te maken, was hij zich af gaan vragen, of hij van haar al niet vroeger-al gehouden had. Hij dacht nu van ja; zonder 't zelf te weten, had hij haar liefgehad. Hij nam zich dan voor die liefde zooveel mogelijk aan te wakkeren in zijn eigen binnenste, en daarna aan de Stuwens Mathildes hand te vragen. Maar toen hij er zoo over peinsde of die liefde voor

[p. 59]

haar al vóór dien dag bestaan had in zijn hart en van-já dacht om dat hij zich herinnerde, hoe-of hij zich altijd tot dat huis van de de Stuwens aangetrokken had gevoeld, trof het hem op-éens als iets heel zonderlings, dat hij nooit in Mathildes gezelschap, al zat of stond hij vlak bij haar, al raakte zijn schouder haar schouder, zijn been haar japon, zijn arm haar rug, zijn hand haar hand, dat hij nooit, al zaten ze uren lang met mekaâr aan de een of andere bezigheid bij de kachel 's winters of 's zomers voor het open raam, als buiten de zon gloeide, dat hij zich nooit geil had voelen worden. Hij had zelfs nooit uitvoerig de hoedanigheden van Mathildes lichaam overwogen, nooit in haar gewaardeerd, wat hij en zijn vrienden, als ze over vrouwen spraken, altijd in de eerste plaats bedoelden. Hij vond dit erg vreemd, maar was overtuigd, dat de geilheid na zijn voornemen van hofmakerij, nu ook wel komen zoû. En hij deed zich geweld aan. Hij probeerde haar op alle manieren lief te krijgen en hij begon te merken, dat zij van hem misschien al-lang hield, zonder er ooit iets van te laten merken. Als hij nu bij haar was, probeerde hij door háar net zulke indrukken bij hem te weeg te doen brengen, als de gewone meiden deden. Wanneer zij, op een avondpartijtje bij haar vader of soms 's zomers als het snik heet was, een lager uitgesneden japon droeg, bleef hij naar haar hals kijken, en dacht over de borsten; hij oefende er zich in haar kin en haar keel zóo te bekijken, dat hij de behoefte kreeg om ze te bevoelen en ze te zoenen en te likken; hij wilde het zoover brengen, dat hij al koud werd als hij haar hand in de zijne had. Hij leî er zich op toe om door haar heele lichaam ingepakt te worden. Hij bestudeerde haar, om uit te vorschen, waar wel in haar wezen de wellust-magneet zoû te vinden zijn, hij zocht die als een verborgen kleinood in de hoekjes van haar kleed, tusschen de donkere plekjes van

[p. 60]

haar haar. Hij wilde dat als haar rok over zijn schoenen ging er een tinteling door zijn dijen zoû gaan, dat, als haar mouw over de zijne streek, er een vuur door zijn arm zoû gloeyen. Maar, wat hij ook in 't werk stelde, het kwam niet. Hij voelde b.v. nooit zelfs trek om haar te naayen. Maar juist toen, dit had hij later wel ingezien, had zij haar invloed op hem gekregen. Wanneer hij gedachteloos over den weg keek, was zij toch maar in zijn verbeelding. En kon hij 's nachts naast zijn huishoudster niet slapen, dan scheen het alsof zij in de kamer rondwandelde. En met klimmende zekerheid kwam er begeerte naar haar in hem op, een begeerte, die weinig gemeen had met zijn gewone wellusten. Hij begon een onweêrstaanbaar verlangen te voelen, haar te omarmen, haar te bezitten, zonder toch dat haar vleesch hem deed watertanden. Hij wenschte iets als een gezonden en innigen band, een hoogere en meer edele wellust. Hij werd zich bewust, dat hij bij haar, in tegenstelling met gewone meiden of andere vrouwen, bij de echtelijke omhelzing, ook haar ziel, haar hart zoû binnendringen. Dit deed hem naar haar zuchten als naar een heilige bezitting. Zoo stelde hij zich zelf de zaken voor.

Hij vond haar ook zoo gezond en zoo levenslustig, dat hij zich een uiterst aangenaam huwelijk met haar voorspelde, dat met-een een gelukkigen ommekeer in zijn wel wat eentonig wordend jonge-heerenleven te weeg zoû brengen.

Zoo was alles gegaan, zoo had hij haar onverhoeds, dien avond midden in het gezelschap, zijn liefde verklaard. Vanmorgen nu werd zijn vraag zoo voldoende beantwoord, dat hij in een bijzonder prettige stemming dientengevolge verkeerde. Hij dronk een extra half-fleschje wijn, bordoo. Hij vond het mooi van haar en het verhoogde zijn genoegen, dat zij bij al haar goede eigenschappen ook fierheid bleek te hebben, want het kwam nu uit, anders had ze hem niet zóo

[p. 61]

aangedaan ontvangen, dat zij al-lang van hem hield, en nooit had zij daar iets van laten merken. Dit was fier gehandeld.

En, zich verzadigend aan de overweging van den mooyen slag door hem geslagen, zag hij door de spiegelruiten de onverschillige menigte door de kalverstraat op en neer loopen. De zaal om hem heen was, achter het waas van zijn gedachten heen, langzamerhand voller geworden, levend van zachte praatgeruchten en stil-gebarende lichamen. Jozef had het beursuur laten voorbijgaan zonder te denken dat het al zoo laat was.

p. 72-81

Juist kwam Mathilde aangelopen. Zij was blij van uit rijden te gaan. Zij zat in den laatsten tijd al te veel thuis. Dit tochtje zoû haar verfrisschen. Met een rukje van haar duim en wijsvinger maakte zij het onderste knoopje van haar handschoen dicht, leê daarna gauw haar blauwe doekje over den linker arm, waar zij ook de roomkleurige parasol meê droeg en wipte de stoep af. Jozef bracht zijn arm naar voren om haar te helpen. Zij ging op de achterbank zitten naast haar vader. Jozef, die heelemaal optrad als de eigenlijke heer van het gezelschap, de leider van den pleizierocht, besprak nu met den koetsier den weg, dien zij nemen zouden in verband met het uur, waarop zij te-rug zouden moeten zijn. Zijn oogen en mond namen hierbij een ernstige uitdrukking aan van gezag en plaatselijke kennis. Daarna klom hij langzaam in het rijtuig, en schoof neêr op het vaal-gele kussen tegenover Mathilde. Hij ging dadelijk een beetje naar haar toe gebogen zitten, in een houding van gesprekvoering, want hij vond dat 't niet goed stond, als zwijgende poppen door de stra-

[p. 73]

ten te rijden en rond te kijken. Dit was niet zoo als 't hoort. Zijn voeten stootten tegen Mathildes voeten. Men moest zich wat schikken, anders was de ruimte tusschen de twee banken te nauw. Mathilde duwde zich een beetje naar voren, haar voeten tusschen de zijnen, haar knieën door zijn beenen omsloten. De koetsier maakte gebaren met zijn armen en rug. Hij zeê: alla, jongens! en siste met de tong; de paarden trappelden wat, met een schokje ging men vooruit al ratelend over de steenen; door het hobbelen bibberden de aangezichtsvellen, vooral het losse dunne van den ouden heer, en Jozef kreeg jeuk in de hoekjes, waar zijn neusvleugels aan de wang eindigden. Maar hij verdroeg dien, want onder Mathildes oogen wilde hij zich niet krabben. Het denbeeld dat zijn jeuk erger kon worden maakte hem verlegen. Hij spitste dus zijn neusvleugels, als om de zwoele lucht op te snuiven en wilde door deze spanning de jeuk verdrijven. De rook van de Stuwens cigaar, die dikker werd, daar hij groote trekken deed, woei tegen Mathildes gezicht aan. Dit hinderde Jozef, hij dacht, dat 't haar onaangenaam moest zijn, maar hij kon er niets van zeggen, ook wilde hij dat niet, om dat ie dacht, dat nu zijn gewoonte om nooit in haar bijzijn te rooken meer nog gewaardeerd zoû worden door haar. Plotseling deed nu Mathilde haar parasol neêr en werd het donkerder in het rijtuig. Men reed de Hoogstraat in en zag niets dan zwarte en donkerpaarsche huisgevels aan beide zijden. verbonden door een reep hel-

blauwe lucht daarboven, terwijl de zon achterbleef op den Kloveniersburgwal. Men was al lang begonnen te spreken. Jozef was midden in een zin over het vieze en onwelriekende van het jodenkwartier, daar zij straks doorheen zouden rijden; zijn woorden kwamen als onverstaanbare schreeuwttjes uit de verte tot Mathilde, die uit goedheid ja knikte. Daarna

[p. 74]

werd er niet meer gesproken. Een enkelen keer alleen riepen ze mekaâr iets toe over wat ze op straat zagen, en vroeg Mathilde luid aan haar vaders oor, of hij 't nu wezenlijk niet te koud had. De heer de Stuwen, die volstrekt niet. zoo als Jozef, er over dacht, hoe men zich in een rijtuig te houden had, keek met de meeste aandacht naar het dooreen-griezelen van de joden in de rondte, daar al dat loopen en babbelen in de voortdurende opgewondenheid zijn belangstelling van Amsterdamsch burgerheer gaande maakte. Hij zag vuile kleine meisjes, die op de hoeken van de zijstraten van de St. Antoniebreêstraat onoogelijke waren ventten, koude of rookende, en hij-zelf rookte een beetje meer om den stank niet in zijn neus te krijgen. Daar Mathilde ook om zich heen keek en die arme joden-jongens met een sentimenteele weekheid beklagde, met hun bleeke ongewasschen gezichten en vieze zwarte, roode handen, en die op allerlei nootjes of zij wist niet wát kauwden, en de meisjes allernaangenaamst vond met hun breede lippen en chineesche wenkbrauwen, moest Jozef er ook wel na kijken. Hij deed 't, maar heel even, zonder zijn hoofd, met zijn oogen alleen. Achter het geploeter en gegil en gekrijt, reden ze nu door de kalme MUYDERSTRAAT.

De heer de Stuwen kuchte tusschenbeide stilletjes en zat, weifelend en schuchter, met zijn handen op zijn knieën over zijn jas gegleden. Hij zeî niets. In de Plantage werd alles weêr breeder, vroolijker en een wijde hemel. Aan het einde van de laan was de MUYDER POORT met zijn koepelig torentje en wijzerplaat, waarop de cijfers van de uren blonken. Het rijtuig ratelde hier erger over den weg, die hier en daar glooide tusschen de rijtjes magere nietige boomen, die gele blaâren afstrooiden, wuivend naar den dikken buik van de Poort, voor de groen door hen bepoetelde huizen heen, en de oude heer danste met zijn heele lichaam. Jozef

[p. 75]

zat Mathilde aan te kijken. Zij beglimlachten mekaâr evenjes tusschenbeide. Mathilde had haar parasol weêr opgestoken en haar door de warmte, het genoegen en de lucht, die er indrong, verlevendigd gezicht had tinten van zoetrood, rose, wit en warm blank, schaduwplekjes en glinsteringen, en kleine bewegingen van de wangen; haar oogharen klepten vóór haar vloeyend zilver schijnende oogen op en neêr, als sprekende. Haar gezicht kreeg zoo een bizonder waas, een geur van weemoed en verlangen in het onder den parasol verzachte licht, in het door de doorschijnende voering licht groen geverfde half-donker, dat Jozef zat te geilen als een gek. Hij dacht over Mathilde na en vergeleek haar met haar vader, en prees in zijn eigen haar opoffering, die haar bij hem deed blijven en haar wat een onrust bezorgde, terwijl het bejaarde mannetje daar naast haar zat, zonder ook maar in 't minst te vermoeden, waar die twee andere hoofden, vlak bij hem, aan dachten.

Zij waren nu over de reëls van den Rhijnspoorweg geschokt en, met holle galmen, door de MUYDER POORT geholderdebolderd. Toen ze het gebouw van Artis voorbij kwamen, had Jozef iets over den stijl daarvan gezegd, waardoor hij weêr een goeyen indruk op de Stuwen maakte. Zonnige stofwolken stegen achter de huizen van de nieuw aangelegde straten op, waar het zand pas versch was aangedragen. Een wemeling van goudpoeyer zweefde door de lucht, omhulde de daken van de huizen en stoof dan neêr langs den straatweg in de Meer. Op de zachte, met laagjes hard zand bedekte klinkers

klonk de hoefslag van de paarden dof af, en van tusschen de wriemelende boomenblaâren schoten zonnestrallen over het rijtuig, die dan weêr wechwoeyen voor de schaduwen van de deinende takken. Rechts van den weg zag men, tusschen het heestergroen door, de wit-blauwe grafzerken van de Ooster-begraafplaats blanker en nieuwer schij-

[p. 76]

nen in de zon. De heer de Stuwen was nu aan 't genieten. Hij werd een beetje dronken van de warme najaarslucht; een loome en zoete verdooving deed zijn boven oogleden halverwege neêrstrijken; zijn gezicht zette zich uit, een lammig waas wolkte om zijn persoon, een begeerte om zijn eigen wezen, zijn kracht te verliezen en éen te worden met die sterke lucht en die pittige atmosfeer, maakte zich van hem meester. Hij had weinig gesproken en zweeg hoe langer hoe meer. Hij trok traag en droomerig aan zijn sigaar. Jozef en Mathilde voelden ook de buitenlucht door hun longen dringen, een gevoel van vrijheid en natuurliefde overviel hen buiten de stad. Het weilandengroen en het scherpe luchtblauw, waarin langzaam aan den horizont witte wolkengroepjes naar boven klommen, kaatsten in teêre tinten op hun gezichten af en stemden hen verweeklijkt en uitboezemens-gezind. Jozef had zoetjes-aan zijn voeten tegen Mathilde de haren geschoven en nu wreven zij er zachtjes tegen-aan. Nu kwamen zijn knieën ook altijd dicht en dicht bij de haren. Telkens wanneer het rijtuig schokte door de hobbeligheden van den we en Jozefs knieën heen en weêr bewogen, hield hij ze expres een beetje langer tegen de haren aan. Er vloten aandoeningen van genoeg door zijn maag en vingers bij elke aanraking. Men vorderde verder in de Meer en juist zette de koetsier de paarden aan met de zweep om een oranje heerenwagentje voorbij te komen toen men aan het ouderwetsche landgoed Rozenburg rechts van den weg kwam, met zijn oude boomen, verwaarloosde grasperken en stoffigen gevel. Uit het schuimige slotenkroos, dat de straatweg van de buitenplaats afscheidde, staken een wit mannen- en vrouwenbeeld omhoog, hun beenen in het eeuwig stilstaand water. Zij stelden lang vergeten goden en godinnen voor. Zij steunden het steenen bruggetje, dat de sloot overboogde

[p. 77]

met hun nu verouderde en van spinnewebben omwemelde lichamen. De knieën van Jozef en Mathilde sloten zich dicht aan-één en drukten zich vaster samen, terwijl de oude heer, in een dommel-roes, zijn kin over zijn foelaar gebogen, en heerlijk genietend van de waayende warmte, zachtjes verdoofde in de sterke lucht.

Jozef begon in een soort van kinderlijke stemming te verkeeren. Hij was blij te moede. Zijn zware cylinder hoed scheen hem van-daag bijzonder zwaar. Ook had hij, met een onoverdacht gebaar, zijn hoed een beetje achterover gezet, o maar, zoo weinig, dat niet eens de lichtelijk in zijn vel geperste streep zichtbaar werd, die, om dat zijn hoed altijd juist op dezelfde hoogte zat, daar, vooral als het warm was, ontstond, zoodra hij zijn hoed opzette. Jozefs oogen waren vriendelijk. Hij voelde zich gelukkig en verlangend naar nog meer. Als hij Mathilde aanzag had hij lust onbetamelijke dingen te doen. Hij en zij leunden nu allebeê achterover tegen de ruggen van hun plaatsen. Zij hield voortdurend, maar een beetje lager, een beetje gemakkelijker dan eerst, haar parasol in de hoogte Er leî zooveel gloed over haar gezicht, Jozef zag, dat zij zoo niets liever verlangde dan op deze manier tegenover hem te zitten en dan naar hem, dan naar de lucht en de boomen te kijken, dat hij, in de onbestemde blijdschapsdriften, die naar zijn hersenen stegen, haar pardoos, als een schooljongen, op allebeê haar wangen had willen zoenen, met haar schouders in zijn handen. Er was nu zoo'n heerlijke geheime verstandhouding tusschen hen. Het was zoo plezierig, dat zij met elkaâr zulk een dierbaar geheim hadden, waar vader nog niets van mocht weten. Het verhinderde wel de onmiddellijke verwezenlijking

van hun plannen, maar de blikken, waarmêe zij elkaêr nu konden aankijken en zĳ alléén begrepen, de fluisteringen, als zij alleen waren, de minste handdrukken en aan-

[p. 78]

rakingen, die beteekenissen kregen, dat alles gaf als een zoete geur van verboden vrucht aan hun verhouding, ofschoon er niets verbodens bestond. En deed het uitstellen om tot een oplossing te komen minder zwaar vallen in de ruischende najaarslucht.

Zij reden voort over Diemerbrug tot Weesp. Hier werd iets gebruikt en kregen de paarden water en roggebroomd. Na ruim een half uur rusten, reden ze te-rug. De koetsier kreeg order om tot Diemerbrug denzelfden weg te nemen, en daar langs de vaart tot de Weesperzijde en daarlangs weêr tot Amsterdam te gaan.

Toen ze de Amstel te-rugreden, den Schollebrug op en af, over den hoogen straatweg, in loggen draf door de paarden voortgesjord, was het al óver half-zes geworden; Jans zoû wel boos zijn, nu ze zooveel te laat zouden komen voor het eten. De oude heer had dit opgemerkt; hij was weêr helderder van hoofd geworden in de verkoelende lucht. Hij keek met welgevallen over de Amstel heen naar den overkant, waar wagentjes reden en menschen liepen of naar den hemel, waar de zon langzaam in 't westen daalde.

De heele hemel was wazig, wittig blauw, langzaam verduisterend. Voor hen uit stond de koepeltoren van het Paleis voor Volksvlijt omhoog met zijn glazig grijzende kleuren, de magere spitse zwarte torens van de kerken waren meer vanachteren en de nieuwe daken van de hooge huizen in de Sarphatistraat staken zich op in een doffe dampenmassa, die zich boven Amsterdam samenpakte. Zachtjes dreven uit het oosten nog lichtzwarte wolkenbeetjes aan, heel in de laagte. Maar links van de huizendrommen, in het westen, tusschen de tengere boomenstammen aan de Utrechtsche-zijde, zonk de zon in de blauwgrijze verte, en spleten goud-roode kwispelende strepen de sombere wolken. Een helle vuurbol spoot stralen er tusschen door. Een purperrood licht weêrkaatste

[p. 79]

in de bovenste huizenruiten, en éen rose teêrheid betintelde de ruimte. In het rijtuig werd de stilte stiller. Ieder zat voor zich-zelf te denken. Mathilde voelde zich zonderling blij. Een smartelijke vreugde om zich een onbestemde voorstelling te maken van wat toch niet wezen zoû, was in haar. Overgegeven aan de veêren van den landauer om haar te wiegen bij kleine schokjes en aan de warmte van de kussens, waarop zij nu al uren had gerust, om haar rug en beenen te doordringen, en haar borst en schoot koel in den avondwind, had zij haar hoofd naar achteren op-zij laten glijden. Haar oogen waren bijna heelemaal dicht, zij betuurde door een waas, tusschen haar lange ooghaartjes door, Jozef tegenover haar. Maar zij zag hem als verkleind, in de verte, met een nauwkeurige onderscheiding van zijn minste trekken. En door al de lucht, die tusschen hen was en die zij voelde, heen, nam ze hem zoo op in haar droomen. Zij liet zich gaan en hield zich geheel roerloos; nog altijd omsloten zijn beenen warm de haren. Zij had had haar parasol met twee handen vast op haar schoot. Als door een onbekende heesche stem werd de waarheid in haar oor gefluisterd, dat haar liefde altijd grooter werd en nu gauw tot een voldoening moest komen. Al zóo lang was zij aan 't wachten. En zoetjes, heel zoet en liefelijk, als een balsem die haar huid en haar binnenste doordrong, liet zij zich door het denkbeeld kussen, dat zij nu oogenblikkelijk de heerlijkheid, die zij wachtte, tegemoet ging. In langzamen dans, op de maat van den paardenhoefslag, zuisden de hoopschijnsels door haar mijmeren. Zij droomde van een verceniging met hem, een eeuwig en alleen samenzijn. De geluiden van de straat kwamen als verwarde

en onverstaanbare kreten van onder den grond, waarboven zij zweefde, op. Zij zag de hemeloneindigheid verduisterd om haar heen, maar een onverdoofbare vlamme gelukzee in haar hart.

[p. 80]

Zij wilde zich inbeelden, dat zij, terstond, nu dadelijk na het thuis komen, van-avond, in dezen laatsten zomeravond, dat verwachte geluk zouden hebben. En zij dacht dat 't anders nóoit gebeuren zoû, dat er na dezen geen zomer meer te-rug kwam, en dat de lucht voor het laatst purper was geworden. Haar lippen werden nat. Zij wilde nu dadelijk drinken aan den beker. Zij haakte naar die dronkenschap, dien roes van haar liefde. De parasol viel uit haar handen, die half van haar japon wechvielen; zij zwijmelde heen in hare verwachting. Het werd éen zachte rozengloed en éen zaligheid voor haar oogen. Zij stak haar lippen vooruit, om Jozef, wiens kus zij nu kende, voor goed te ontvangen. Toen dommelde zij wech in een half slapende sluimering, na dat zij nog even een blauwen vonk, de eerste ster, voor zich uit had gezien, dicht-bij, boven Jozefs zwarten hoed.

Diep uit haar doezel, schokte Mathilde wakker. En een stem, die haar vreemd scheen, zeî lachend luide:

- Mathilde, wij zijn er ... Was-je in slaap gevallen?

Zij kwam tot zich-zelve, ernstig en kriegelig. Het was Jozef, die tegen haar sprak; hij had zijn hand op haar knie gelegd, om haar wakker te maken. Zij keek op; zij vond 't akelig donker, het was koud, het woei. Zij begreep niet, wat er eigenlijk met haar gebeurd was. Zij drukte Jozefs hand te-rug, die hij zelf niet gauw genoeg te-rug nam. Haar vader stond óp om uit te stappen; Jans hield, met een brommerig gezicht, de deur al open. De oude heer hoestte erg.

- O God, vader, u heeft stellig vreeselijk koû gevat. Wij hadden het ook nooit moeten doen, nee nooit!, zeî Mathilde, die uit haar humeur was. Zij sprong op den grond, vlak achter haar vader, voorbij Jozefs hand, die haar steunen wilde. Zij drong zich naast haar vader in den gang, vol

[p. 81]

onstuimig bezorgde vragen. Mankeerde hij nóg niet iets? Was hij niet stijf, had hij nergends pijn? Ze hadden dien ongelukkigen toer nooit moeten doen, 't was ook een vreemd idee geweest van Jozef, nu de herfst al in 't land kwam. Zij stootte haar vader zachtjes door de deur van de achterkamer. Jans had ten minste voor wat vuur gezorgd; dat was goed. Zij nam den ouden heer zijn hoed en overjas en boeffante af en zette hem in zijn leuningstoel bij de kachel. Daarna, nog met haar hoed op, rende zij naar boven, kwam te-rug met zijn pantoffels en sjamberloek, trok zelve zijn schoenen uit, hielp hem verder op zijn gemak. Toen dacht ze er pas aan haar handschoenen en hoed af te doen en naar Jozef te kijken, die stil in de kamer was komen staan, zijn hoed in zijn eene hand, de andere in zijn broekzak frommelend, waar zijn beurs, waaruit hij den koetsier een fooi had gegeven, maar niet plat wilde liggen.

- Als vader zich maar geen ziekte op zijn hals heeft gehaald, zeî ze tot Jozef, nu weêr kalmer.

- Wel nee, andwoordde hij, geen kwestie van, zóo koud was 't niet. En Jozef nam afscheid om in de club te gaan dineeren. De heer de Stuwen bedankte hem hartelijk voor het ritje. Hij had veel genoten van de buitenlucht. Maar men moest Mathilde haar gang maar laten gaan, dat goede kind!

Dien avond was Mathilde vol bijzondere teederheid voor haar vader. Ofschoon hij verzekerde niets te mankeeren, verzorgde zij hem op alle mogelijke manieren. Zij liet hem warme grokjes drinken, liet hem vroeg naar bed gaan, ging nog tweemaal voelen of zijn kruikje heet genoeg was, en kwam nog eens kijken of hij zich wel wél voelde, een half uur na dat hij naar boven was gegaan.

Hij was nog niet heelemaal in slaap en ging rechtop zitten, toen zij binnenkwam. Zij kwam hem nog eens een nachtzoen geven, zeide zij.

[p. 82]

Haar armen om zijn mager lichaam, vroeg zij, in een opbruising van teederheid:

- Zal u gezond blijven, zal u nooit, ten minste in de eerste twintig jaar niet, sterven? O, vader, u is het eenige wat ik heb, als u sterft, zoû ik zoo verlaten zijn en niemand hebben op de wereld. En zij zoende hem nog eens hartstochtelijk en drukte haar hart tegen het magere nachthemd van den ouden man en warmde hem aan haar jonge lijf. Daarna, toen zij haar in het rijtuig opgekomen begeerte om liefde te besteden had voldaan, sliep zij in.

p. 97-99

p. 97]

D'Ablaincourt was met den knecht aan 't overleggen wat hij drinken zoû.

- Mag ik je iets offreeren, van Wilden?

- Ja, groc americain, heel graâg!

- Jongens, ik heb vandaag zoo'n mooye meid gezien, zeî Hasman.

- Ja? Waar?

- Op de Heiligeweg. Ik ben d'r nog een tijdje nageloopt door de Leidsche straat, maar 't duurde me te lang.

- Ja, à propos, van Wilden, hoe staat 't met jouw Lucie?

- Dank-je, heel goed; jammer, dat 't uit is tusschen ons ... maar van den anderen kant toch niet jammer, want ik geloof, dat 't heel goed is, dat ik nu eindelijk eens ga trouwen.

- Ja, maar, beste vrind, wat heb je aan een ongefortuneerde vrouw?

- O, dat hangt er heelemaal van af ... as je een allerliefst meisje trouwt, mooi, en die op je verliefd is, en als je dan de overtuiging hebt, dat je een uitstekende getrouwde man zal zijn ... Ik zal veel van d'r houwen en we zullen 't heel goed met mekaâr kunnen vinden.

- Jongen, jongen, wat ben jij toch 'n degelijk mensch ... en dan na een jaar of zes zoo vijf kleine springertjes om je heen ... heel plezierig nie-waar? Je bent tóch altijd zoo'n liefhebber van kinderen!

- O, waarom niet, antwoordde Jozef, al sjouw je wat voor dat je trouwt, daarom kan je later toch wel een goeye huisvader zijn.

- Ja, en je leeft op 't oogenblik ook heel bedaard, dat is waar.

- Wel zeker, heel bedaard, maar, beste jongen, dat heb ik altijd gedaan ... ik leef altijd bedaard ... ik ga nu

[p. 98]

van-avond bijvoorbeeld waarschijnlijk weêr eens dood bedaard naar Josephine uit den Haag.

De knecht kwam nu met een platina-blaadje, waarop drie groks américain stonden, die de heeren met een lucifer aanstaken, zoo als ze het in Parijs hadden zien doen.

- Op je aanstaande, Jozef! zeï een van de andere heeren, zijn glas in de hoogte.

- Blaas eerst de vlam uit, je zal je branden, riep een ander er tusschendoor, om een aardigheid te zeggen.

- Nou, en ik drink op Josephine! zeï Hasman.

- Nee, profaneer niet, zeï Jozef, je moet geen dingen met mekaâr in verband brenge, die nies met mekaâr te make hebbe.

- Nee, dat moeten jullie ook niet doen, zeï de heer Blas, die tot nu toe gezwegen had en voor een heel verstandig mensch doorging, maar, van Wilden, ik zoû je toch wêl eens iets willen vragen, ... hoe of jij toch eigenlijk de meisjes op je verliefd maakt, bijvoorbeeld, zonder indieskreet te willen zijn, je aanstaande nu, die houdt nou toch bepaald van je, nietwaar?

- Ja wel, ik hoop het ten minste wel.

- Hoe komt dat dan nou? Je bent altijd op de Beurs, op je kantoor, hier in de club, en je neemt het leven verder nog al luchtig op, je bent zelfs een beetje fatterig, hoe kan jij een meisje uit een stille burgerlijke ingetogen familie zoo gecharmeerd op je maken?

- Dat is nog al eenvoudig, andwoordde Jozef, ten eerste, om dat haar vader en zij met weinig menschen omgaan en ik zoo wat de eenige jonge man ben, dien zij kent, ten tweede om dat ik veel van háar hoû.

De heeren zaten met hun ellebogen op de tafel, met de eene handen de hoofden steunend of aan de glazen, de andere in de broekzakken en op tafel trommelend, te luiste-

[p. 99]

ren; om hen heen leefde de zaal in het rollen en klotsen van de bieljartballen, het applaudiseeren voor een mooyen stoot met een licht geklop van de keuën op de vloer en het stemgegons van de babbelende tafeltjes met een enkelen luiden schater; de rooknevel van geurende cigaren steeg langzaam naar de zoldering.

Na een uurtje begonnen Jozef en zijn vrienden zich te vervelen. Aan andere tafeltjes spraken zij nog een paar vrienden aan, en groetten een paar kennissen en gingen nog een beetje de straat op.

Vijf minuten voor twaalfen was Jozef bij moeke Martius.

Twee dagen later ontving de heer de Stuwen een dik zorgvuldig toegemaakt koevert, dat hij ook op een avond, ook in zijn achterkamer, bij het nog flauwer brandend kolomkacheltje, openmaakte.

Jozef legde er zijn maatschappelijke toestand in bloot. Hij was eigenaar en bestuurder van een effektenzaak, die jaarlijks een acht- à tienduizend gulden afwierp. De omstandigheid, dat hij aan een bekwaam en ijverig kashouder de leiding van het kantoor had toevertrouwd, stelde hem in de gelegenheid zijn tijd, die niet aan het maatschappelijk verkeer was gewijd, met lezen en studeeren door te brengen. Dikwijls was hij maar een half uur per dag op zijn kantoor en zijn overigen tijd te huis, of, zelden, in de club. Maar 't sprak van zelf, dat hij voortaan al zijn lidmaatschappen van clubs, sociëteiten en verdere celibatairs-genootschappen op zoû zeggen, om met zijn vrouwtje, alleen voor en in zijn eigen huis te leven. Hij wilde zich ook ernstiger nog als nu op de studie toeleegen, een bezigheid, die, wilde zij vruchten dragen, op zich zelf al veel van zijn tijd vorderen zoû.

p. 116-121

Zij gingen naast mekaâr liggen op den grond. Jozef trok halmen stuk en beet ze klein. Hij vond den dag zoo mooi, en zeî het.

- 't Is heerlijk, zeî Mathilde, heerlijk!

Jozef lag tegen den heuvel aan op zijn rug. Hij keek naar de bladen in de hoogte. Mathilde zat naast hem en steunde zich met haar elleboog. Zij keek naar het mos en zeide: Wat zullen wij gelukkig zijn samen.

- Wij zîjn 't al, andwoordde hij. Zonder naar haar te kijken, liet hij zijn voorarm over zijn elleboog heenbuigen en opende zijn mooye hand. Zij leî er de hare in en zoo bleven zij een tijdje liggen. Het was Mathilde wél te moede. Zij zagen geen van beiden om. Door de boomstammen heen zagen zij alleen schemering van hel-witte lucht in de verte en hoog boven hen sprankte een enkele maal het goud tusschen de groene massa. Mathilde vond, dat het lichte grijze pak Jozef uitstekend stond, om dat hij zoo'n geanimeerde kleur had op zijn wangen.

- Wat zoû vader nu wel doen op 't oogenblik? vroeg zij.

- Lieve kind, het is pas hallef nege. Je vader ...

- Nu moet je zeggen 'vader', want nu is ie ook de jouwe.

- Goed. Vader zal zoo wat juist opstaan.

En weêr lagen zij bewegingloos. Jozef gaapte nog eens even en rekte zijn beenen uit. Met gemakkelijke gebaren

[p. 117]

aaide hij Mathildes wangen of drukte zachtjes haar hals tusschen zijn wijsvinger en duim. Kwamen zijn handen bij haar lippen, dan zoende zij ze even, zonder precies te letten waar.

Mathilde voelde zich langzamerhand weêr heelemaal zich-zelve worden. De droomende stemming ging zoetjes voorbij. Zij ontwaakte onweêrstaanbaar in het heerlijk ontwaken van haar liefde. Uit de doffigheid van haar alleenzijn openbaarde zich nu het bewustzijn van haar geluk. Zoo ging dat bijna iederen morgen. Dit zalig-vreemde gevoel in deze vreemde omgeving was zoo vol verrassingen, dat zij

telkens dacht: nu zoû het wel gedaan zijn, nu zoû het wel op zijn heerlijkst zijn geweest. Iederen nacht sliep zij in met de gedachte van-daag zoo veel te hebben liefgehad, dat zij den volgenden morgen zoû ondervinden, dat er een verkoeling in haar liefde was gekomen. Maar bij het begin van den nieuwen dag, dan dacht zij nog meer van Jozef te houden dan gisteren. Alleen dat haar vader zoo ver wech was vond zij verschrikkelijk naar. Zij voelde zoo zich niet heelemaal aan haar geluk te kunnen geven. Zij had dien goeden vader daar alleen thuis achter gelaten. Als zij terugkwam in Amsterdam, zoû zij weêr erg voor hem te zorgen hebben waarschijnlijk, en toch verlangde zij er naar. 't Was nu maar te hopen, dat vader niet ziek werd gedurende haar afwezigheid. Mathilde dacht nu na, over hetgeen Jozef in oogenblikken als deze wel voelde.

- Hoû-je van me? vroeg zij. Dit had zij al zoo dikwijls gevraagd.

- Dat weet-je wel, heel veel.

- Wezenlijk, heel veel?

- Wezenlijk, zeî Jozef, maar hij lag te lekker den zomermorgen te genieten, zoo op zijn rug, om haar voor dit gezegde in zijn armen te nemen en te zoenen, zooals zij het had gehoopt.

[p. 118]

- Ben-je dan niet blij, dat we nu zoo heel alleen samen zijn, dat ik nu heelemaal voor jou ben, dat je met mij doen kunt, wat je wilt? Hij andwoordde iets dat haar veel plezier moest doen. En zij sprak weêr voort: O, ik ook, ik begrijp mijn geluk nog niet heel goed, maar ik voel, dat het er is. Ik ben zoo gelukkig, dat ik bang ben, dat het niet lang meer duren zal.

- O, waarom niet?

- Ja, dat weet ik niet, maar het is zoo. Ik weet niet, maar alles is nog zoo vreemd; ik ben er nog zoo weinig aan gewend. En ik ben zoo bang dat vader iets zal overkomen.

Hij stelde haar gerust. Waarom bang te zijn? Het weldadige seizoen zoû ook vader goed doen.

- Ik weet niet, zeî ze weêr, maar 't is net, of ik nog altijd een beetje bang voor jou ook ben.

- Ben-je bang voor me?, vroeg hij, hoe dan?

En zij leî het hem uit. Hun verhouding, zoo als die nu al acht dagen bestond, was zóo vreemd, zóo vreemd voor haar. Het hinderde haar, dat hij zich zoo met het meeste gemak kon schikken in al die dingen, waaraan zij zich nog gewoon moest maken. Hij behandelde haar op een manier, zooals hij het vroeger nooit had gedaan. Hij was heel lief, maar op zoo een innige manier, dat 't haar wel aangenaam was, maar dat zij er zich toch iederen keer weêr over verbaasde. Het ging hem al te goed af, zij waren hem al te eigen, die woorden en aanrakingen, die haar in 't eerst tegen hadden gestaan, maar waarin zij langzamerhand een genot was begonnen te vinden zich aan te onderwerpen. Maar toch, hij deed zooveel, hij wist zooveel, en zij deed nog niets, zij wist nog niets. Waren alle mannen nu zoo, of hij alleen? Zij voelde dat zij aan hem wech ging. Hij was 't, die een vrouw van haar zoû maken. Wel voelde zij zich groeyen in

[p. 119]

de innige samenleving met hem, maar zij voelde zich voor zich-zelve verloren gaan in die liefde. Waar bleven haar eigen denkbeelden, die kleine bespiegelingen over allerhande dingen in de wereld, waar zij alleen voor zich-zelf plezier in had. Waar bleven de indrukken, die zij kreeg en die zij voor haar eigen gemoed alleen verwerkte en onthield? Alles bleef wech. Zij gaf hém alles. Zonder het te zeggen of te waarschuwen, maakte hij zich van alles meester. Zij kon aan niets anders denken. Hem zag zij alleen in het leven, op hem kwam alles neêr. En zij verweet hem deze waarheden zóo lief, dat hij op zijn knieën naast haar ging zitten, haar bij haar schouders achterover neêrdrukte, en haar heele gezicht rood en warm zoende, elken keer met zijn hoofd achteruitgaande om haar, een beetje verder af, goed te kunnen bekijken. Hij vond alleen dit om te zeggen: jij bent mijn eenige en grootste schat. Zij had zich hulpeloos prijs gegeven. Nu en dan bracht zij zwakjes haar armen, die aan haar zijden waren neêrgevallen, naar boven om hem een beetje af te weren. Maar zij liet hem begaan, en zoende te-rug, als zijn gezicht niet te gauw wech was. Er kwam geen sterveling over den weg achter hen en de heele omtrek bleef doodstil. Aan mekaâr geklemd, bleven zij liggen. Keek Mathilde naar boven, dan daalde heel de hemel neêr, de blaâren verwijdden zich boven hun hoofd, stralen van vuur schoten neêr; het groen verdween en wolken van vuur en licht daalden altijd nader over hen af. Begon het niet te waayen? Als de boomstammen met al de blaâren ter zijde bogen, zouden zij bedolven worden door het regenend vuur, dat boven hen rondreef. Het bosch werd hoe langer hoe kleiner. Vlamme winden woeyen wijd en zijd. Hijgende luchtstroomen zweefden tusschen de stammen door altijd dichter en dichter bij.

- Vader, waar is vader? zuchtte Mathilde, maar alles

[p. 120]

was gloed om haar heen. In de bedwelmdde lucht leefde zij voor het eerst vol haar liefde, met opzwenkende leden en duizelende oogen. Zij zag Jozefs naakt gelaat en zijn koortsige oogen. Was dat nu het leven? Was dat nu het getrouwd zijn? Nu, goed, het zoû het zijn. En voor het eerst, handelend, hief zij zich op. Zij rukte Jozefs kleêren open. Zij drukte hem neêr. Zij sloeg haar armen om zijn rug, zij hechtte zich aan hem vast, zij monde haar lippen aan de zijnen en haar heete adem hijgde in hem over. Dat duurde even. Toen, verwonderd, ter neêr geslagen over zich zelf, deinsde zij terug. De boomen ruischten haar huivering tegen. Haar oogleden trilden; zij kreeg het koud aan de slapen. Zij viel terug op het mos, leê zich met het gezicht naar beneden en, zonder iets te voelen of iets te zijn, verborg zij haar oogen tegen den grond.

Zij bleven nog een half uur liggen, zonder te spreken, zonder zich te verroeren. Mathilde stond het eerst op. Ongearmd gingen zij naar het hotel te-rug. Na een tijdje fluisterde Mathilde: Dat kan nooit duren, ik zal gek worden, ik ben ál te gelukkig, of er zal iets anders gebeuren, ik weet niet wat. Een lusteloosheid hing verder over Mathilde dien heelen dag. In plaats van te gaan rijden, zoo als eerst het plan was geweest, zat zij den heelen tijd op haar kamer of onder het spandoek. Jozef, die begonnen was met te probeeren haar gezelschap te houden, toen het hem niet gelukken mocht haar tot het ritje over te halen, moest eindigen met in zijn eentje te gaan wandelen. Wat zij deed was zoo raar, zij deed precies als vóor hun huwelijk wel. Zij durfde hem niet lang achter mekaâr aankijken. Zij sprak maar over haar vader. Tegen den avond schreef zij een langen brief naar Amsterdam, vol van de innigste teederheid, vol van hartstochtelijke gehechtsheidsbetuigingen. Zij schreef haar vader, dat Jozef het heel goed maakte, dat zij zich

[p. 121]

wel heel gelukkig voelden, maar dat zij toch o zoo verlangend was hem te-rug te zien. Zij was nu pas een groote week op reis, schreef zij, maar toch telde zij nu al de dagen, die moesten verlopen vóór hun te-rugkomst. De zekerheid, dat vader zich goed verzorgde, zoû haar echter de afwezigheid dragelijker maken. Hij moest haar dus daarover nog vele zaken, erg in onderdeelen en breed onderschrap, meêdeelen. Had hij geen pijn meer aan den linkerkant? Niet de minste aandoening daarvan? Hoe was Jans? Bromde zij niet, voorzag zij hem goed van alles, wat hij woû? Deed hij zonder over te slaan, dagelijks geregeld zijn loopje? Hij moest dat toch vooral nooit vergeten; de dokter had er zóo op gedrukt. Dus niet denken: de lucht is van-daag wat betrokken, ik zal van-daag maar thuis blijven en morgen een beetje langer wandelen, vooral niet, want van dat langer kwam morgen toch niets. Regende het den heelen dag, dan moest hij een uurtje afwachten dat de droppels minder zwaar vielen en dán gaan. Hij moest 's avonds ook maar weêr eens menschen vragen en zich-zelf zoo wat afleiding geven. Het woord 'avond' en 'afleiding' deed Mathilde aan haar piano denken. Zij lachte in haar eigen, terwijl zij schreef: hoe maakt het de piano? Die komt nu zeker nooit meer open? Zoo ging zij nu voort. Na haar vader in al zijn kleine gewoonten en geliefde bezigheidjes herdacht te hebben, was zij op de piano gekomen en zoo verder op nog andere stukken huisraad. Zoo het theeblad en de broodmand, de leuningstoel in de achterkamer, de mooye lampen van het zaaltje. Zij voelde zick wel een eeuw al gescheiden van al die zaken, die zij een week te voren nog had gezien. Toen zij de brief af had, kwam Jozef juist binnen, die haar een boeketje veldbloemen gaf. Zij dankte hem zóo maar, zonder zoenen.

p. 132-135

Maar Jozef was niet zoo rustig meer als eerst. Hij schoof zijn beenen op en neêr, rekte zich uit en zag herhaaldelijk naar Mathilde, als had hij een plan met haar. De wervelwind van de zucht naar het avontuurlijke, naar het gewaagde, en een onweêrstaanbare begeerte deed het bloed achter zijn ooren stijgen en gaf hem een lichte prikkeling onder de oogen. Hij stond op, ging in de fauteuil naast Mathilde zitten, klepte den rood-trijpen arm, die nog tusschen hen neêr was, naar de hoogte en nam haar hand, die hij op zijn been liet liggen.

- Wat zijn we in lang niet samen alleen geweest, zeî hij.

- Hoe bedoel-je dat? vroeg zij; zij liet zich tegen zijn schouder glijden. Van-daag den heelen dag toch, en gisteren en van-nacht, zeî ze heel eenvoudig. Hè, ik heb zoo aan vader zitten denken, daarzoo ...

- Nou ja, maar over-dag zijn we eigenlijk nooit alleen geweest, altijd met andere menschen, die ons zagen, we hebben bijna nooit intiem kunnen zijn ... En 's nachts! Wat waren we 's nachts niet altijd moe! ... 't Is nou ook nacht, zeî hij, en hij drukte zijn lippen op haar lippen. Zijn heete adem behuiverde haar wangen. Haar tanden deden pijn van dien woesten zoen. Zij ging weêr recht zitten, zij trok zich te-rug, een beetje zenuwachtig. Zij was niets lief. Ernstig en bedremmeld keek zij voor zich uit. Hij begreep haar niet.

- Wat is 't nou?

- Och, niets, antwoordde zij langzaam. Na een oogenblik zeî hij weêr:

[p. 133]

- Hoû-je niet van me?

- Ja wel.

Nu viel hij naar haar toe, hij kon zich niet inhouden, hij sloeg zijn armen om haar middel en wilde haar aan zijn borst trekken. Maar zij verzette zich.

- Nee, zeî ze, nu niet, ... wat wil-je toch?

- Wat niet? Waarom niet? Waarom nu niet?, vroeg hij en hij bezoende haar heele gezicht. Zij verzette zich zachtjes.

- Toe, Jozef, wat mankeert je nou toch? Laten we wat gaan slapen ...

- Maar, waaróm niet? Zijn wij niet alleen? Wil ik het licht lager doen?

- Nee, nee, och nee!

- Maar, waaróm niet?

- Dáarom niet, zeî ze koud en ernstig.

- Je moet, je moet, fluisterde hij. En hij pakte haar harder beet, zijn armen om haar schouders en haar middel.

- Kom toch, zeî hij, en half klagend: ik heb er zoo'n behoefte aan. Ik hoû zooveel van je. Hij bukte zich over haar schoot, hij bevoelde en betastte haar, hij zoende haar overal, zij verweerde zich zachtjes met een pijnlijke zenuwachtigheid op haar gezicht. Hij werd vuur-rood bij dezen onverwachten tegenstand.

- Och, je wil wel, zeî hij bijna smeekend, wáarom zoû-je niet willen?

Hij drukte haar weêr neêr op de bank en boog zich nog weêr over haar en pakte haar beenen en sjarde haar met geweld heen en weêr. Maar zij bleef zich verzetten. Zij kón, zij kón niet.

- Onbegrijpelijk schepsel! Herinner-je je dan niet wat je in 't bosch bij Valkenburg zelf hebt gedaan? Daar lagen wij toch ook niet in bed!

[p. 134]

Eindelijk liet hij haar los en ging tegenover haar zitten, erg teleurgesteld. Eerst zweeg hij, keek haar bij tuschenpoozen ongeduldig aan en dan weêr den anderen kant uit, zijn armen kruiselings over de borst. Zij trok haar stofjas weêr in 't fatsoen en raapte het boekètje op, dat gevallen was; zij hield haar oogen neêr over haar heete bleeke wangen. Langzamerhand begon Jozef, bij korte stooten, te zeggen:

- Wat beteekent dat nu? 't Is absurd! Vraag ik je niet iets heel gewoons, ben ik je man niet, ik heb immers recht om je te vragen, wat ik vraag!

Hij was heelemaal uit zijn humeur geraakt.

- Zoo iets heb ik nog nooit gehoord! Moet er dan volstrekt een slaapkamer bij te pas komen, en een egyptische duisternis en zware gordijnen en een dubbel gesloten deur ... Er zal hier geen kondukteur meer in komen, de kaartjes zijn geknipt ... Vóór we aan het eerste station komen, is 't nog wel twee uur.

Zoo gromde hij voort, en naarmate hij zag, dat ze onder zijn berisping bukte, werd hij heviger en trommelden zijn vingers op zijn knieën.

- Wat is t'er ân? zeî hij verder. Ik ben geen minnaar, ik ben je man. Ben ik je man niet?

Na een paar minuten zwijgens en nagedachte, kwam weêr het onbegrijpelijke van de weigering bij hem boven. Zacht zeî hij:

- Zeg nou 'es, Thilde, wáárom wil-je niet?

- Och, ik weet 't niet, ik weet 't niet, snikte zij en begon wrevelig te huilen als een kind, zoo dat tranen kleine donkere vlekjes maakten op haar gele stofjas.

Nog erg boos, ging hij nu weêr op zijn oude plaats zitten. Maar hij kon niet meer slapen. Hij nam zijn Baedeken en begon knorrig te studeeren op het plattegrondje van

[p. 135]

een stad, die zij al lang achter den rug hadden, zonder te weten wat hij las.

De blauwe gordijntjes hingen slap langs de raampjes neêr en de vaal-gele schijn van het duistere lampje aan de zoldering trilde hevig door den jagenden en schokkenden wagon. Het begon er benauwd-warm te worden

Mathilde beefde in haar hoekje; een onbegrijpelijke angst had zich van haar meester gemaakt. Zij begreep niet goed, waarom ze zoo bang was geworden voor Jozef. Maar ze had een schrik van hem gekregen. Neen, aan dien man had zij zich zelf niet heelemaal gegeven. Dat was maar schijn geweest. Een ijzig gevoel van vervreemding huiverde door haar hersenen. Zij was bang, bang voor nu en voor later. Nu was hij te-ruggegaan toen zij weigerde, maar zoû dat altijd zoo zijn, zoû hij later nog wel niet eens verder kunnen willen gaan, tegen haar tranen, tegen haar smeeken in? Zoû hij haar niet eens te lijf willen gaan, om haar kwaad te doen, haar pijn te doen? Zij vreesde, ja, zij vreesde alles, maar wat dan, wat alles? Er bestond geen reden voor haar angst. Mocht hij dan niet doen, wat hij gewild had? Immers ja. Wat bezielde haar dan toch om op-eens zoo'n afschrik te hebben? 't Was heel natuurlijk en gepermitteerd, wat hij woû. Dat was het huwelijk, dat was de liefde. Alle mannen handelden zoo tegenover hun vrouwen. En zij-zelf, wat had zijzelf niet gedaan dien morgen in het bosch? Wat scheelde er dan toch aan, wat maakte haar zoo kriegelig, wat gaf haar dien onweêrstaanbaren weêrzin? Neen, zij begreep zich-zelve niet meer. Zij was moe, zij was zenuwachtig. Het dansen van den wagon om haar heen matte haar af. O, was 't maar gedaan! Waar was 't einde van de reis, van de lange, al te lange reis? Zij zuchtte en deed haar handen voor zich uit in een wensch om verlossing, als om iets van zich wech te duwen.

p. 5-11

Intusschen scheen het gedurende den tijd van haar zwan-

[p. 5]

gerschap, dat haar liefde voor Jozef groeide, groeide, groeide, samen met het kind onder haar hart. Had zij Jozef niet lief, meer dan alles wat zij hoorde en zag en ondervond, meer dan haar leven-zelf? Maar zij voelde zoo iets, als was zij nu pas bezig het groote bewijs van haar liefde te geven, als zoû dat wezentje, dat, zonder haar wil, zonder haar toestemming maar toch door haar werd gemaakt, de levende getuigenis er van zijn, dat zij zich voor altijd aan hem had wech gegeven. Ook beijverde zij zich om hem uren achtereen sterk aan te zien en altijd zijn uiterlijk voor haar verbeelding te hebben, als hij er niet was over-dag of 's nachts als het donker was. Want zij wilde, dat het kind, het mocht dan een jongen of een meisje worden, zoo veel mogelijk op hem lijken zoû. Als zij mekaâr aan 't liefkozen waren, schoof Mathilde zich wel zachtjes op Jozefs schoot, drukte haar voorhoofd tegen het zijne en liet zijn blikken langen tijd in haar oogen rusten. Zij dacht, dat zij, zoo, veel van zijn leven in zich op zoû nemen. Jozef trachtte hun leven in deze omstandigheden zoo in te richten, dat Mathilde nooit het minste verdriet, of zorg of inspanning had. Toen zij in de vierde maand van haar zwangerschap was, en de vijfde, en de zesde, zonderden zij zich met hun tweën heelemaal af. Jozefs bekommring werd overdreven; het begon met dat hij volstrekt niet wilde, dat zij menschen bij hun vroegen; later veroorloofde hij haar nog alleen kleine wandelingetjes te doen, eindelijk verlangde hij, dat zij absolute rust nam. Tusschenbeide 's avonds maakten zij nog een klein loopje samen, maar eindelijk dat ook niet eens meer. Hij dreef het tot in het kinderachtige door. Als er iets te krijgen was buiten de kamer waar zij zaten, dan deed hîj het. Woû zij iets hebben waar zij niet bîj kon met haar handen, dan stond hij op, om 't haar aan te geven. Om een haverklap werd de meid gescheld, en de stalhou-

[p. 6]

der had gedurende wel een negen weken een bijzonder goeden klant aan de van Wildens.

De aanstaande geboorte van zijn kind maakte Jozef niet blij. Hij gaf daar weinig om, 't deed hem alleen een beetje plezier, om dat hij zag, hoe gelukkig het Mathilde maakte. Ondertusschen, al bekende hij 't zich-zelf nauwelijks, vond hij heel naar, dat Mathildes buik zoo dik werd. Hij keurde het af, hij vond het vreemd, maar 't wás waar, dat hij, voor hij wist niet hoeveel niet, gedurende dezen tijd een van zijn vrienden in het gezelschap van Mathilde zoû gebracht hebben. Als hij met haar samen was, in een van die oogenblikken, dat zij in zijn arm stond met haar hoofd achterover, haar mond half open en hij haar mond zoende eenmaal, tweemaal, tienmaal, vijftigmaal, en zij, half bedwelmd, zich dan tegen hem aan liet vallen, dan schrikte hij van haar buik zoo te voelen, dan was 't of plotseling zijn liefde hem ontzonk, of hij maar gezoend had om te spelen. En dan kon hij haar nog alleen maar met een gemaakte zachtheid van zich wechduwen en zelf de kamer uitgaan om ergens in een andere kamer, boos, te gaan zitten en zich af te vragen, wat hem toch scheelde, dat Mathilde toch lief en mooi was altijd, dat haar lichaam, na de bevalling, er weêr even lekker uit zoû zien als eerst, dat hij haar juist dankbaar moest zijn, heel dankbaar, voor zoo veel goedheid, zoo veel toewijding, zoo veel liefde, en voor de pijn, die zij waarschijnlijk nog te lijden zoû hebben. Soms wist hij zich te overwinnen, dan gaf hij zich moeite om al de liefde, die hij voor haar voelde, zijn denken te doen vullen en dat andere gevoel te doen verdringen. Dan zag hij alleen haar oogen, haar mond, hield van haar als altijd. Ook merkte zij niets van die weêrzinbewegingen in zijn gemoed. Voor haar bleef hij dezelfde, dag in dag uit, vol voorkomendheid, vol zorg, vol teederheid.

[p. 7]

Mathilde hield in zich zelf eindeloze beschouwingen over de waarschijnlijkheid van dat haar kind, naar het uiterlijk of het innerlijk, zus of zóo zoû wezen. Ook sprak zij er met Jozef over. Dan waren dat gesprekken, die een, twee uren achter elkaâr duurden, vervuld van illuzies, van lachende droomen, van rozige gedachten, van hemelsblauwe veronderstellingen en schitterende voorspellingen. Zij wilde bepaald een jongen hebben, een zoon, die heelemaal een kleine Jozef zoû wezen, die haar van twee Jozeffen omgeven zoû doen zijn; de eene groot, fors, breed, in de bloei en de kracht van zijn leven, de andere klein, teêr, tener, met den bloesem van de jeugd op zijn gezichtje, en die beiden toch maar één Jozef zouden zijn, daar de éene den anderen had gemaakt alleen in liefde voor haar. Híj zeide meer naar een meisje te verlangen, nu al plezier te hebben bij het idee van éens te zullen kunnen zeggen: 'mijn dochter doet dit, mijn dochter doet dat, mag ik u mijn dochter voorstellen?' Maar hij verlangde lang zoo vurig niet naar dat kind als zij; ook was zij, bij zulke gesprekken, bijna voortdurend alleen aan 't woord, haar mond stond niet stil, en Jozef werd eigenlijk alleen verzocht telkens toe te stemmen, als zij hem iets vroeg: niet waar?, hè?, vin-je ook niet? Hij knikte maar glimlachend ja en gaf haar het grootste gelijk van de wereld. Hij vond het niet vervelend haar zoo aan te hooren en verder niets te doen, maar om het onderwerp van haar gesprek gaf hij minder dan om haar zelve. Hij nam met genoegen waar, hoe vol zij was van het leven, hoe gezond en zacht gekleurd haar wangen er uitzagen, hoe zeer hij en zijn kindje, dat zoû geboren worden, de eenige dingen waren, waarmee haar lieve hoofd zich bezighield, en hij dacht telkens: jongen, wat heb ik het toch goed getroffen! ik heb een allerliefste vrouw! Ondertusschen praatte zij voort: de jongen zoû dus groote

[p. 8]

blauwe oogen hebben en bruin haar, misschien een krullebol. Hij zoû stellig den mooyen neus en ooren krijgen van zijn vader, maar vooreerst zoû daar nog wel weinig van te bespeuren zijn. Hier kwam nu het gesprek op den toestand van een pasgeboren kind. Mathilde had zoo iets nog nooit gezien; nu beduidde Jozef haar, dat zij zich daarvan geen illuzies moest maken. Hij vertelde haar hoe zoo'n wezentje was, met zijn rood rimpelig vel, zijn vreemde oogjes, meestal gesloten, zijn hoofd zonder haar, zijn mondje zonder tanden, bibberend en schreeuwend in de wereld komende. Maar zij wilde hier eerst liever niet van hooren. Maar later verzekerde ze, dat, hoe het kindje er ook uit mocht zien, zij er toch dadelijk vreeselijk veel van zoû houden. Eéns voelde zij den schrik voor het viezige, het wezenloze, het dierlijke van zoo'n pasgeboren kindje, maar zij was al gauw weêr vol vertrouwen; als zij Jozef onophoudelijk en met zóoveel liefde aankeek en zijn uiterlijk voortdurend op nieuw in zich opnam, dan zoû, dan moest het kindje mooi wezen van het eerste uur van zijn geboorte af. Wat een heerlijke jaren zouden er nu voor haar komen! Door het leven te gaan tusschen haar man en haar kind! Aan den eenen kant een knappe, lieve man, die haar in alles steunde en beschermde, en raad gaf, aan den andere een blond jongetje, dat om haar heen dartelde en haar zijn lieve moeder noemde. Wat zoû het goed staan tegenover de menschen, zoo'n familie te zijn! Eerst zoû het kindje natuurlijk in de lange witte kleêren worden gekleed. Zij was al bezig daarvoor te zorgen. Heele middagen zat zij er aan te werken, en telkens klonk de vermanende stem van Jozef er door heen, dat zij het zich niet te druk mocht maken. Terwijl zij, een zilveren vingerhoedje om den middelvinger van haar rechter hand, de slanke glimmende naald tusschen haar wijsvinger en duim gedrukt hield, naaide zij met regelmatige steken, op en neêr

[p. 9]

met haar hand, op en neêr. Wanneer zij het linnen en batist, de wol en de kanten op die wijze hanteerde en fatsoeneerde, stelde zij zich voor hoe, in een niet ver verschiet, die dingen om de poezele blanke

leedjes van haar kindje heen zouden gewikkeld zijn, en zat zij met een heelen stapel wit goed op haar schoot, dat, door elkaâr, in een berg van plooyen, tot aan haar kin kwam, dan verbeeldde zij zich, daar al een rond ventje onder te hebben liggen, een huidje te voelen, met een jonge, reine warmte. Jozef was er eerst tegen geweest, dat zij-zelf al die kleêrtjes maken zoû, maar als hij haar nu, na dat zij het toch doorgedreven had, aan den gang zag, en haar lieve gezicht boven al die zuivere witheid uit zag komen, vond hij 't toch wel aardig.

Later zou het jongetje, want, neen, nu zonder gekheid, het moest een zoon wezen, zij was er zeker van, later dan zoû hij vooral het liefste zijn, - en over dezen tijd sprak zij het graâgst met Jozef, - als hij zoû kunnen spreken en zij, de ouders, zijn verstand langzamerhand voor den dag zouden zien komen. Dan zoû Jozef hem, och heer, met allerlei nietsjes, maar die een heele wereld in zich sluiten voor kinderooren, inwijden in het begrip van de dingen van het dagelijksch leven, van zijn omgeving. Zij zag hem al van hier aan Jozefs knieën staan, met groote oogen aandachtig luisterend. Zij zoû hoofdzakelijk zorgen voor dat hij braaf werd en gezond. Vóór alles zoû zij hem de liefde leeren voor zijn vader. Zij zoû hem zeggen, hoe goed en lief Jozef is, hoe haar, zijn moeder, niemand dierbaarder was, hoe hij alles aan zijn vader te danken had, wat plezierig voor hem was. Zij zoû vooral van haar zoon een tweeden mensch vol liefde voor Jozef maken.

De vraagstukken van opvoeding kwamen op in Jozef en Mathildes gesprekken. Mathilde was bepaald en onveranderlijk voor een strenge opvoeding. Zij was daar tegenwoordig

[p. 10]

's avonds druk over aan 't lezen. Op haar verlangen kocht Jozef, die daarmee lachte, een paar nieuwe boekwerken over opvoeding. Jozef was voor de zachte, toegeeflijke methode. Hij vond, dat pakken slaag te geven en in den hoek te zetten een kind niet beter maakte. Maar hij woû zich wel onderwerpen, zeî hij, hij liet háar de beslissing over. 'Zachte chirurgijns maken stinkende wonden', zeî Mathilde iederen keer, waarop Jozef dan altijd begon met te andwoorden, dat een gewonde en een chirurgijn in een heel andere verhouding tot mekaâr staan als een ouder tot zijn kindje, dat alleen het zooveel mogelijk vrijheid laten en het door redeneering fouten onder het oog brengen een kind tot een waren man maakte, maar daartegen had zij bijzonder veel dingen te zeggen: dat een kind voor geen redeneering vatbaar was, dat men zijn kind niet liefhad, zoo men het niet strafte, dat alleen hij, die eens zelf door kastijding had leeren gehoorzamen, later in staat was goed op te voeden, dat men anders onmogelijk een kind braaf kon maken, onmogelijk, dat men, strafte men niet, de liefde en eerbied voor de ouders zelf uit het gemoed van het kind bande, dat men op die manier zijn gezach verloor, en nog duizend redenen meer, zoo dat hij ten laatste haar maar een zoen gaf, om er een einde aan te maken. Maar zij hield niet op vóór hij zeî: je hebt gelijk. En dan was zij eigenlijk nog niet te vrede, dan moest hij haar beloven, bepaald plechtig beloven, dat hij streng zoû wezen. Hij begon te lachen, maar zij bleef hoogst ernstig; ten slotte beloofde hij alles.

Van Onze Lieve Heer was weinig sprake als Mathilde dacht en sprak over haar kind. Het was zonderling, maar alleen bij de gedachte aan haar vader kwam er een God, haar God, te pas. Met haar laatste groote droefheid, verflauwde ook haar godsdienstzin. Wanneer zij gelukkig was,

[p. 11]

scheen zij geen andere behoeften te hebben, dan die door het haar omgevende aardsche werden vervuld.

De laatste maand voor haar bevalling was Mathilde in een hijgende, zenuwachtige afwachting. Haar kind, haar eerste kind zoû geboren worden. O, wat ging die tijd langzaam! Zij had een beetje pijn in haar buik en in haar hoofd.

Jozef vond, dat het nu waarachtig langzamerhand lang genoeg begon te duren. Hij woû maar, dat Mathilde gauw weêr elegant en slank zoû zijn, dat hij zich weêr in 't publiek met haar zoû kunnen vertoonen, in de komedie en op concerten, en dat iedereen dan weêr zoû zeggen: wie is toch die man, die heer daar, met die prachtige vrouw aan zijn arm. Hij vond, stil voor zich, den toestand toch eigenlijk zoo lammelig, dat hij mijmerde over een baarmoederspuit, die Mathilde in 't vervolg wel zoû kunnen gebruiken misschien. Intusschen hield hij haar trouw gezelschap tot het einde toe. Hij was altijd op kantoor en thuis. Hij kocht een wieg voor haar. 's Avonds las hij haar voor; zij gingen vroeg naar bed.

p. 21-24

Mathilde zat achter in haar stoel, haar oogen neêr. Zij wreef met haar rechter duim over haar linker hand.

- En Emilie Hartse is met Berlage getrouwd, hè? vroeg zij, de woorden als uit haar mond slepend.
- Ja, ze zijn d'r gisteren geweest; ik heb hun kaartje beneden: meneer en mevrouw Berlage-Hartse.
- Hè, 't is een kokette, akelige vrouw, die Emilie, ik hou niets van d'r!
- Och! zeî Jozef verontschuldigend.

Toen Mathilde dien avond om negen uur al lang in bed lag en alles rust was in de kamer, terwijl het buiten onhoorbaar sneeuwde en de wind over de binnenplaats aan de ruiten ritselde, zat Jozef daar nog altijd, voor de tafel. De koeranten van den avond, een paar tijdschrift-afleveringen, een boek, lagen voor hem. Hij las het Buitenlandsch Nieuws. Die Emilie Hartse, mevrouw Berlage, was wel een aardig vrouwtje! Hij leî het blad plat op tafel en streek er de kreukels uit om beter te kunnen lezen. Zij was zoo vroolijk, zij had ook mooye borsten, hij mocht haar wel. Hij las van de onaangenaamheden, die tusschen de Duitsche en Fransche regeeringen aanhangig waren. Zij zouden nu in lang wel geen partijtjes kunnen geven, waarop mevrouw Berlage zoû komen. Bismarck en Gambetta konfereerden door bemiddeling van de ambassadeurs over de belangen van Europa. Hoe was het mogelijk, dat zij dien dommen Berlage genomen had! In Rusland werd dagelijks

[p. 22]

de vrees grooter voor uitbarstingen tusschen de joden en de boeren. Zij had mooye rooye lippen, die Emilie. Het jonge Italië, dat ...

- Ben-je daar nog, Jos? kreunde fluisterend uit het bed.

Jozef stond op:

- Ja, wat woû-je, kind?

- Mag ik een glas water asjebliëft!

Hij gaf het en zoende haar klamme voorhoofd.

- Probeer nou weêr te slapen, zeî hij, dat zal je goed doen. Ik ga nu maar naar beneden nog wat lezen, dan heb je 't rustiger, en dan ga ik ook naar bed. Wel te ruste! Tot morgen, misschien ben-je morgen wel veel beter.

- Ja, misschien; laat Marie met Felix nog eens hier komen, wil-je?

Driemaal per dag kwam Marie, met het kind op haar arm, bij Mathilde; Jozef ontmoette haar nu op de trap. Hij hield haar staande nam het kind even van haar over, zoende het en ging verder. Alles was doodstil in huis; alleen hoorde Jozef, toen hij in den gang kwam, eentonig de keukenklok tikken. Hij veegde met zijn zakdoek zijn lippen af. Hij zoende niet graâg zulke heele jonge kinderen. Die Marie is eigenlijk volstrekt niet kwaad, dacht Jozef, een aardige meid!

Toen Jozef het licht had opgestoken in de achterkamer, en een boek, een roman in een kalfslederen band gebonden, uit de kast wilde nemen, steeg er plotseling een woede, de uitbarsting van een lang onderdrukt ongeduld, in hem op. Hij maakte groote stappen door de kamer.

- Dat duurt nu al maanden, zeî hij luid, het gaat niet meer, ik weet niet, wat ik doen zal.

Hij stak een zwaren cigar op en bleef bewegingloos en dommelend den heelen avond zitten. Een verzet was in zijn

[p. 23]

hart ontstaan. Hij verveelde zich onhoudbaar. Het ging toch ook werkelijk niet op den duur!

Gedurende de volgende dagen, dacht Jozef, koud, met zijn rede en zijn gevoel van wereldsch mensch, na over zijn vrouw en zijn kind. Zij ging erg achteruit, Wat moest er in Gods naam van komen? 't Was wel aardig geweest, even na de geboorte, het denkbeeld van zijn eigen kind te hebben, een voortbrengsel van zijn liefde, maar nu, een klein leelijk rood, onooglijk, schreeuwend wicht, neen! 't was alles behalve plezierig.

Hij moest ook absoluut weêr eens naayen. Hij kon wel naar een kast gaan, maar hij hield niets van kapotjes en er zonder waagde hij het niet.

Langzaam verstreken maanden. Mathilde bleef 't zelfde. In dezen tijd, kon zij eens 's avonds niet in slaap komen. Zij had dien middag onwillekeurig een paar uur gedommeld, en lag daarom nu wakker.

Zij dacht dat zij een beetje de koorts had. Haar oogen, wijd open, staarden naar boven, naar den groenen hemel van het ledikant, zwartgroen in de zwakke schemering van het nachtlucht, die in stijve plooyen zich in een middenpunt, een rozet, samentrok, waaruit een beddekwest nederdaalde, roerloos als de slinger van een stilstaande klok. Het felle wit van het dek, dat zich als harde sneeuw, over en om haar heen spreidde, schreeuwde tegen de duisternis, scheen naar boven te dringen en stapelde zich op, als een koude massa, midden in de zwarte tinten. Mathilde dacht ... en bewoog haar lippen of streek er met haar tong tusschendoor, van plezier van zoo te liggen denken. Het suisde door haar hoofd; er was een ijtheid in haar hersens. Haar zieke gestel gaf haar gedachten een bizondere scherpte en levendigheid. Terwijl een nattigheid door haar oogen sprankte,

[p. 24]

lispte zij, en er ging iets droogs, iets kramperigs door haar verhemelte: ... O Jozef! ... o Jozef! ... Zij bewoog haar eene voet even en schikte haar armen in een gemakkelijker rust op het bed, om nog inniger en uitsluitender aan dat ééne onderwerp te kunnen denken. Zij dacht er over, wat zij allemaal zouden doen, als zij weêr beter was. Heerlijk! Heerlijke jaren zouden er komen! Wat een gelukkig en benijd drietal zouden zij zijn! Zij had dat al zoo dikwijls gedacht, maar nooit zoo hevig als nu. Zoolang zij alleen jonggetrouwen waren geweest, had zij nog altijd iets gevoeld, zij wist niet precies hoe, maar als of zij nog half en half niet getrouwd was, als of die man wel elk oogenblik heen kon gaan, niet dat dat gebeuren zoû, maar dat 't ten minste mogelijk was. En ook zoo voor de menschen. Als zij en Jozef menschen ontmoetten, bij hun aan huis of op straat of bij anderen, dan was er in 't 'dag, meneer, dag, mevrouw' of in het 'dag, Jozef, dag, Mathilde' iets als of de menschen op dat oogenblik den indruk kregen van twee alleenstaande wezens te ontmoeten, twee op zich zelf staande menschen, die wel innig aan mekaâr verbonden waren, maar toch maar met hun tweeën waren en elk oogenblik ieder een anderen weg konden gaan. Maar nu, niets van dat alles meer. Nu was zij niet alleen heelemaal vrouw, een jonge en gepozerde vrouw tegelijk, maar nu waren ze, zoo dacht zij, nog meer één samen, zij hoorde nu nog veel meer dan vroeger, ook voor de menschen, onafscheidelijk bij mekaâr. Zij waren niet meer jonggetrouwen, neen, hij was de vader, zij was de moeder. En wat een vreeselijke heerlijkheid, op straat en overal in 't openbaar met elkaâr te zijn en dan de menschen te zien of te hooren zeggen: 'dat is de jonge mijnheer en mevrouw van Wilden, ze zijn drie jaar getrouwd zoo wat, zij hebben één kindje, een allerliefsten jongen.'

p. 39-42

De kongesties, die naar Mathildes hoofd stegen, hielden nu zoo aan, dat er soms een half uur achter mekaâr telkens nieuwe ijskompresen op gebonden werden. Den eersten avond dat 'et gebeurde, deed de heftige reactie Mathilde zoo'n pijn en had zij zoo'n duizeling, dat zij met haar handen de kompres naar beneden rukte, die Jozef voorzichtig op haar hoofd had gelegd. In 't vervolg lieten zij nu Marie er ook bij komen, om te helpen.

Het was zeven uur in den avond. Jozef had, om zich van zijn groeyende verveling te verstrooyen, aan tafel twee halve fleschjes fijnen, zwaren wijn gedronken in plaats van één. Mathilde zat op in bed, in een hevigen aanval van hartklopping en koortsige bloedstijging. Haar gezicht was lichtelijk rood gekleurd, haar oogen gloeiden, zij beefde sterk. Marie stond rechts van het breede ledikant, aan den deurkant, Jozef stond links, in het doorgangetje tusschen het ledikant en het behangsel. Zij hielpen Mathilde, schikten het beddegoed, deden haar nachtjapon goed, werkten met de kompresen. Het

lamplicht schoot telkens over Marie heen, als zij weêr recht-op ging staan en haar armen naar zich toenam, na over het bed heengebogen te hebben, bewegingen makende, tastende om mevrouw bij te staan. Jozef keek naar Maries vette blanke vleesch, zoo als het dan telkens in blank-gele en licht-roode tinten door de

[p. 40]

lamp beschenen werd en zich dan weder in de groenige duisternis van het ledikant bewoog. Een vreemde lust beving hem. Hij voelde een komenden stormwind opruischen door zijn leden. Hij opende breed zijn oogen en staarde, werktuigelijk doorgaand met het strikken van de doek, waaronder de kompres boven Mathildes hoofd vastgemaakt werd. Marie hield met haar twee handen het hoofd stil en de kompres er op. Jozef maakte den strik. Daar raakten zijn vingers Maries pols. Een sekonde bezat hij zich zelf niet meer. De strik viel los. Hij had met zijn hand Marie aangevat. Hij drukte zijn vingertoppen tegen Maries arm. Marie schrok hijgend, verrast, wilde haar hand te-rugtrekken.

- O, God, ik kan niet meer! zachtte Mathilde, die in haar kussen te-rugzonk.

Oogenblikkelijk was Jozef weêr bij zijn zinnen.

- Wat doe je nu toch, Marie? zeï hij, je houd de kompres niet goed vast.

Marie liet niets merken en de kompres werd vastgestrikt. Marie had niets begrepen; zij had zich zeker vergist, dacht zij.

Mathilde had alles begrepen. Toen zij alleen was, bekende zij het zich zelf. Haar gemoed was verbrijzeld. Zij begon met wezenloos rond te zien en met haar handen haar hoofd te betasten. Hierop moest zij zich langzaam, zoetjes aan, rekenschap probeeren te geven van wat er gebeurd was ... Jozef stond dáar, Marie dáar, er was iets tusschen hen gebeurd. Hij had haar aangeraakt. Hij was haar, Mathilde, ontrouw geweest. Ontrouw? Ontrouw? Ja, dat was het woord, waarmede zij dikwijls in boeken de handeling had genoemd gevonden, die Jozef nu daar-zóo tegen haar had gepleegd. Neen, hoe was het ook weêr gegaan? Die man, wat toch, 'die man'? Het was toch Jozef geweest! ... Jozef! ... Jozef! ... Een man had daar gestaan, was met zijn hand over haar heen gegaan ... Een man ... O, God, o, God, waar

[p. 41]

ben ik? wat is er! ... Ik word gek! ... Wat was dat toch? Een vreemde wind uit de hel, die voorbij is gegaan ... Er is iets wech, er is iets van me wechgegaan! O, God, waar is 'et, waar is 'et gebleven? Er is iets leêg geworden, hier, van binuen in me, in-eens, heelemaal, 't is wech, wech, mijn leven is wech ... voor altijd wech.

Als een krankzinnige sprak Mathilde luid in de eenzaamheid. Zij was zonder het te weten uit haar bed opgestaan, en rilde over de vloer, op haar bloote voeten. Zij wandelde door de kamer en bevoelde de voorwerpen, om te weten of zij bestond. Zij ging zitten op een stoel, als om bedaard over de een of andere zaak na te denken, die haar bezighield. Zij stond weêr op en deed allerlei onverschillige dingen, alles vergeten hebbende, als of zij plotseling, in één minuut, in een andere vrouw was overgegaan, een gewone vrouw, wie niets deerde, en die de zaken van haar huis in orde schikte. Haar angst was volkomen; daarom leï ze haar peignoir goed, die van den rug van een stoel was afgevallen, bekeek de

kleine dingetjes, die zij, als zij naar bed ging, altijd uit de zakken van haar japon nam en op de tafel leê: een notitieboekje, een goud potloodje, een speldekussen, bekeek ze een voor een, alsof het geheimzinnige onbekende zaken waren, voorwerpen uit een andere wereld, bekeek ze met-een koel-opmerkzaam gezicht. Hierna ging zij bij de tafel zitten, haar eene hand in haar haar, de andere onbewegelijk op haar schoot. Als een van mensch tot beeld bevroren wezen, bleef zij roerloos. Haar oogen knipten snel heen en weêr. Zij herkende de plaats niet, waar zij was Het scheen haar, als was ze daar plotseling in een kamer neêrgegooid van een pas nieuw getimmerd huis, dat nog wrak stond, waarin de wind vrij speling had, dat elk oogenblik in kon storten. Zij was er alleen, heel alleen. Zij sprak een taal, die niemand verstond. Zij huilde tranen, en

[p. 42]

niemand wist waarom. Iedereen was haar vreemd; zij was vreemd aan iedereen. Daar waren een massa menschen in de rondte, ver beneden haar, die lachten en praatten, maar niemand, die haar zag. Die man, die éene man daar, ging ook voorbij, ... zij zag zijn achterhoofd ... hij keek niet naar haar om.

Nu begon Mathilde zachtjes te hijgen. Haar oogen draaiden dan naar rechts, dan naar links over de tafel. Zij luisterde. Alles was stil. Niet het minste gerucht steeg op over de trappen, naar boven. Allen waren dus wel wechgelopen en hadden haar alleen gelaten. Zij zag in haar verbeelding Jozef de trap afgaan, hij keek niet, hij daalde altijd lager de trappen af, hij keek niet om; daar waren andere, onbekende trappen, die, naar de laagte, voortdurend elkaâr opvolgden. Jozef daalde altijd dieper, het werd klein, eng om hem heen; die trappen schenen in een eindelozen koker in het diepste van de aarde uit te komen. De muren, die om de trappen heen waren, werden grijs; een mist hing om Jozef heen. Hij daalde voortdurend, met denzelfden kalmen tred, zonder éens naar haar om te zien, hij daalde, daalde altijd. Hij verdween in een ver, vreemd oord, voor altijd van haar wech. Mathilde zag 't zóo duidelijk: daar, vlak vóór zich, in haar onmiddelijke nabijheid. Zij had haar hand uit haar haar genomen en hield, met de elleboog op tafel steunend, haar hand, de vingers wijd van-één, op eenigen afstand van haar over de figuren van het tafelkleed brandende oogen, om haar verdriet te genieten; zoo als een prentenliefhebber, die nauwkeurig een zeldzame plaat bekijkt. Daarna stond zij op, ging bedaard weêr naar bed en sliep vast tien uur lang, zonder éens wakker te worden.

Mathilde zeê aan Jozef geen woord van haar ontdekking. Dat zij zoo verbazend stilzwijgend werd, dacht hij dat van haar ziekte kwam.

p. 66-73

Toen Jozef, na het diner, weêr op den trottoir stond, ruischte het verwijt weêr tegen hem aan uit de onverschillige gromming van de straat En Mathilde? ... Mathilde? ... Zij moest den telegram al lang gekregen hebben. Jozef zag naar den grijzen trottoir, waarover de gasvloed uit de winkelkasten spoelde; zijn breede, wijde manchetten vielen over zijn handen, de wijde pijpen van zijn lila-broek stonden, als olifantspooten, tot bij de punten van de schoenen. Hij dacht aan Mathilde en aan buiten, een angst klom in zijn keel en hij voelde zijn hoed zijn hoofd als een klemmende ring omvatten. Daarna keek hij op, zijn vrienden wachtend, die hij met stappen, kletsend in den gang van Suisse, hoorde aankomen. De menschen, donkere bewegende beelden, hoog en laag, liepen schoffelend voorbij door het praatgesuis heen. De zwarte lucht walmde neer over de huizen. Eén minuut was 't Jozef, als of al die menschen in hun ruischend gebrom, met hun bewegende monden achter hun baarden, allen over hetzelfde onderwerp spraken, een belangrijk, aangrijpend onderwerp, dat allen bezighield. Allen waren

ernstig; afgemeten, hij ving schuinsche blikken op, in zijne richting gestuurd. Zij spraken van hem, zij spraken van Mathilde, hoe ongelukkig zij was.

Nu begreep hij plotseling, dat zij naar hem moest verlangen, dat zij aan de waarheid van zijn telegram twifelen zoû. Hij zag haar van hier: voor op haar ziekestoel zittend, onrustig, zonder te leunen, haar blikken zoo vreemd naar voren, zooals zij kijken kon in uren, dat zij een

[p. 67]

verdriet voorzag en wel zeide dat te voelen naderen als een aankomende krankzinnigheid. Zoo als hij haar gezien had na den dood van den ouden de Stuwen, zóo moest zij nu dezen avond zijn, daar ver van hem verwijderd, alleen in het ontbottende Gooi.

Maar Jozef vermande zich. Grekheid! Hij zoû haar nooit ongelukkig maken. Hoe kwam hij aan de gedachte? En hij beloofde aan zich zelf, dat, zoo hij het vervelende eenzame leven al niet langer verdragen kon, zoo hij zijn vrijheid in 't vervolg weêr wat minder opgesloten zoû houden, hij toch vooral zorgen zoû, dat Mathilde er niets van merkte en zij er in 't minst niet onder leed.

De heeren gingen nu naar de fransche opera in den Stadsschouwburg. In de pauze zeê een van hen, bij die gedachte gebracht door het hooren van de muziek, dat die muzikale avondjes nu wel gedaan zouden zijn bij Jozef.

- Ja, antwoordde hij, zoolang als Mathilde niet beter is, dat begrijp-je.

Er werd verder weêr over Mathilde gesproken; een lichte ironie trilde in de rooyige gezichten.

Toen Jozef om half drie dien nacht met zijn kalmen regelmatigen tred naar huis stapte, dacht hij voortdurend aan Mathilde. Een spijt sarde hem, telkens opkomende, bij vlagen. Het scheen hem, dat hij haar een groot leed had gedaan. Hij verzon nu, wat hij haar opgeven zoû als de reden, waarom hij niet buiten was gekomen. De zaken natuurlijk. Dat was het eeuwige voorwendsel, onweêrsprekelijk. Met de zaken bemoeide zij zich zoo weinig, van de zaken wist zij eigenlijk niets af.

En, den volgenden dag buiten, zittend vlak bij Mathilde, zijn knieën aan haar knieën, de telegram open op tafel met het koude blauwe schrift van den telegrafist, vertelde

[p. 68]

hij haar een heele geschiedenis. Hij had weêr veel meer plezier in de zaken gekregen dan vroeger, hij begon een nieuwe onderneming, waar hij veel aan dacht en waarvoor hij veel werken moest. En zij, met haar vage zieke oogen, geloofde hem als een kind, nu zijn hand zoo vertrouwelijk lag op haar knie, bijna bloot onder de dunne witte nacht-japon.

Nu gleed Jozef zoetjes-aan heelemaal tot zijn vorige leven te-rug. Hij vond het erg aangenaam met zijn gepozerdheid van jong elegant getrouwd man in zonnige middagen over den Dam, door de Kalverstraat, door de Reguliersbreêstraat te wandelen, terwijl zijn vrouw op hun villa, buiten, was. Een anderen keer ging hij weêr eens over het Koningsplein, door de Leidsche straten, naar het Vondelspark. Hij vond de oude manieren weêr te-rug om zijn lichaam te bewegen en voor zich uit te zien, zoo dat de dames hem bekeken met belanghebbende blikken. Zijn oude koketterie steunde nu op een zekere

hoogheid en te-ruggetrokkenheid, nu hij zich als getrouwde door de nieuwsgierige oogen beschouwd voelde van de jodinetjes, de meiden, en de zusters van zijn kennissen. Hij deed weêr minder in Emilie Berlage. Hij had een paar maal de ouders van den overleden echtgenoot bij haar ontmoet, die hem op onaangenaam aandringende manier naar Mathilde vroegen. En buitendien maakte Emilie hem driftig, om dat hij dacht, dat zij hem alleen maar zoo'n beetje voor de gek hield.

Er openbaarde zich in hem een heftige reactie tegen de jaren van ingetogen huwelijksrouw. Als iemand, die een vroeger geliefd huis, waar hij in lang niet kwam, de trap opgaat, ging hij weêr heelemaal op in het plezier van matig sjouwen. De heele stad was nogmaals zijn terrein. De beminnende onrustige vrouw was er niet meer als een spaak in het wiel. Het was wel een aardige roman ge-

[p. 69]

weest, die enkele jaren van geheele kalmte en maatschappelijke geregeldheid, met altijd dat zelfde lichaam en die wijde donkere oogen, die zoo weinig wisten, om meê te zijn. En nu, met de ziekte, zoo opgescheept als hij eerst met die nutteloze, onbruikbare vrouw was geweest in de stad, zooveel genoeg deed 't hem nu te kunnen zeggen, dat hij zijn vrouw naar een villa in het Gooi had gebracht, om van een bedroevende kwaal te herstellen. Hij had het nu voortdurend over 'zijn optrekje' en 'ons optrekje'. Hij sprak over 'Bagatelle' in een toon van: 'je weet wel, mijn buitentje, waar mijn zieke vrouw woont.'

Jozef bleef nu herhaaldelijk 's nachts in Amsterdam. De maanden April en Mei ontrolden zich met onafgebroken mooi weêr. Jozef, die tegenwoordig bijna geregeld naar de beurs ging, betrapte zich, bij het uitgaan, dagelijks op wankelingen in zijn besluit om dien dag toch naar buiten te gaan. Als hij 's morgens in het te breede ledikant in Amsterdam wakker werd, het gemakkelijke huwelijksbed, dat hij, na Mathildes vertrek, met schoone lakens weêr in gebruik had genomen, en hij hoorde en zag do stille leêgheid, die alle verdiepingen, alle kamers en vooral hier hun slaapkamer vervulde, dan kwam er altijd een golf van teederheid over hem. Hij stond op en in de frischheid van het aankleeden, in de bleeke zonnesciemering door de neêrgelaten gordijnen, op zijn kousen met doffe stappen door de kamer loopend, zich bukkende om uit de lâ zijn boord en zijn das te krijgen, alleen zijn eigen bewegingen hoorende, het geruisch van zijn overhemd, het smakken van zijn ontwakenden mond, zijn kriegelig gapen, zijn eerste stijvere stappen met de aangetrokken schoenen over de vloer, - dan miste hij Mathilde. De nasmaak van de pleizieren van den vorigen avond was bitter, was hij dan weêr

[p. 70]

een groen losbolletje geworden? Gedurende het wasschen nam hij zich onherroepelijk voor in 't vervolg geregeld naar buiten te gaan. Gedurende het afdrogen, achter de klammerige sijpeligheid van zijn gezicht in den nieuwen dag, herinnerde hij zich, hoe ze gister-avond gelachen hadden, en hij lachte, bij het herdenken van de kleine overwinningen zijner ijdelheid, nog eens stilletjes over, tegen den spiegel ziend om zijn haar, dun en zijig, te kappen. Daarna tikte de barbier aan de deur. Hij maakte een praatje over het weêr en Jozef dacht met genoeg aan de straat, waarop hij zich zoo meteen weêr vertoonen zoû. Als hij geschoren en gekleed was, krulde hij voor 't laatst zijn snor voor den spiegel, beschouwde zich met een kalm-tevreden blik, en zijn voornemen om naar buiten te gaan werd minder.

Als hij beneden ontbeet, had de dikke Dientje altijd een reden om in de kamer te zijn. Dan vroeg zij of zij van-avond weêr op hem rekenen moest met de deur, waar dan de ketting niet werd op gedaan. Hij

andwoordde onzeker. Dientje verzocht wel de complimenten aan mevrouw. Daar had zij altijd den mond vol van. Zij kon, dik en medelijdend, met een welgedaan, gezond hart onder de strakke paarsche jurk, niet hebben, dat mijnheer niet elken avond naar buiten ging. Telkens als hij van buiten te-rug kwam, en zij hem vóór kantoortijd even te spreken kreeg, vroeg zij met drijvende oogappels en een deelnemenden trek om den mond, hoe 't ging met mevrouw.

De kantoortijd was gauw voorbij. De bedaarde zaak ging haar geregeld gangetje zoo als zij het nu al veertig jaar lang had gedaan. Jozef zat daar, krabbelde met zijn gouden potloodje over het korrekte koele papier, controleerde eenige geschriften, dronk koffie en ging naar de beurs of dejeuneerde ergens anders en ging daar van-daan naar de beurs. Bij kleine buyen was te midden zijner verveling een

[p. 71]

lust door hem heen getrokken, om zaakjes, kleine ondernemingen te doen. Hij deed 't, maar 't bleef bij 't onbeduidende, eenige honderden gewonnen, eenige honderden verloren, verder bleef de zaak op de oude klandizie drijven.

Na de beurs, als het in de jonge zon oplevend witte keisteenen veld van den Dam zich om hem heen uitstreckte, terwijl zijn zintuigen links en rechts door de glinsteringen en het gedruisch van de omgeving werden aangedaan, gebeurde zijn groote aarzeling. Hij had een eigenlijk zwak karakter. Hij wilde en bepaalde nooit vooruit wat hij zoû doen, zonder dat hij op 't oogenblik van handelen er nog eens over dacht liever het tegenovergestelde te doen. Dikwijls tusschen half drie en kwart voor drieën op den Dam, werd hij dan woedend-driftig en werd zijn hals rood. Nog eens was dus zijn levensinrichting vernietigd! Hoe had hij gehoopt en gemeend nu het kalme fatsoenlijke genotvolle leven te hebben, tot aan zijn dood En daar stond hij op den Dam, als vijf, zes jaar geleden, met zijn leêge handen, zonder hoûvast. De gevangen vogel was door zijn vingers wechgevlagen. Hij was weêr alleen. Zijn rustige vriend de Stuwen bestond zelfs niet meer, met wien hij over gewone levenszaken zoo graâg op burgerlijke manier zat te praten. En de Stuwens dochter was daar buiten, ook alleen, half dood eigenlijk voor haar man. Rechts van hem, vóór van Gend & Loos, vertrok de omnibus naar de Rhijnspoor. De klok boven aan het Paleis wees aan, dat hij zich zoû moeten haasten. Maar hij wilde niet, hij wilde zich niet haasten. Hij haastte zich nooit. Een groot gedeelte van het gentlemantike in zijn persoon, in zijn houding, in alles wat hij deed en naliet, bestond uit dat zich altijd meester schijnen, uit dat voortdurend leven met ingehouden kracht, uit dat zich nooit haasten.

Wanneer de omnibus, het Rokin over, eenmaal uit 't ge-

[p. 72]

zicht was met zijn op- en neêrgaanden kondukteur in het kader van de opening naar binnen, viel er een drukkende last uit Jozefs leden en scheen over de vierkante gladde keyen wech te wolken, onwaarneembaar. Hij had dan niet langer te wikken en te wegen en de langzame gewaarwording van het zich aan zijn luiheid in de zelfregeering overgeven, verdrong zoetjes de geestesspanning van zoo straks. Hij deed een paar stappen over den harden stadsgrond, waar men ten minste over gaan kon zonder zijn schoenen en broekspijpen te bestoffen zoo als in het zand, buiten. De flauwe laatste openbaringen van zijn inwendigen tweestrijd waren de gedachten aan de volgende treinen, waarmeê hij nog zoû kunnen vertrekken, aan de rijtuigen, die dicht bij hem klaar stonden, waarmeê hij dezen trein nog kon halen, die even door zijn hersenen glipten, maar die verdampten in de onberedeneerde valsche zekerheid van dat dat onmogelijk was. Hij liet zich gaan, drong zich gemakkelijk de overtuiging op, dat

het laatste middel om vandaag buiten te komen, niet meer bestond. En hij had weêr een dag en een avond om zijn genietingen van vroeger te herleven.

Hij vond, zacht en weldoend in hun verbleektheid van herinnering, de vroegere sensaties te-rug. Het bitteren in de club, de banale eeuwige jeugd der vrienden, het eenigszins fijn dineeren, de altijd kittelende herhalingen der zelfde gesprekken over rijke meisjes die onvermoede huwelijken deden, over bankiersfaljetten, over wijnmerken, over spijzen, over paardrijden, over bals van den verlopen winter en badreisjes voor den aanstaanden zomer, vooral over de mentinee van die en de maitres van die, over de allergeeueste meiden en over de eigenaars van café-chantants, hij maakte ze weêr en weêr door, de oude verveling geweken, hij hoorde ze aan en sprak meê met zijn mooi

[p. 73]

bloeyend gezicht, en lachende onder zijn prachtige snor. Hij ondervond, tot overmaat van plezierige bevreemding, weêr het genot van zoo gemeenzaam, met het wijsheids-gemak en de goedge onverschilligheid van den ondervindingrijken man, die zijn wereldje kent, al die zaken te behandelen.

Vóór het dinee maakte hij een enkele maal een toertje te paard, maar zelden, héel veel hield hij er níet van. Na het dinee was het weêr een komedie, een concert in het Volkspaleis, een avondje doorgebracht bij een oude vriendin. Hij liet zich weêr verleiden in de slordig afgestofte, nieuwe, onverzorgde weelde van die hoerenhuisjes, zoo bewoond, zoo ontruimd. Hij ademde weêr in het verslijtende vleesch van de te-ruggevonden oude meiden en de jong ontdekte. Maar kalm, alles bedaard, alles met de bedaardheid van vroeger, vermeerderd en versterkt door zijn telkens meerdere rijpheid.

Den volgenden dag reisde hij trouw naar buiten. Hij vond Mathilde altijd dezelfde, zwijgend, met haar zieke stem hem naar de zaken vragend, met de eindeoze hoop op herstel. 'Begrijp je, als ik weêr beter ben dan, ... begrijp je, als ik weêr beter ben'. Altijd had zij andere plannetjes voor de toekomst, allerlei kleine gelukjes, die zij samen zouden hebben. Als hij twee, drie dagen achter-mekaâr buiten kwam, vond hij haar vroolijker dan gewoonlijk. Maar als hij daarentegen eens wechgebleven was, scheen ze dat toch niet zoo erg naar te vinden. En dit stelde hem veel te vrede. Eene berustende lijdende gelijkmatige kalmte was over haar gekomen. Éen ding was wel eens op hem gevallen. Was hij in haar bijzijn, dan stonden haar blikken in zijn oogen, volgden zijn minste bewegingen, drongen over zijn lichaam, met een vreemde volharding. Dan vroeg hij haar bijvoorbeeld iets en antwoordde zij niet, zij scheen hem niet

[p. 74]

te hooren, hem drinkende in haar starende, groeyende, zwijgende oogen. Eens had hij gezegd, een beetje gedwongen: 'Wat kijk je me raar an ...', zij zeide: 'ik? ... ik? ... wat bedoel je? ... Wel nee, dat verbeel-je je maar'.

Een andere keer als hij weêr, na de beurs, op den Dam stond, van-zelf naar de dommelende paarden van den omnibus kijkend, en hij was gisteren pas buiten geweest, was het de last en het hinderlijke van de reis, die hem deden besluiten in de stad te blijven. Onophoudelijk dat heen en weêr trekken, in de stofferigheid of de smerigheid van de spoor en zoo, het vervelende eentonige hossen, een paar uur lang, in zijn eentje, om als belooning van zijn moeite in denzelfden afmattenden vreugdlozen doodschen dampkring, buiten, aan te komen, dat was heel onaangenaam. Als hij den omnibus maar zag, voelde hij zich al hobbelen tusschen allerlei burgermensen in, met een door het dansen veroorzaakte tergende

jeuk, die hem noodzaakte aan zijn neus te wrijven elke vijf minuten, hij liep al in de gedrongen haasterigheid van het stationsperron, hij voelde zich het onbeduidende grijze landschap doorstroomen, verder de eenzame rit van Vreeland, Kortenhoef en 's Graveland in het gemeene tentwagentje, met den viezen koetsiers-jongen voor hem en den ouden hit, en dat alles om zijn naren dag door een nog naarder avond te laten volgen, zonder zelfs altijd bij Mathilde te kunnen zitten, korte woorden over het weêr en de huishouding met de meiden wisselend, - neen, het was te akelig. Zijn eenig genoegen was dan Marie te zien, het jonge frissche vleesch, zwaar en warmblank. Maar zij prikkelde hem minder dan eerst, het onnoozel-landelijke van haar lichaam drong op den achtergrond zijner verbeelding, nu hij zijn steedsche plezieren juist weêr herleefde.

p. 121-135

's Avonds, vóór Felix naar bed ging, moest hij bij Mathildes stoel staan. Dan zoende ze hem zachtjes zonder ophouden op zijn voorhoofd, op zijn haar, op zijn handjes. Als het oogenblik van goeye-nacht zeggen was gekomen, hief ze hem hoog op, tot boven haar hoofd, bracht daarna zijn gezichtje vlak voor het hare, staarde in zijn oogen tot die dichtvielen en deed vreemde vragen: 'Waarom ben je

[p. 121]

vader niet? Ben-jij Felix, ben-jij niet Jozef?' Als hij weêr op de vloer stond, kuste zij hem op zijn lippen goede nacht, langen tijd, haar mond aan den zijne klemmend, zijn mondje uitzuigend met haar graâge doffe lippen, als een verliefde. Het gebeurde, dat zij, later in den avond, nog niet was voldaan, dat zij niet slapen kón. Dan sloop zij naar boven door den stijgenden nacht der trappetreden. Zij stond voor Felix bedje, als Marie al sliep. Zij bleef een half uur staan staren over het witte dek en het gladde hoofdje, met de roode rondte van zijn open mondje, dat er boven uit lag.

Jozef was er nu in negen dagen niet geweest. Den Zondag, den dag, dat hij toch altijd kwam, had hij nu ook overgeslagen. Dinsdag 's morgens, tien minuten over half elf, toen Mathilde aan haar huishouden zat, bracht Jans een brief van Jozef binnen. Het was een vierkante enveloppe, van gelig oud-Hollandsch papier, dat mooye papier, waar Jozef altijd op schreef. Jans lei den brief op tafel en draaide, drukkend, er haar wijsvinger half op om, als wilde zij den brief beletten wech te vliegen, en, zich omkeerende om heen te gaan, zag zij, van onder den strengen boog van haar kornet, nog met twee zorgzaam-ernstige blikken naar den brief, zeggende:

- Die brief is gekomme, mefrouw.

Voortschrijvende aan haar huishoudenboek, nam Mathilde, met een korte koude verplaatsing harer blikken, onontroerd, als een gewoon en verwacht ding, het gelige vierkant van den brief in haar oogen op. De brief lag daar, alleen, hoog op het stijve tafelzeiltje. Hij lag daar, als een vreemd licht voorwerp, door zijn pas-aangekomenheid als een vierkantje nieuwe frischheid opwittend uit het zwaardere, in zijn gewoone oudere, kleurenwezen der kamer. Terwijl Mathilde voortschreef en naar haar schrift keek, bleef de

[p. 122]

brief, links in de schuinte, als een scherp omljnd wit vakje van de tafel, in haar oog liggen, als een klein vormpje door zijn ongeknottede gladheid en verschheid in een hoogen witten klank roepende, dat hij zoo even hier nog niet was.

Mathilde nam den brief op, waardoor hij haar oog naderde en heel lichtelijk grooter en zwaarder werd. Jozef verontschuldigde zich, zoo als altijd, dat hij verleden Zondag niet gekomen was en dat hij vóór aanstaanden Zondag ook niet zoû kunnen komen. Het opengevouwen blaadje strekte zich dun-stug tusschen het bleeke vleesch van Mathildes vingers, met het gerekte geritsel als van verflauwde gewrichtverbuiging en zij had heel even het grijs-bleeke gevoel der kille leegte die van het papieren vlaktetje over haar wangen steeg, dat zij altijd na het lezen van zijn briefjes had, maar nu heel vluchtig, zich terstond oplossend in de licht-blauwe breedheden ven hoop, waarin haar denken waadde.

Jozef zoû dus Zondag komen. Dat de dag nu bepaald was, waarop het gewichtige gesprek zoû plaats hebben, verergerde Mathildes zenuwachtigheid, en maakte haar vertrouwen op de uitkomst nadrukkelijker. Zij voelde zich verjeugdigen in de gejaagdheid, waarmeê zij den dag tegemoet zag. De soort prikkelingen, die van haar voeten tot haar hoofd als regens van speldeprikken liepen, die van haar hart uit door haar keel stegen, als een idwendige kreet van begroeting en een roepen om nader te komen, herinnerde zij zich alleen van lang geleden, toen zij nog niet getrouwd was en zij Jozef wachtte, die andwoord moest komen vragen op zijn gedaan verzoek. Maar snel, als raakte de vleugel van een voorbijvliedenden ouden grijzen verlepten vogel haar achterhoofd aan, wipte het gezicht van de kamer op den Oudezijds-Voorburgwal, en Jozef, die de stoep onkwam, en hun eerste kus, door haar gedachten, en wech

[p. 123]

was het weêr, vernietigd onder het beeld van den aanstaanden dag, dat haar, gelijk de prijsuitdeeling den scholier, als een vaag, groot, zwaar donker lichaam, als een in haar verbeelding gewrongen balk, onder zich neêrdrukte. Daarna werd zij den dag weêr gewaar als een donker blok, maar er om heen waren stukjes planten- en bloemengroei en gele randen zonneshijn, om dat zij den dag zag in den tuin, waar ze hem met Jozef leven zoû.

En zij liep door het ledige huis. En het zilveren licht van haar verlangende oogen straalde tot de wanden en zolderingen en bleef er hangen in zilverschijnende plekken. En het huis wachtte met haar samen op den geluksdag, die nú eens langzaam aan scheen te komen waren uit de verte, in breede rollen van wit en blauw en goud, met hoog geboogde luchten en wijde bloemende grondvlakten, die dán weder in de verte achter een hoogen poort vol ruischende glansen op haar scheen te wachten, tot de tijd haar tot hem heen zoû hebben gevoerd. Jozef zoû Zondag komen. Stroomde door alle vensters niet licht en kleuren naar binnen; openden zich de ramen en deuren niet tot aan den grond om hem binnen te laten? En de stilte van het ledige huis vulde zich immers met ruikers van zonnekleuren, omdat hij komen zoû? En zij liep door het huis. Haar voeten wiegelden vluchtig over de blijde vloeren. De vloeren gleden voort onder haar voeten, met de matte kleuren der tapijten als opengebroke door de wit-gouden rondtes van zonnelicht, waarin enkele bladerenschaduwten stilletjes wenkten.

Zij zag zich treden door de deurposten in de ruimten der kamers, en de wit-omlijstte beperking der deurposten sprong te-rug om haar heen, om dat die tastbaar was, maar de ontastbare ruimten vol waren van goud- en wit-wemelende hoop, die Mathilde omvloeyde. Zij zag zich gaan langs de wanden, en de wanden schoven haar voorbij, stil wit-lachend,

[p. 124]

vlak en recht. Het was haar of zij altijd verder zoû gaan, het hoofd naar voren, den dag zoekende, die in de verte stond. Als zij een stuk wand zag, was het alweêr achter haar. Kwam zij aan een hoek, waar

twee wanden elkaâr raakten, dan kon zij niet verder gaan. De eene wand leidde haar naar den andere, maar allen waren zij met lichte kleuren, en zij zag hen aan, en zij spreidden zich uit, blank en breed; glimlachjes speelden in de figuren van het behangsel. Mathilde zag door het huis en zij zag, dat het mooi was. Maar als zij in den tuin keek, was overal weêr de gezichteinder, de grens van haar blik, die zij zich niet begrijpen kon. Zij wilde dieper zien, was er nergens een verre, verre opening? maar de kleurvakken van den tuin naderden, hechttten zich als schilderijen in de lijsten der ruiten. En snelheden van zacht-gele tevredenheid suisten over Mathildes borst door haar gemoed.

Mathilde wandelde door het huis, deur in, deur uit, en ook naar boven. Zij zag de omkastingen der vertrekken en portalen, met hun ongebogen steeds elkaâr voortzettende lijnen, haar overhuiven, naast haar opstaan, over haar heen vlakken, haar beschutten in hun onverstoorde effenheid. Het huis was het weldoende verblijf, waar zij Jozef zoû ontvangen. Zij voelde, haar hand wijd uitgespreid als een halve ster tegen de muren leggend, hun liefdadige hardheid. Want zij beschermden haar tegen den tuin. De tuin was zoo vol van een kleurenoverstelping, de geestdriften en verrukkingen van het diepe zomergoed zonken met zulk een bevende vaart neder over de juichende tuinkleuren, dat Mathilde bang was voor den tuin. Maar de vloeren droegen haar hoog heen, en de branding van buiten kon haar nog niet bereiken. De meubels omstonden haar met de rust en tevredenstelling hunner bruin-kalme onbewegelijkheid. Zij waren goed, zij waren fraai, zij waren trouw. En als om hen

[p. 125]

te streelen, zoo als een kind op zijn hond, zoo als een bruid op den arm des geliefden leunt om een derde iets te vragen, zoo leunden Mathildes handen op de randen der meubels, wanneer zij zich naar voren boog om gedachteloos de namen der makers te lezen onder de platen aan de muur. Want zij had van die plotselinge nieuwsgierigheden voor de kleinste kleinigheden, die drentelende afwachtingen van heugelijke gebeurtenissen in menschenoogen doen ontstaan. en die Mathilde eensklaps de nog ongeziene krul van een behangsel-figuur deden ontleden, of haar een klein barstje in de lambrizeering lieten ontdekken en nagaan.

Zoo ging de Dinsdag en de Woensdag voorbij. Mathilde dacht aan het gesprek met Jozef als aan iets, dat buiten haar om zoo bepaald was, als aan een gelegenheid, die zich nu voordeed om haar geluk te herstellen. Zij bedacht niet, dat de heele zaak van haar was uitgegaan en nog wel toevallig nú pas, dat zij hem even goed twee maanden geleden hetzelfde had kunnen zeggen. Zij dacht er ook niet aan, dat Jozef zich op 't oogenblik voelen moest als altijd, dat hij nog van niets wist. Neen, zij had een gevoel als bereidde hij van zijn kant zich in Amsterdam op den strijd voor, die zoû plaats hebben, terwijl zij 't zich hier deed. En zij maakte haar plannen, nauwkeurig, in onderdeelen. Zij zoû beginnen met het feit te zeggen zoo als het was: zijn liefde voor haar was niet zoo groot meer als vroeger. Dan zoû hij zeggen - ze kende hem er goed genoeg voor om dat zeker te weten -: 't was volstrekt niet waar, hij hield nog altijd even veel van haar. Maar dan zoû zij hem bewijzen, dat 't níet zoo was. Want, zoû zij vragen, hoe handel jij in den laatsten tijd tegenover mij en hoe doet een man, die wezenlijk veel van zijn vrouw houdt? Zij zoû hem het onderscheid laten voelen. Dan zoû hij misschien toegeven ... En dan, en dan ... Mathilde lachte en trad

[p. 126]

voort, zij voelde haar plan worden in de huppelende blijdschap van haar lachjes. De woorden verzamelden zich langzaam in haar, heerlijk zeker. Als bijna lijnen, die elkaâr naderden en zich samenvoegden, waarden de gedachten om haar heen door de huisruimten. Haar lachjes zweefden op,

verzilverkrulden de lijnen; zilverwitte onzichtbaarheden luwden in lichte wolkjes om haar heen, wierookten tot haar voorhoofd en deinden weêr te-rug, beglipten haar hals, suisten weêr op door heur haren, glanspuntend, paerelend, sterrelend boven haar heen. En zij liep voort; haar gedachten, in gele, rose en blauwe draden, weefden aan het plan. En in de zachte bewegingen dier ongeziene gelukskleuren, begon zij te neuriën, maar zachtjes, voor haar zelf onhoorbaar zachtjes. Kwam er een bedenking, vlotte het plan niet geregeld, dan haperde de stille neuriënde gedachtenstem, heel even, maar als het bezwaar bijna overwonnen was, begon zij weder, nog zachter, altijd zachter.

Zoo ging zij door haar slaapkamer om te zien, of alles goed opgeredderd was, maakte de kleerenkast open, hing haar japonnen op hun plaats en keek of haar lijven, tegen de stof, wel met de voeringen naar buiten hingen; zij zette het speldekussen recht voor het toiletje, sloeg de gordijnen voor het bed over elkaâr, en nam nog hier en daar de stof af, want Marie deed alles niet precies genoeg. En alles moest toch heel goed in orde zijn voor als Jozef kwam. Zoo ging zij door de keuken, liet Jans haar toonen wat gebroken was, onderzocht of de tinnen zaken en de koperen glaze-waschpomp, de raspen, de zeeften en de beschuittrommel wel op hun plaats aan de muur hingen, of het fornuis wel goed schoon was. Als Marie en Felix uit waren, ging zij zien of er op de planken der kasten boven wel overal schoon papier lag, of Felix kleeren netjes opgevouwen waren. In het rieten kabinetje streek zij een ver-

[p. 127]

keerde plooi uit een venstergordijn en schikte de stoelen in de stipste orde om de tafel. In de groote kamer liet zij de vuile voeten van Felix wegvegen, die daar van gister-avond nog stonden, en beknorde Jans, dat zij zoo slordig geschuyerd had. Zij trok een kreukel uit het tafelkleed, leî de muziek op de piano tot een regelmatig hoopje. Maar, door het rusteloze op- en neêrgaan verflauwde de innigheid harer gedachten, eindelijk dacht zij er niet meer aan, dat zij aan 't denken was, en, ontevreden, bleef zij staan om kalmer haar plan verder te maken.

Zij stond, rustende op haar rechter been, de teer-grijze wol strak gespannen over de ronding der uitgezette heup. Haar linkerhand morrelde aan de knopen der peignoir. Aan de rechter, boven den tegen haar borst gedrukten arm, wreef zij haar kin heen en weêr; haar blikloze oogen lijnden, van haar langzaam ja-knikkend hoofd uit, strak op het zelfde punt van de vloer neêr. Of zij streek haar handen van haar voorhoofd tegen haar wangen neder, die dan tot rose kussentjes onder haar oogen zwollen; en zoo, haar hoofd in de handen gevat, terwijl een aarzeling van klamheid over haar schedel trok en de aderslangetjes aan haar slapen zich even verdonkerblauwden, liet zij haar oogen den aanstaanden dag tegenglinsteren, met kleine dartelende blauw-zilveren vonkjes.

Als hij dan toegegeven had, dat hij niet meer zooveel van haar hield als vroeger, zoû ze hem zeggen, dat hij zeker zelf niet wist hoe dat kwam, maar dat zij 't hem kon uitleggen: zij was ziek geworden, had daardoor van-zelf niet zoo lief meer voor hem kunnen zijn als vroeger, en hij was nu eenmaal iemand, die er behoefte aan had, dat een ander onophoudelijk de grootste liefde voor hem toonde. Maar het zoû weêr te-rugkomen, als hij maar zeî, dat hij nog een heel, heel klein beetje van haar hield, och maar zóo wei-

[p. 128]

nig, zóo weinig, als een stofje tusschen vinger en duim ... Als zij dit gezegd had, zoû ze naar hem kijken, hij zoû zeker een beetje zenuwachtig geworden zijn en hij zoû zeggen ja!, dat hij nog werkelijk

van haar hield, dan zoû zij hem omhelzen, en dan ... o, 't zoû heerlijk zijn! ... zij zag zich al met hem loopen in de zon, haar arm in den zijne als toen zij pás getrouwd waren ...

Mathilde stond dicht bij het venster. Achter het neteldoeksche gordijn speelden zes vliegen tegen de ruit, als zwarte stipjes op en neêr wippend, met lichte tikjes tegen de ruit rakend, tegen elkaâr aangiggelend, op elkaârs ruggen klimmend, zich badend in een paar dunne zonnestraaltjes, twee aan twee in kringetjes rondwirrelend, stilblijvend tegen het neteldoek. Eens vloog er een op Mathildes voorhoofd, liep snel rond tot bij de wenkbrauwen, sprong toen op haar hand, liep op en neêr, sleep zijn voorste pootjes tegen elkaâr en liep weêr op en neêr. Mathildes oogen, moe van het turen, knipten wakker. Zij had zóo innig aan hem gedacht, dat een lichte koû over haar heenging, onder haar kin tegen haar hoofd op. Het was als had zijn gestalte, warmend, vlak voor haar gestaan, als had zij tegen zijn borst gestaard, tusschen haar en den wand, als was hij nu met onhoorbaren tred weggegaan. Zij zag om, met angst glimlachend. Hij was er niet, neen, zij zag hem niet gaan. Toen door 't venster ziende, was 't haar, of hij elk oogenblik om de hoek zoû verschijnen, en van de heete tuinkleuren uit, tot haar heen treden, met zijn armen, met zijn schouders, zijn voeten nog in de zon.

Maar haar mijmering stierf uit en zij dacht: als hij werkelijk eens vóór Zondag kwam. Dat was wél heel onwaarschijnlijk. Maar zij haastte zich toch met haar kleine voorzorgen, omdat hij elk oogenblik komen kón. De deuren van het rieten kabinetje en van Jozefs slaapkamertje stonden

[p. 129]

open. Door de vijf ramen geelden, zich naar onderen verbreedend, zware kokers stof-wemelend zonnlicht naar binnen. Schreed Mathilde voorbij de ramen, dan brandde plotseling een plekje van heur haar, haar oog werd blind geschitterd, zag zij haar kleeid goud-grijs en weêr donker worden, was haar hand op eens schel verlicht. Het klaterende goud-groen van den tuin brandde door de tintelende ruiten. Hetzelfde eentonige deuntje neuriënd, nu en dan eensklaps luider, als wilde zij er iets meê dwingen, deed Mathilde verder haar zaakjes. De stilte, die als een warmblanke doorzichtigheid over Mathilde hing, werd alleen verscheurd, een enkele maal, door de keukengeluiden van een steenen pan, door Jans op den marmeren rechtbank gezet of het bingebangerend ijzergerommel van het fornuis-opstoken, die door den wand heenbraken.

Later op den dag, - het was al Donderdag, - werkten Mathildes hersens voort aan haar plan. Zij zat in de groote kamer, de ellebogen op de tafel geleund, met de kouwige half in het haar wechgedoken handen de huid aan de slapen zóo naar boven strijkend, dat haar oogen werden als die van een chineesche vrouw. Bij de hoeken der neusgaten trilden de zenuwen van haar gezicht. Haar huid scheen te schokken van de geluksgedachten, waar zij vol van was; haar oogen verdoften om alleen naar binnen te zien. Met een rukje zonk nu en dan even haar hoofd lager. De hiel van haar linker voet klopte snel zachtjes op de vloer ...

Zoû zij wezenlijk durven? Als hij daar heel gewoon en met zijn kalmte naast haar stond en ze over onverschillige dingen spraken, zoû zij dan in eens de soort van spanning, die er nu al sinds maanden tusschen hen bestond, durven verbreken? O ja, zij zoû durven, wat er ook gebeuren mocht, zij zoû spreken. En dadelijk zoû zij er over beginnen, als

[p. 130]

hij aangekomen was ... Na dat zij elkaâr dan omhelsd zouden hebben, zoû ze hem al haar verdriet vertellen ... O maar, wat een heerlijk idee, de stilte tusschen hen zoû verdwenen zijn; zij zouden weêr samen praten uren achtereen, zonder ooit uitgepraat te zijn. Het zoû net zijn, als of Jozef van een lange reis was te ruggekeerd, als of zij mekaâr weêrvonden na een lange scheiding ... Al wat zij uitgestaan had, zoû zij hem in onderdeelen haarfijn zeggen ... Allemaal natuurlijk om te maken, dat hij weêr meer van haar hield. Of was 't beter zich niet zoo bloot te geven, en zoû hij daar misschien te trots van worden? ... O Heer! daar wist zij in eens iets veel beters. Zij zoû hem niet omhelzen, zij zoû volstrekt zoo lief niet tegen hem zijn. Neen, zelf trotsch en koel zijn, hem rekenschap vragen van zijn gedrag, dát was het middel ... En neen, ... en ja, ... Ja, ja, zij zoû voorwenden boos op hem te zijn ... Dan zoû hij om dat weêr goed te maken ... en dan ... hoe 't ook gaan mocht, zij zouden in elk geval tot een verklaring komen, die niet anders als gelukkig kon wezen ...

Mathildes verbeelding zag zijn ontroering al, en haar ontroering. Hij zoû vlak bij haar wezen wanneer zij hem dit alles zeggen zoû, en hij - geheel, zijn hoofd en zijn handen en zijn voeten, en zijn oogen, al zijn leden, die zij lief had, al zijn bliken, waarnaar zij verlangde. Zij zoû hem zien, zij zoû hem hooren, zij zoû hem betasten kunnen. Zij zoû zijn gezicht wel weêr van liefde doen branden; en als hij zijn hoofd dan boog, en als hun monden dan tot mekaâr kwamen ... Zij zag de zon al gaan over zijn kleêren, ... en zij zoû hem brengen naar het huis, waar ze hem behouden wilde, zoo als vroeger ...

Mathildes hoofd was lager gedaald, tot even boven de tafel. Haar armen lagen er voor te rusten. Zij was wech in haar gedachte. Nu deed zij haar hoofd een beetje naar

[p. 131]

de hoogte, met wijde, als verbaasde oogen, die zich daarna tot aandacht samentrokken. Een waas van vreemdheid was om haar heen; een schrik prikte in haar achterhoofd. En zij meende in de ronding van haar linker arm, waaronder, diep, de vloer warrelde, zijn arm te hebben zien steken. Zij had het gevoeld. Zij had zijn hand, zijn blanke hand, op haar voorarm voelen liggen, de vingers allen naast elkaâr, teeder drukkend. Zie, daar was de hand weêr, bezijde de tafel, plotseling opkomend, warend door de kamer, dalend, verdwijnend. In de hoeken, aan de muren, zag zij onzichtbaar zijden van zijn lichaam, de rechterzijde zonder het hoofd, zijn been, dat bewoog. Toen, door de ronding van haar onbewegelijken arm weêr naar de vloer kijkend, zag zij, in vlottenden trechter-vorm, lapjes nevel, donkere stipjes, zwarte vlakjes, waarin Jozef klein en groot, daalde en opkwam, als een pop, die zich uitzette. Maar zij overwon het gezicht; haar verschrikking verteederde weder tot de lachende aandoening van het plannen maken.

... Als zij zich boos toonde, zoû hij haar misschien vergeving vragen ... maar dát zoû zij in geen geval willen ... maar wanneer hij nu eens niet deemoedig was bij haar trots ... 't Was waar ook, neen, het was ook eigenlijk maar beter niet trotsch te zijn. Als zij zich als de minste voordeed, als zij smeekte en bad, dán bereikte zij stellig haar doel; zij zoû dus eerst dit zeggen, dan dat, dan zoû hij ... en dan zij ... en dan zoû zij nauwkeukeurig bepalen, wat zij graâg had, dat hij deed: elken dag overkomen, enz ... tweemaal in de week bij haar slapen ...

Jans was de jaloeziën dicht komen maken. Mathilde zat in de zwaar-breed-goud-blank-doffe zomermiddag-schaduw, waarin de kamer stond. In de gleuven der jaloeziën was

[p. 132]

de rijke warmte der tuinkleuren neêgedrukt door de schuine latten. Van boven door de jaloeziën snelden alleen nog enkele zonnestralen in de kamer neer, die op de meubels lichtend vlekten. De stilte was van een vergulde bleekheid, als van door matglas verdoofd gloeyend goud, waarin aarzelingen van teeder blauwe, geel-rose, blank-grijze tinten zwierven. Fijne, schuchtere dartelingen van stervend zilver en kwijnend rood lispelden. Een lucht-eile wade van verwelkende glansjes laauwde. In de broeyerig-kleverige roerloosheid van de kamer gleden en streepten Mathildes gedachten uit haar heete wezen over de donzige kleuren. Uit haar oogen ruischte haar denken. In hel gouden pijltjes naast mekaâr, die opsprongen en neêkletterden, met zilveren pijltjes schuin er boven en er door heen, schitterde, haar driftige mijmering ...

... Als hij zeide, dat 't met de zaken onmogelijk was om zoo dikwijls over te komen ... als hij sprak van de verveling van de reis, en dat zij toch weinig aan hem hebben zoû, ... o, zij zoû hem niet uit laten spreken, zij zoû hem Felix voorhouden, maar vooral altijd zich zelve ...

Haar plannen vorderden; zij voelde zeker te zijn van haar zaak. Haar betoog sloot samen; er kon niets tusschen. De gedachte plannen zetten zich om in vormen voor haar uit, op de vloer: in rechte lijnen en vierkanten, bevend, rillend, maar steeds elkaâr naderende, met een dak van schuine lijnen er boven, als een geheel.

Zij leunde nu tegen haar stoel en keek rond, in de lichte bedaring van haar gedachtekoorts. Zij voelde met welbehagen het ongerimpelde lachen van haar gezicht. Uitstekend! dat hij nog niet gekomen was. Alle stoelen stonden leêg om haar heen. Hij was niet in de kamer. Zij kon heerlijk alleen eerst op haar gemak alles wikken en wegen en samenstellen, vóór hij kwam ...

[p. 133]

Zij stond op en bracht, kalmer als eerst, een flesch Florida water op zijn kamertje. Zij sleep het scheermes, dat in de waschtafellâ lag, iets wat zij nog nooit had gedaan; zij schikte de spreid glad over zijn bed. Zij was moe. Haar denken verflauwde steeds.

Zoo ging de dag voorbij.

Na den eten rustte Mathilde op het eene kanapeetje. Nu zoo goed als klaar met haar voornemens, lag zij zalig-moe voor zich uit te turen als na een nacht van paring. Haar eene hand steunde haar kalm liggende hoofd, de andere lag onbewegelijk over haar schoot. Zij was stil droef blij. De oude gedachten van den dag, de vondsten, die zij al lief had gekregen, zweefden zachtjes door haar brein. Reeksen gedachten, groote stukken der plannen, kwamen in lange, licht-zwart-fluweele langzaamheden over haar lichaam aanwaren naar haar oogen; enkele kleine donker-witte bijzonderheden, een trek, die Jozefs gezicht zoû hebben, zeker uitstekend woord, dat zij zeggen zoû, kwamen van ter zijde in haar hoofd springen en er weêr uit glippen, door de groote gedachtendrommen heen.

En zij voelde zich tot alles in staat, geheel aan haar liefde overgegeven, zonder trots. Als hij niet toegaf, zoû zij zich vernederen, zich zoo lang en zoo diep vernederen, tot hij overwonnen was. Zij zoû weenen, weenen zooveel, dat hij haar om haar tranen weêr lief zoû moeten hebben. Zij zal hem beloven en hem influisteren, dat zij alles zal doen, wat hij wil.

Onder het langzaam vallen van dezen blijden dag, voelde zij zich verzwakken tot alle offers, zij voelde zich wiegen door de rust van de kamer in een weldoende vergetelheid van zich zelve. Zij wist nu wel waarom zij vroeger niet gesproken had tot Jozef en altijd maar gewacht; het was door

[p. 134]

haar trots geweest; zij had niet gewild. Maar nu was zij nederig; zij zoû kruipen aan zijn voeten. Zij hoorde zich zachtjes ademen tot de vriendschap der stille kamer, heel zachtjes. In haar oor suisde heel licht de vermoeyenis. Zij zoû hem beloven zich opzichtiger te kleeden; zij zal hem beloven meer met hem uit te gaan. Zij zal nacht en dag klaar staan om zijn wensch te doen. Zij wil nu wel veel reizen later. Felix zal ponniehaar dragen en op een kostschool gedaan worden...

Zij hoefde nu niet meer te denken. Zij kon rustig slapen van-nacht. De zwijgende wanden, met hun hooge, ernstige voorhoofden, hadden haar plan in zich af laten drukken. Zij zoû het in hen morgen weêrvinden; zij kon het nu veilig vergeten en aan niets meer denken ...

Mathilde richtte zich plotseling op, te midden der strakstaande wanden. Zij voelde als een bodem van zekerheid uit haar bewustzijn wechzinken. Als zij zich morgen eens niet herinnerde wat zij Jozef zeggen zoû, als zij de woorden eens verloren had, voor altijd verloren! Als haar plan eens wech was, en als ze het zelf eens niet meer wilde, en als ze niet meer zoû weten wat te doen ... Maar deze schrik, die heenvlood uit haar wezen en rende door de kamer en opratelde tegen de ruiten en schuurde langs het behangsel en weêr te-rugkronkelde in haar wezen, verbreedde zich tot een gevoel, donker, hopeloos bruin, dat lang bleef hangen op dezelfde plaats: als Jozef eens koel bleef, als, na alles wat zij bedacht en gezegd zou hebben, hij eens dezelfde bleef der laatste maanden, dezelfde, blank, koud dezelfde, als hij haar eens niet begreep, en met een zwijgenden glimlach vroeg wat zij bedoelde ...

Maar, in de laagte, met hun grond en één opstaanden wand, schoven stukken tuin en stukken kamer voor haar

[p. 135]

verbeelding, met Felix er in. En zij zag hem, een afgerond levend wezen, zich bewegend, geluid gevend, met licht in zijn oogen en een rooden mond. Dat was Felix. Dat was haar kind, hun kind. Als Jozef achter hem stond, dan reikte hij tot Jozefs middel. En zij keken met hun oogen op dezelfde manier. Felix was als uit Jozef gekomen. Uit Jozefs wezen neêrgestooten op de aarde. Felix was, dus moest Jozef zijn.

En wat was dat 'Jozef'? Dat was een hooge gevormdheid, het was datgene, wat alleen zij zien woû, wat alleen zij hooren woû, wat alleen zij wilde aanraken, een man, nietwaar, haar man, dat was die man, die haar lief had gehad, die haar liefhad ... O maar, met zijn oogen, nietwaar, en met zijn voorhoofd en met zijn mond en met zijn handen, wás hij ... O, o, wat zoû die toekomst gelukkig zijn!

Mathilde stond weêr, recht op in de kamer. Zij wreef in haar handen, om dat haar zaken zoo goed stonden. Met den zegevierenden blik van iemand die, het hoofd omhoog, naar aanstaande blijde tijden uitkijkt, zag zij, voor het venster, de komende schemering tegemoet. Zij lachte verheugd, zij lachte zooveel; in een wordend lachje bleef haar gezicht eensklaps stil, om verwonderd te zijn over het dwaze verdriet, dat zij zoo lang had gehad. De behoefte om te loopen bewoog haar weêr door het huis. Zij

ging, met een licht deinen van haar schouders, haar hoofd bewoog heel langzaam op de maat van haar gang; haar borst ademde op en neêr, haar heupen ovaalden grijs uit onder het kleed; de wrong harer voeten steeg en daalde regelmatig over de bevloering.

p. 146-148

Mathilde voelde zich verblijden in den zonnwind, die haar omleefde. Zij had een boek voor zich op tafel liggen, mejonkvrouw de Mauléon, roman van Bosboom-Toussaint. Terwijl zij las, verglansde de zon de bovenste helft der bladzijde, de wind snerpte stil een blaadje op. De wind soesde om haar neus, over haar wangen, in zachte koeling, streek frischheid over haar oogledenranden, die naar de zon mondden, bebefde haar heete hoofd met kil-prikkingen, onder de haren door. De zachte wind kwam door haar mouwen, onder haar onderbroek en door de spleten van haar ochtendjapon van voren tusschen de knopen, naar haar huid en en plekte stil-frisch. Zij drukte haar linker voor-arm onder de borst en tot haar navel streek de breed verrassende koelte. Toen duwde zij in een kil-tinteling van de bladerstijve broekspijpen en rokken haar beenen tot elkaâr; haar geslachtsdeel leefde gloei-kittelend op als een daar verborgen beest; zij perste de handen aan-éen; haar oogen wolden hittewemelend rond; het was haar of haar beenen Jozef al om-

[p. 147]

armden, of de mond van haar geslachtsdeel hem wenkte en kuste.

Marie was wechgewandeld, om te zien wat Felix uitvoerde achter in den tuin. De wolken verdunden en gingen hooger, verder, in golvend bezoomde scharen zwalkend langs de zon. De lucht in het westen en heel-hoog boven, blauwde vrij. Donker-geel en zwarte stukjes, in wespen en paardevliegen, puntten voorbij, op een afstand. Mathilde bleef, zonder menschen, wier vormen en geluiden haar voelen braken, in vrije alleenheid, en het zuivere geloof, eenzaam en geheel, leefde in haar op; het kwam zachtjes over het bezonde geelzwarte pad tot haar, het lachte in de zonne-wind-tintelingen in de rondte, het vloeiende op over het getimmer aan d'overkant van den weg, over het klakkend gerommel van een rijtuig, over een ver hondgeblaf, het wolkte in het windgelach tot haar hoofd, het sneeuwde, sneeuwde in stille luchtdruppels van de deinende bladeren. Haar lichaam voelde zij als een vale warmte onder een koele bedekking. Zij deed haar armen een beetje in de hoogte, om de wind tegen haar oksels te hebben. Er was geen-een herinnering. Er waren haar wachtende wangen in den zomer, leêg en effen; er waren haar oogen, die zij niet voelde, waar al de zomer zwijmelend tegen verzotte; er waren haar voeten, die zich over elkaâr legden, om het geluk in haar wezen dicht samen te drukken. Er was een helle leêgte, achter in haar verbeelding, de angst-afwezigheid.

Marie kwam weêr naar de hut, met Eelix aan haar rechter hand, die met zijn beentjes naar achteren sloeg en zijn hoofdje achterover hield.

- Drinkt u hier koffie, mevrouw?

- Ja, dat wil ik wel. 't Is nu heerlijk weêr geworden.

Felix bleef in de hut, hij lachte aldóor. Zijn lijfje werkte zich op de bank naast Mathilde; hij zat op zijn éene been,

[p. 148]

hij leê zijn vuile handtje tegen Mathildes wang:

- Lieve moeder ... moeder-lief ...

- Dag, jongetje, dag, ventje, heb-je goed gespeeld?

Felix' hoofdje ging heen en weêr, zijn oogen blonken, zijn hangend beentje slingerde op en neêr, de armpjes bewogen vóor de strakstaande rieten muur van de hut, het haar ripte bij vlokjes naar boven, de gezichtshuid verroerde en opende zich aan zijn mond; uit het hoofdtje naast haar borst geluidden de klanken in Mathildes hoofd. Zij zag het bewegende leven vóor het zwart van de bank, het vaal van den grond, het licht-bruin van de muur, die wasemden heel even, en tóen wíst zij gedurende de heele menscloze stilte der kleuren vóor haar uit, dat Jozefs leven naast haar leefde in den zomer. Zij dacht niet, zij verbeeldde zich. Het zwart, het groen, het glansende geel van voren bewogen als dof glimmend gespannen elastiek voor haar zien, om dat haar vage geluksverbeelding over haar oogen gloeide, ze heerlijk vervalschend in den waanzin van het geloof. Het was boven haar verhemelte, waar de neus in de keel overgaat, net steeg in een onstoffelijken damp door haar hersens naar boven. Zij voelde een drukking en een ijlheid.

p. 181-189

Zij hoorde, een heel eind wech in het dorp, de kerkklok slaan, met kleine stalen tikjes op de rillende duisternis. Hoe laat was het al? Het moest al heel laat zijn. In de lucht werden de wolken dunner, maar het bleef broeyend. Er waren even twee sterren, een groote geel groene, een kleine, verdere, donkerroode, die dadelijk weêr verdwenen. Zij ging naar binnen en keek op de pendule Het was tien uur. Was hij dan nog niet thuis? Waar bleef hij toch? Zij ging loopen door den tuin, om hem af te wachten. Zij was bang voor de zware warmte, die om haar leden bleef hangen om haar te benauwen. Zij bleef staan bij het groote hek, aan den dorpskant, waar hij vandaan moest komen. Het zoû, het kon niet lang meer duren, of hij kwam. Zij zoû hem hooren aankomen in de donkerte, dan zou ze hem te gemoet gaan op den weg. 't Zou meteen voor 't eerst zijn, dat zij buiten den tuin kwam. Maar nu was zij ook hersteld, zeker, zij was gezond, zij zoû hem vragen dien nacht bij haar te komen slapen, het zoû een heerlijke nacht zijn. Waar bleef hij nu toch? Wat duurde het lang ...

Plotseling hield haar denken op. Er gebeurde iets. Er was als een zwarte dunne lange lijn in den hoogen wind boven haar geweest, die achter haar om was geslagen in den hoek van haar oog. Er was een snelle beweging van vormlooze verschrikking door de nachtruimte. Een laatste steenen koude versteef Mathildes wezen, een doodslag, die in de stilte op haar liefde viel. Zij keek naar hun rieten dak.

[p. 182]

Aan het eene venster, Felix kamertje, was licht, het andere, waar Marie sliep, was donker. Zij dacht, dat Marie zeker nog in de keuken zoû zijn. Zij ging langzaam, met stijve stappen, naar binnen. Haar armen hingen als houten, zij voelde zich hopeloos wechsterven. Toen zij onder aan de trap was, was Jozef bij haar, die van boven kwam, zonder schoenen, en zijn haar aan den eenen kant in de war. Hij keek haar aan en zag een vreemd zwart licht in haar oogen, die als scheel zagen. Hij was met Marie geweest. Zij wist het.

- Ik dacht, dat je nog niet thuis was, zeide zij.

- Ja, ik ben even Felix goeye-nacht gaan zeggen.

- Zoo? Wacht, je haar zit daar een beetje in de war ... Zij streek het in orde met haar aan den arm geheven hand, maar meteen viel zij tegen hem aan, brekend in een hijgend schreyen, met luide, lange toonen als een kind. Haar eene hand stak uit boven zijn schouder, haar neus en kin waren gedrukt tegen zijn beenen jasknoopen.

Jans kwam uit de keukendeur, denkende dat Mathilde een ongeluk had gekregen. Jozef, die zachtjes Mathilde naar de groote kamer bracht, zeî tot Jans, dat zij was gevallen en erg geschrokken was

In de groote kamer, waar alles nog donker was, zeî Mathilde tot Jozef, die zweeg, vlak voor zijn oor met haar lippen, met een zachte stem, die diep uit haar binnenste scheen te komen, als had een ander wezen in haar gesproken:

- Weet u waarom ik zoo bedroefd ben? Jozef is dood, Jozef is dood! ... Dat was mijn man, weet u. - En haar huilen droogde wech, in dorre huivering, die door haar gezicht ging.

Zij rukte zich nu in eens van hem los en liep gauw naar haar kamer, waarvan zij de deur hevig dichtsloeg.

[p. 183]

Jozef stond alleen in de zwarte kamer, met zijn neêrhangende besluitelooze armen, in een elegante houding. Hij was eerst bedremmeld en keek naar het muurvak, waarachter Mathilde nu was. Toen ging hij naar zijn slaapkamertje en trok zijn schoenen weêr aan. Hij had willen voorwenden ze te hebben uitgedaan, om, als Felix sliep, hem niet wakker te maken bij het goeye nacht-zoenen.

Jans bracht de lamp in de groote kamer, bleef even staan, met bezorgde oogkassen.

- Wat is er toch met mevrouw gebeurd, meneer?

- Ik weet het wezelijk niet, zeî Jozef, ik geloof, dat zij vreeselijk de koorts heeft. Laat Marie nog maar even naar den dokter gaan. Ik begrijp ook niet, waarom die man niet méer komt. Wacht, ik zal zelf nog 'es gaan kijken.

- Mevrouw heeft de deur op slot gedaan, zeî Jans.

Jozef klopte tegen het hout van de deur, het bleef geluidloos er achter, hij woû door het sleutelgat zien, de sleutel zat er van binnen in, Jozef zag zwart. Hij ging op het straatje, zag licht aan de vensters, tikte, zonder antwoord.

Toen Mathilde op haar kamer was gekomen, had zij van de wreede ruischelende wanden een koele kalmte over zich voelen vallen. De gewoonte had met haar handen bedaard de lamp opgestoken, als kwam zij daar om naar bed te gaan. Zij trad langzaam over het tapijt, met zijn verwonderde en lachende krullen, op en neêr. Het stuk leven van daar-zóo, met dat andere mensch, dien zij had aangeraakt, met

de huilgeluiden van haar keel, het rillen van haar gezichtsvel, haar armbewegingen, haar loopen en haar openen van de deur was voorbij haar zintuigen geslagen als voor goed wech en achter haar, iets dat zij nooit meer te-rug zoû beleven. Zij vond de kamer hier een stille, afgezonderde plaats, als onder een kerk, een graf van rust, waar

[p. 184]

zij gekomen was, om voor goed uit te huilen, en dan te slapen, te slapen, daar alles voor haar toch voorbij was gegaan.

Haar bewustzijn scheurde op. Dáar stond haar bed en de gordijnschaduw en beblond-donkerden de wanden. Het bed was altijd in haar leven geweest, met zijn zwaar hangende gordijnen, allen stillen nacht, met hun breede roerloze schaduw. Wat had zij dan toch gedaan? Zij kon toch nog wel denken? Die donkere man, tot wien zij gesproken had, maar dat was toch háar man, den man, waarmeê zij getrouwd was, getrouwd, zoo als al die andere vrouwen ook met hun mannen getrouwd zijn. Waarom had zij dan tot hem gesproken van haar man, alsof hij 't niet zelf was? Maar hij wás 't niet, dat lichaam was niet haar man. Zij werd nu als een ontbinding van haar wezen gewaar. Zij wist niet meer wáar zij dacht. Daalde haar waarnemen niet onder haar hoofd? Zij voelde haar handen niet meer, als tot haar éenheid behoorende. Zij voelde, dat haar oogen op dezelfde hoogte bleven, maar wat ging het vreemd in haar hoofd, haar gedachten holden als vale eilieden om, zich verdeelend en oplossend, zonder vastheid, zonder tot geheelen te worden. Zij knoopte langzaam haar goed en haar korset open en ging op het bed liggen, waarvan de gordijnen weêr achter haar dichtvielen, eerst op haar rug, toen op haar rechter zij, toen voor-over, met haar voor-armen onder het kussen, haar rechter wang er langs aayend, op en neêr, en stil met haar heele lichaam. De lampevlam gaf een warrige mat gouden glansplek in het gordijn, naar haar hoofd. Daar viel een bekende gedachte als een vaal pakje door de warreling harer gudsense hersens, en brak open en bloeide op, hel-lichtend in den purperen kolk van haren waanzin. Zij zat in de warande en was immers aan 't denken, aan 't denken aan het geluk? Hoe was 'et ook weêr?

[p. 185]

In de kleine binnenkamer van het oude huis was haar vader, hij bewoog zich, hij sprak, hij pakte haar bij haar arm, hij zoende haar, och, wat zag hij bleek, hij ging dood, haar vader. Hij wankelde en viel van zijn stoel op den grond. Hij sprak niet meer in de binnenkamer, hij was dood, haar vader. Vader, vader, bent u dood? ... Zij was nog een heel klein meisje, dat was haar nieuwe japon, dien zij daar aan had ... Was hij niet mooi, haar nieuwe japon? Mooi, nietwaar? Zij ging er meê trouwen. Zij was een groote dame, en ging trouwen ... Met wien, wel met Jozef natuurlijk, met Jozef ... Hij was altijd bij haar geweest, nu ging zij met hem trouwen ... O, o, wat wilde hij van haar lijf, wat deed hij aan haar bloote lichaam! Hij deed haar pijn! Was zij maar niet met hem getrouwd! Wat deed hij toch met zijn handen aan haar borst ... Hij drukte tegen haar buik ... O, God, hij drukte haar dood ... Zij was nu een getrouwde vrouw ... Zij gingen samen wandelen, heerlijk, de menschen keken om naar zoo'n mooi gekleede en gelukkige man en vrouw ... Dat was weêr een benauwde nacht, wat trokken zij toch haar lichaam uit elkaâr? moest zij dan zoo gemarteld worden? ... Een stuk van haar lichaam, dat er zich van afscheidde ... O, God, men had van haar lichaam afgescheurd, datgene, waarom Jozef zooveel van haar hield ... Want nu bleef hij wech, zij zag hem niet meer, hij bleef voor goed wech, ... Jozef, Jozef was dood ... Het groeide op en werd hooger naast haar, het wezen, dat uit haar was voortgekomen ... Jozef gezicht was er in afgedrukt, maar altijd bleef het tusschen haar en Jozef ... als een onoverkomelijke scheiding ... En Jozef veranderde van trekken, hij leek niet niet meer op den vroegeren Jozef, het was

een vreemde man, het was Jozef niet meer ... Want hij was dood, lang dood, wechgezonden onder den grond ... Zie, daar

[p. 186]

was zijn gezicht, aan de zoldering, aan den wand, op de vloer. Het was een gezicht en niets meer, een vage, ontastbare plek, maar de plek werd hoe langer hoe grooter, de oogen flauwer en de deelen van het gezicht scheidden van elkaâr, werden geheel onherkenbaar en verdwenen in de vloer, voor altijd.

Mathilde hilde. Het lauwe water vloeyde uit haar oogen en mond in het kussen. Maar in eens sprong zij op van haar bed, liep met haar armen in de hoogte, in haar losse kleêren, naar den wand, en sloeg den wand, als om er het geluk aan te doen ontspringen, die liefde, dat onbegrijpelijke en eeuwig-zalige, dat zij wilde klemmen in haar leêge armen, die zij wilde drinken met haar drooge keel. Zij schreeuwde het uit, met rukken van klagend krieschen, die de meiden en Jozef, met ernstige aangebogen, luisterende hoofden bij-één bracht in den gang, voor de gesloten kamer, die Felix wakker maakten door het geklaag dat van onder den grond in zijn eenzame kamertje boven, om zijn kleine lichaam steeg. Hij kwam benauwd uit zijn slaap, en begon dadelijk ook te huilen om het onbekende ongeluk, dat er was in het huis. Maar hij durfde zich niet verroeren, doodelijk bang, dat er iets geheimzinnigs in zijn kamer mocht zijn.

Mathilde ging weêr door haar kamer, van de deur naar de muur, van de muur naar de deur. En de deur en de muur bleven haar sprakeloos aanstaren. Een droef-gele drooge stilte hing van de zoldering over Mathildes hoofd, waarin, boven het lichaam van week vleesch, de smart sapte. Haar huiverende hersens zochten wat men haar altijd aangeduid had als 'geluk'. Toen zij een tijdje getrouwd was geweest, had zij wel gevoeld, dat dát het was, als Jozef haar raakte, als Jozef haar aankeek, met haar opgemaakte hoofd en haar kleêren over-dag, en 's nachts als zij zich

[p. 187]

zelve niet herkende, wanneer hun lichamen aan elkaâr gingen en zij heete krankzinnige vreugdestroomen door haar tintelende leden voelde gaan. Maar zij had wel dikwijls gedacht, dat dit nog pas het begin was, en er iets anders volgen moest, later, later, altijd later. Boven Jozefs persoonlijkheid uit had zij wel van een anderen Jozef gedroomd, die hij was, maar toch mooyer dan hij, grooter dan hij, een die nog dieper in haar lichaam kon dringen, die haar heele wezen tot zich kon nemen en het zijn maken, zoo, dat zij haar zelf niet meer voelde.

De jaren en dagen van hun eersten huwelijksdag af holden door haar herinnering, de lichte ochtenden in de stad, met het leven op straat en niets dan huizen, de donkere avonden, hier, zonder gerucht en met het groen alleen, waarvan zij zooveel hield. En al die dagen waren gekomen en gegaan, zonder het ongekende te brengen, dat zij wachtte. Nu was alles gedaan. Zij zag het aan de rustige lamp en aan de platte wanden: de minnaar, de geliefde, de vreemde man, dien zij zich niet kon voorstellen, waarin haar mijmering haar gezegd had, dat Jozef eens zou veranderen, hij zou nooit komen; al de liefde, die haar wezen verbruikt had om hem te wenschen, was verloren gegaan, wechgegooid in den onverschilligen gang van het vale leven.

Toch moest er iets zijn. Van haar beenen, van haar geslachtsdeel en over haar borsten, van haar mond en haar oogen steeg de begeerte naar bevrediging, die de kamerwanden om de lamp heen vernauwde en vaalgeel de verstikking der verlangens deed uitmisten. En uit haar eerste jeugd leefde de herinnering

op, een rust en een genoegdoening, die zij had gevonden op de kostschool, als zij bedroefd was, God, het denkbeeld, dat nog een enkele maal in haar later leven was ontwaakt. O, zij wist het nog wel. Hij was de groote troost en de eeuwige vrede, voor die Hem kon

[p. 188]

lief hebben was de droefheid nooit doodelijk, zoo als zij haar nu scheen. Maar zij kende Hem niet meer. Wanneer haar vader een enkele maal van God sprak, viel dat woord in haar als de naam van een persoon uit de oude geschiedenis, die in de krant komt, als er sprake is van een dissertatie of een examen en waarover men heenleest. Maar de tijd, dat zij ontroerde bij het denken aan God, was toen haar borsten uitzetten en zij aan duizelingen leed, in de kapel van het pensionaat. Die aandoening wilde zij herleven, en zocht haar, zocht haar door de dikke laag harer veroudering. Maar God was voor zoo weinig in haar volgroeide leven geweest, zij vond zijn gelaat niet te-rug in haar verbeelding. Zij zag weêr Jozefs twee bruine oogen, twee lichtpunten, die naar haar toe schitterden, maar oogen van vroeger, de oogen van den doode, die niet óók waren in dien man hier in huis.

Zij ging weer op haar bed liggen, met haar bonzende hoofd, in haar koorts van wild begeeren Haar beenen lagen wijd van elkaâr, met opgetrokken kniën. Haar oogen hingen zwaar en heet. Nu zou hij komen, nu zou hij komen, de zachte, groote man, al haar vleesch wilde hem, haar heete mond, haar levende geslachtsdeel. Zij was hier, met haar armen, met haar beenen, om hem te ontvangen en hem aan haar vast te klemmen. Waarom kwam hij niet? Zij voelde hem niet in haar bed, zij voelde hem niet in haar lichaam komen. Zij richtte zich op en luisterde, als moest zij hem van ver hooren naderen Maar alles bleef stil, totdat zij éens Jozef hoorde bewegen en hoesten, die achter den wand in zijn bed lag. Was hij dat, was hij daar? Neen, dat was de andere, het namaaksel van haar man. Dien moest zij niet hebben. En den heelen nacht eilde zij door, in een half-wakenden, half-slapenden toestand, in verschrikkingen, die het bed deden kantelen en de kamer instorten over haar hoofd, in droomen van zware blokken, die over haar lijf

[p. 189]

vielen, en van een God den Vader, een grijsaard met een langen baard en een kroon op het hoofd, die zachtjes tot haar afdaalde, maar dan onvoelbaar werd als een geest en in rook verwolkte om haar heen.